

CAPUT III.

De Contractibus.

DUBIUM I.

Quid in genere sit Contractus.

707. *Quid est contractus, et quotuplex?* — 708. *Quotupliciter contractus perficitur.* — 709. *Quid, si quis contrahat sine animo contrahendi.* — 710. *Quid, si sine animo se obligandi.* — 711. *An contractus sine solemnitatibus obliget in conscientia.* — 712. *An oriatur obligatio ex contractu de re turpi. Et cui facienda tunc restitutio.* — 713. *An quando actio est debita, sed non ex iustitia, pretium sit restituendum pro illa acceptum.* — 714. *Quando dolus vel error irritet contractum.* — 715. *Quid, si dolus fuerit circa rei qualitatem, sed dederit causam contractui.* — 716. *An metus gravis injustus reddat irritum contractum ipso facto.* — 717. *An metum passus possit rescindere contractum pro suo arbitrio. Quid, si contractus sit initus per metum reverentialem aut per preces importunas.* — 718. *Quid, si per metum levem.* — 719. *An metum passus possit rem repetere a tertio possessore.*

Contractus, quid.

707. - « Resp. Est pactum sive consensus duorum, quo scienter, libere et legitime uterque se vicissim, vel minimum saltem una pars se alteri acceptanti obligat, quocumque signo externo id fiat. Ut v. gr. in contractu mutui, ex una parte mutuans se obligat non repetere mutuam ante certum tempus; ex altera parte, mutuarius se obligat tunc illud reddere. Et sic de aliis. — In promissione autem vel donatione absoluta, una pars tantum obligatur post alterius «acceptationem».

Quotuplex.

Praenotandum, alios esse contractus nominatos, ut sunt emptio, mutuum, etc.; alios innominatos, quorum ex l. *Naturalis*, ff. de praescript. verb., quatuor dantur species, scilicet: *Do ut des*; *Facio ut facias*; *Do ut facias*; *Facio ut des*.

Notandum deinde, alios esse contractus nudos; alios vestitos, nimirum stipulatione, juramento. — Pro nudis autem regulariter non conceditur actio in foro externo.

708. - Sed quaeritur 1°. *Quot modis contractus perficiuntur?*

Quibus modis perficiatur.

Resp. Quatuor modis: 1°. *Consensu*, ut in emptione, locatione, etc. Et si in istis convenitur de scriptura, ista magis ad

¹ L. *Contractus* 16, C. de fide instrumentor., juncta Glos. in v. *In scriptis*. — Lugo, disp. 22, n. 17. — Less., cap. 17, n. 7. — Molina, tr. 2, disp. 254, n. 14. — ² Tr. 14,

probationem, quam ad constitutionem deserviet, ex § un. *Instit. de obligat. ex consensu*, et ex l. *Cum te*, C. de transact. Excipe, nisi partes intendant suspendere consensum, donec scriptura fiat; et hoc esse iudicatur, quando ab initio de scriptura conveniunt ¹. — 2°. Contractus perficiuntur *verbis*, prout in stipulatione. — 3°. *Scriptura*, ut in contractu census. — 4°. *Traditione*, ut sunt mutuum, donatio, depositum, commodatum, pignus: qui omnes contractus, nisi tradita re, non perficiuntur. — Ita communiter Lugo, Lessius, Molina, etc. cum Salmant. ².

Hinc in contractibus qui solo consensu perficiuntur, nequit una pars, altera invita, resilire. Secus, si contractus scriptura aut traditione indigeant. Caeterum in foro conscientiae contrahentium intentioni standum est. — Ita communiter DD. apud Salmant. ³, cum Lessio ^{a)}, Covarruvias ^{a)}, Gomez ^{a)}, etc.

709. - Quaeritur 2°. *An, si quis externis signis contraheret, sed sine contrahendi animo, in conscientia teneretur ad contractum?*

Resp. Negative, ex communi cum Sanchez ⁴; et Lugo, Silvestro, Prado, cum

cap. 1, n. 5. — ³ Tr. 14, cap. 1, n. 6. — ⁴ De Matr., lib. 1, disp. 9, num. 3 et 5. — Lugo, disp. 22, num. 45. — Silvest., v. *Pactum*, qu. 4. — Prado, cap. 26, qu. 2, n. 3.

Contrahens sine animo non tenetur.

708. - ^{a)} Lessius, qui revera citatur a Salmant. pro sententia hic a S. Alphonso expo-

sita, scribit dumtaxat, cap. 17, n. 19: «Omnis contractus etiam nudus, sponte libereque fa-

Exceptio. Salmant. ¹. — Excipe, nisi in aliquo contractu oneroso alter contrahens jam partem suam praestiterit: tunc enim teneris tu implere tuam, etiamsi fecte promiseris; juxta dicta de stupratore fecte promittente matrimonium. Vide dicta n. 642.

710. - Quaeritur 3°. *An qui, sciens obligationem contractus, velit quidem contrahere, sed nolit se obligare, remaneat obligatus in conscientia?* — Adest duplex sententia probabilis.

Volens contrahere sed non obligari, probabiliter tenetur. Probabiliter non tenetur.

Prima sententia affirmat cum Lessio ^{a)}, Soto ^{b)}, Dicastillo, Pontio, etc., apud Salmant. ². — *Secunda* vero sententia probabilior negat cum Sanchez ³, Bonacina ⁴; et Salmant. ⁵ cum Palao, Coninck, Aversa, Villalobos, Becano, Cornejo, etc. Ratio, quia conditio apposita contraria substantiae contractus, contractum invalidat; quia ratione, in cap. *fin.*, de *condit. appos.*, dicitur quod conditio contraria substantiae

¹ Tr. 14, cap. 1, n. 7. — *Dicast.*, de Matr., disp. 1, n. 64. — *Pontius*, de Matr., lib. 12, cap. 2, n. 7. — ² Tr. 9, de Matr., cap. 1, n. 27. — ³ De Matr., lib. 1, disp. 9, n. 5. — ⁴ De Matr., qu. 1, punct. 1, n. 5. — ⁵ Tr. 9, cap. 1, n. 28. — *Palao*, tr. 15, disp. 1, punct. 3, num. 2. — *Coninck*, de Sacram., disp. 21, n. 7. — *Aversa*, de Matr., qu. 8, sect. 2, v. *Potesque facile*. — *Villalob.*, part. 1, tr. 12, diff. 2, n. 1. — *Becano*, de Sacram., cap. 43, qu. 6, n. 3. — *Cornejo*, tom. 2,

matrimonii ipsum annullat, licet adsit intentio contrahendi.

Vide dicta de *Juram.*, n. 172, v. *An autem*; et de *Voto*, n. 201, v. *Quaer.* 2.

711. - Quaeritur 4°. *Utrum contractus sine debitis solemnitatibus celebratus, obliget in conscientia?* — Triplex datur probabilis sententia.

Prima negat; quia leges irritantes tales contractus fundantur in praesumptione non solum doli, sed etiam periculi. Et ideo potest lex humana omnino tollere naturalem obligationem contractus inini: sic enim Ecclesia nullum reddidit matrimonium sine parochio et testibus contractum ^{a)}. — Ita Lessius ⁶, Lugo ⁷, Salmant. ⁸ cum Vasquez, Trullench, Bonacina et aliis.

Contractus sine debitis solemnitatibus, probabiliter nullus.

Secunda sententia omnino opposita, quam tenent Sotus ^{b)}, Molina ^{c)}, Sà ⁹; item Abbas, Innocentius ^{d)}, S. Antoninus et alii,

Probabiliter validus et obligans.

tr. 6, disp. 2, dub. 5. — ⁶ Cap. 19, num. 35. — ⁷ Disp. 22, n. 252. — ⁸ Tr. 14, cap. 1, n. 51. — *Vasq.*, Opusc. de Testam., cap. 3, dub. 1, n. 4; et in 1ma 2^{ae}, disp. 164, cap. 3, n. 36. — *Trull.*, lib. 7, cap. 16, dub. 8, n. 3. — *Bonac.*, de Contractib., disp. 3, qu. 1, punct. 3, n. 2. — ⁹ V. *Contractus*, n. 1. — *Abb. Panorm.*, in cap. 1, de restitut. in integr., n. ult.; et in cap. *Quia plerique* 8, de immunit. eccles., n. 42 et 43. — *S. Anton.*, part. 3, tit. 10, cap. 3, § 14.

ctus, si contrahentes sunt habiles, parit obligationem naturalem, seu in foro conscientiae, ita ut parte invita non possit rescindere, nisi jure positivo sit irritus, vel detur irritandi potestas. Et pro hac sententia citat Covarruvias, qui tamen in cap. *Quamvis pactum*, part. 2, § 4, n. 24 (al. 25), scribit solum: pactum nudum, si causam expressam habeat, parere actionem jure canonico. — Lessius citat etiam Antonium Gomez, qui, in tom. 2 *Variar. resolut.*, cap. 9, n. 2, non aliud habet quam pactum nudum parere naturalem obligationem.

710. - ^{a)} Lessius male hic a Salmant. allegatur; nam loquens de voto, cap. 40, dub. 1, n. 6, contrariam sententiam tenet, negans ut «longe probabilius», votum eo modo emissum obligare. Unde tuetur eandem sententiam quam S. Alphonsus.

^{b)} Sotus, de *Just. et Jure*, lib. 7, qu. 1, art. 2, v. *Tertio*, ita sane docet, loquens de voto et juramento.

711. - ^{a)} Hujus sententiae auctores excipiunt quosdam contractus; et quidem Lessius et Lugo excipiunt testamentum; Salmant., matrimonium et professionem; Bonacina, testamentum in causa pia.

^{b)} Sotus ex parte tantum concordat, ita ut videatur tertiae potius sententiae adhaerere, ut ipse S. Alphonsus notat; Sotus enim

de *Just. et Jure*, lib. 4, qu. 5, art. 3, haec scribit: «Contractus cui deest essentialis solemnitas juris, licet in conscientia non sit ipso facto simpliciter nullus, eatenus tamen est nullus, ut bona conscientia possit quisque legis beneficio in tali casu uti. Exponitur conclusio: Ubi frater meus liberis orbis, per testamentum minus solemne, puta cui ea solemnitas juris deest, cujus defectu in iudicio merito pronuntiabitur tamquam nullum...; ego tuta conscientia possum haereditatem adire et defendere me nullitate testamenti, quamvis sciam absque fraude fratrem meum aliter disposuisse. Ac proinde, dum mihi in foro exteriori adjudicabitur, possum optima fide haereditatem possidere. Eodem modo, si pater meus per hujusmodi testamentum legata facit, (pia modo missa faciamus) ego non teneor in conscientia legata implere».

^{c)} Molina, tr. 2, disp. 81, a n. 2, et n. 16, i. f., et seqq., ex parte tantum concordat, scilicet in testamentis, quae affirmat esse valida etsi debitis solemnitatibus destituantur; reliquos vero contractus, sine debitis solemnitatibus initos, dicit n. 25 irritos esse in conscientia.

^{d)} Innocentius, in cap. *Quod sicut*, de *elect.*, a n. 8, ita sane docet de electione quae secundum jus naturale, sed non servata positivi juris forma, fieret.

apud Cabassutium¹, et merito probabilem vocant Lugo, Lessius et Salmant.², affirmat hujusmodi contractus obligare; quia in illis humana lex, quamvis neget actionem civilem, non tamen tollit naturalem obligationem, ad quam solus quidem consensus sufficit.

Tertia sententia, quam sequuntur Sanchez³ cum Henriquez⁴, Lopez, etc., Cabassutius⁴ cum Bañez et Beja (et his se postmodum adjungit Sotus⁵), docet in his contractibus praefendum esse possessorem, donec per sententiam judicis condemnetur ad restituendum. Et probatur ex cap. *Cum sunt, de reg. jur.*, ubi: *Cum sunt partium jura obscura, reo favendum est potius quam actori.*

Hanc sententiam non solum puto probabilior, sed in praxi omnino tenendam: eo quod (juxta principium in hoc libro toties statutum), cum possessio jus certum tribuat, nequit possessor re expropriari, nisi constet de jure alterius. — Haec autem tertia sententia supponit secundam satis esse probabilem.

Sed primae sententiae auctores possent objicere exemplum supra relatum matrimonii clandestini, sine parochi et testibus initi: ex quo nulla remanet naturalis obligatio, cum ab Ecclesia in Tridentino⁶ omnino invalidum declaratum fuerit. — Sed respondetur, hujusmodi contractum multum differre ab aliis. Respectu enim ad matrimonii contractum, cum ipse ad Sacramenti dignitatem elevatus fuerit, singularis potestas a Deo impertita est Ecclesiae, solvendi scilicet ab omni obligatione sponso, qui sine debitis conditionibus ab Ecclesia praescriptis nuptias ineunt. Etenim Ecclesia, licet nihil mutare possit circa Sacramentorum materiam, et ideo nullum potest invalidare matrimonium legitimo consensu contractum; attamen bene praescribere valet et declarare, illegitimum esse consensum illum, quem

sponsi apponunt contra legem ab Ecclesia propter commune bonum christianae reipublicae sancitam.

Procul tamen dubio tenetur possessor stare sententiae judicis, si damnetur ad restituendum; ut bene addit Cabassutius⁷. — An vero possit iudex eo casu judicare contra possessorem, si probabilior sit iudici opinio possessori opposita? Probabilius nego, juxta dicenda *Lib. IV, n. 210, v. Quaer. 2.*

Hic autem notandum id quod habetur in *l. Et si inutiliter, C. de fideicom.*, nempe, quod si haeres jam tradiderit rem ex fideicommissis relicta in testamento non solemni, nequit postmodum eam repetere hac praecisa ratione: *cum non ex sola scriptura (verba textus), sed ex conscientia, relictis fideicommissi defuncti voluntati satisfactum esse videatur.* Hinc ponitur in argumento: *Agnoscentes minus solemnem voluntatem, et solvens, non repetit.*

« Unde resolvuntur casus sequentes: « 1°. Si alteri promisisti aut donasti in « terius tantum, aut si externo signo qui « dem, alter autem non acceptavit; non « fuit contractus, nec obligaris.

« 2°. Invalidus est contractus, si con- « trahentes sint inhabiles ad contrahen- « dum, vel si jus positivum resistat. — « Vide Lessium⁸ ».

712. — « 3°. Item, si materia contractus « sit illicita, ut si sit peccatum; vel ille- « gitima, ut si fur vendat rem alienam ».

Quaeritur 1°. *An inducant obligationem pacta de re turpi*, puta, de patrandi homicidio, adulterio, furto, sacrilegio, fornicatione et similia?

Certum est quod ante patrationem peccati, nullus est contractus, et nullam parit obligationem; quoniam justitia nullo modo potest obligare ad illicitum. Unde certum est quod eo casu nec promittens tenetur dare pretium conventum, nec alter retinere potest pretium acceptum.

Postsententiam, restituendum.

Corollarium pro haerede fideiuciaro.

Promissio, donatio interna vel non acceptata.

Inhabilis in valide contrahit.

Contractus de re illicita aut illegitima.

Pactum de re turpi, ante patrationem nullum.

Praeambul., disp. 5, dub. 4, concl. 2. — *Beja*, Resp. cas., part. 1, cas. 53, per tot., cum § *Nec casus de electo.* — ² De Just. et Jure, lib. 4, qu. 5, art. 3. — ³ Sess. 24, de reform. Matrim., cap. 1. — ⁴ Lib. 6, cap. 3, n. 5. — ⁵ Lib. 2, cap. 17, dub. 8.

¹ Lib. 6, cap. 3, num. 2. — *Lugo*, disp. 22, num. 252. — *Less.*, cap. 19, n. 84. — ² Tr. 14, cap. 1, n. 52. — ³ Consil. mor., lib. 4, cap. 1, dub. 14, num. 5 et 6. — *Ludov. Lopez*, Instruct. conc., part. 2, cap. 14, qu. 2. — ⁴ Lib. 6, cap. 3, num. 5 et 7. — *Bañez*, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, de Dominio,

⁵ Henriquez a Sanchez absque loci indicatione citatur; neque apud ipsum reperire

aliquid potui, quod ad hanc doctrinam referendum esse videatur.

Dubium est: *an post opus illicitum praestitum sit obligatio solvendi pretium promissum, et alter possit illud retinere?*

Quoad meretrices, commune est, et certum inter DD., quod possint retinere pretium meretricii praestiti. — Ita S. Thomas¹, ubi docet: *Cum quis dat meretrici propter fornicationem... mulier potest sibi retinere quod ei datum est. Sed si superflue ad fraudem vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.* Et ita Continuator Tournely², et omnes alii communiter. Et probatur ex *l. 14, ff. de conduct. ob turp. caus.*, ubi dicitur: *Si et quod meretrici datur, repeti non potest... illam enim turpiter facere quod sit meretrix, sed non turpiter accipere, cum sit meretrix.*

Pro aliis vero maleficiis, puta pro ferenda sententia injusta vel patrandi homicidio, adulterio, fornicatione, etc., duplex est sententia probabilis:

Prima negat esse obligationem solvendi pretium, aut posse illud retineri³. Ita Adrianus⁴, Comitulus⁵, Joannes Medina⁶, Navarrus⁴ (quamvis Lessius et Lugo asserant Navarrum alibi mutasse sententiam); Continuator Tournely², et alii apud Concina⁷. Et probabilem vocant Lessius⁸, Roncaglia⁶ et Diana⁹, atque

¹ 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 2; cfr. qu. 32, art. 7, ad 2. — ² In 4, de Restit., § *Restat inquirere.* — ³ Cod. de Restit., qu. 27. — ⁴ Man., cap. 17, n. 38. — *Less.*, lib. 2, cap. 14, num. 60. — *Lugo*, disp. 18, num. 58, i. f. — *Navar.*, loc.

712. — *a*) Continuator Tournely, *de Restit.*, cap. 3, art. 1, sect. 4, in generali loquitur de acceptance ob turpem causam, qualem praecipiam dicit esse meretricium. Et circa hanc quaestionem duas sententias contrarias affert; at videtur propendere in sententiam quae negat licitum esse meretricii pretium retinere; solvit enim argumenta contrariae opinionis, et ad arg. 2, concedit tantum « mulierem id retinere posse, quod sibi gratuito et per modum eleemosynae ad necessariam sustentationem donatur, si praecipue illud ipsi etiam legibus adjudicetur ».

b) Sententiam hanc Navarrus et Medina, locis citat., intelligunt de maleficiis pretio praecise tali; secus vero esset, juxta illos, si alius titulus, v. g. liberalis donatio accederet, vel si quod datur, non daretur principaliter ob maleficia.

c) Comitulus, *Resp. mor.*, lib. 3, qu. 5, quaerit utrum debeat solvi pretium, et negative respondet; at qu. 6, quaerit utrum pretium solutum retineri possit; et videtur illi

huic adhaeret Concina⁷. — Probatur 1° haec sententia ratione: quia actio illicita nullo pretio digna est, cum peccatum non sit vendibile. Probatur 2° ex *l. Mercalem, C. de conduct. ob turp. caus.*, ubi dicitur: *[Ob turpem causam] ex hujusmodi stipulatione contra bonos mores interposita, denegandas esse actiones.* Item, ex *l. Pacta, C. de pact.*: *Pacta quae contra leges constitutionesque vel contra bonos mores fiunt, nullam vim habere, indubitati juris est.* — Si igitur pactum ante impletionem est nullum, non potest per impletionem validari; regula enim communis est, quod illud quod ab initio non subsistit, tractu temporis convalescere nequit. Censentur autem leges istae non solum prohibere actiones ipsas illicitas; sed etiam solutionem pretii pro illis, eo quod solutio fomentum praebet similibus sceleribus. Accedit quod leges quae non nituntur falsa praesumptione bene obligant in conscientia. Unde S. Thomas⁸ ait: *Apud illos qui sunt hujusmodi legibus obstricti, tenentur universaliter ad restitutionem.* Et ⁹: *Ille qui accepit contra legem... non debet sibi retinere f).*

Juxta autem hanc sententiam, dubitatur *cumnam facienda sit restitutio accepti.* —

cit., num. 30 et 31. — ⁵ De Restit. in comm., cap. 10, num. 5. — ⁶ Tr. 13, qu. 2, cap. 6, qu. 4. — ⁷ Loc. cit., n. 12. — ⁸ 2^{ae} 2^{ae}, qu. 32, art. 7, ad 2. — ⁹ 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, ad 2.

sententiae adhaerere quae affirmat ejusmodi pretium retineri posse: « eo excepto quod certis legibus damnatum est, quale est simoniacum, et quod ob rem judicandam vel testimonium dicendum fieri solet ».

d) Lessius, *cap. 14, n. 60*, et *cap. 18, n. 20*, opinionem istam ait esse probabilem in maleficiis quae legibus puniuntur, « ut est fornicatio, adulterium, homicidium », juxta ea quae dicit *cap. 14, n. 51*; vel *cap. 18, n. 20*, « pro homicidio, adulterio, furto et similibus »; quae sunt fere exempla S. Alphonsi, fornicatione excepta.

e) Diana, *part. 2, tr. 16, resol. 38*, de solo meretricio loquens, id affirmat.

f) In primo textu S. Thomas loquitur de legibus, quae lucrum ex ludo prohibent; in secundo autem tractat de eo qui contra legem aliquid accipit, ita ut ipsa datio sit illicita et contra legem, non vero de casu quo illicite quidem datur, nempe propter rem illicitam, licet ipsa datio non sit illicita, sicut cum quis dat aliquid mulieri ad fornicationem.

Sotus et Covarruvias ^{s)} censent faciendam esse illi qui dedit. — Sed probabilius et communius tenet Lessius ^{h)} cum S. Antonino ^{h)}, Navarro ^{h)} et aliis, erogandum esse pauperibus vel locis piis; absurdum enim est et contra mentem legum, ut illi fiat restitutio, quem potius leges punire quam juvare intendunt.

Secunda vero probabilior sententia et communis, quam tenent Sanchez ¹⁾, Lessius ²⁾, Salmant. ³⁾, Croix ⁴⁾, Viva ⁵⁾, Lugo ⁶⁾ cum Vasquez, Soto ⁷⁾, Molina, Turriano, Covarruvias ⁷⁾, Cajetano ⁷⁾, Aragon ⁷⁾ et aliis communiter, docet teneri promittentem solvere pretium, et contra recipientem non teneri ad restitutionem. — Ratio, ut quidam dicunt, quia opus malum, etsi pretio dignum non sit quatenus est malum, est tamen pretio dignum quatenus est alteri utile vel delectabile. Sed haec ratio tenuis mihi videtur: nam, ut docent communiter DD. cum D. Thoma, nullum pretium meretur res, quae cedit tantum in utilitatem emptoris, et ejus privatio nullum affert incommodum venditori pretio dignum ^{h)}. Nec valet dicere quod praestans opus illicitum juste pretium accipit pro rectitudine qua privatur; hujus enim rectitudinis privatio, cum sit res mere spiritualis, nullo modo videtur esse pretio aestimabilis. — Ratio potior mihi est: quia in quocumque contractu oneroso, *do ut des, facio ut facias*, (ut statuimus ex communi sententia, *n. 642*), lex naturalis dictat quod, cum quis partem suam prae-

stiterit, tenetur alter suam implere, quam licite praestare possit. Unde, si alter opus suum (etsi illicitum) jam praestitit, teneris tu pretium promissum ei satisfacere.

Sed dices: Hoc currit quando utraque pars est pretio aestimabilis; at hic actio illicita praestita nullo pretio digna est. — Respondeo: Actio illa peccaminosa nullo quidem pretio est digna, qua illicita est; sed bene pretium meretur, qua est temporaliter laboriosa, vel ignominiosa, vel periculosa illam praestanti: pretium enim et actio tunc conveniunt saltem in genere rei temporalis. Et quamvis ignominia illa sive periculum nullo pretio compensari possit, et ante pactum nihil compensare teneris, cum sint res diversi ordinis, inter quas nulla datur proportio (et ideo qui famam alteri abstulit, non tenetur pecuniam infamiam compensare, si nequeat famam restituere, ut ex probabiliori sententia diximus *n. 627*); posito tamen contractu, et praestita ab altero actione peccaminosa, teneris tu pretium promissum solvere, non jam ad compensandum damnum alterius, sed ad implendam obligationem naturalem, ex qua (ut diximus) quisque tenetur suam partem promissam implere postquam alter suam praestitit. Alias (recte ait Lugo ⁷⁾) non videtur quomodo possit obligari stuprator, qui virginem violavit sub ficta promissione matrimonii, ad eam ducendam; ut diximus *n. 642*, ex communi sententia.

Ad leges autem civiles pro prima sen-

^{s)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2. — ¹⁾ Decal., lib. 3, cap. 9, num. 28. — ²⁾ Lib. 2, cap. 14, num. 52 et seqq.; et cap. 18, num. 18. — ³⁾ Tr. 13, cap. 1, num. 154. — ⁴⁾ Lib. 3, part. 2, num. 692. — ⁵⁾ De Contractibus, qu. 1, art. 8, n. 10; cfr. de Restit., qu. 2, art. 1, num. 3, i. f. —

⁶⁾ De Just. et Jure, disp. 18, num. 54 et 59. — ⁷⁾ Vasq., de Restit., cap. 7, dub. 11, num. 98. — ⁸⁾ Molina, tr. 2, disp. 94, num. 8. — ⁹⁾ Turrian., disp. 14, dub. 2, num. 9 et seqq.; et dub. 4, n. 11. — ¹⁰⁾ D. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 77, art. 1, corp. — ¹¹⁾ Disp. 18, n. 59.

^{s)} Covarruvias, quidquid dicat Lessius (a quo S. Alphonsus videtur allegationem accepisse), negat, *in cap. Peccatum, part. 2, § 2, n. 7*, pretium restituendum esse ei qui illud dedit; et in hoc cum S. Doctore consentit.

^{h)} Lessius, *cap. 14, n. 61*, addit hoc esse non de praeecepto sed de consilio; et ibi allegat Navarrum, qui ita revera docet *in Man., cap. 17, n. 30 et 31*; et S. Antoninum, qui tamen, *part. 2, tit. 2, cap. 5, in princ. et § 1*, id admittit tantum quando acquisitio ipsa non est illicita.

ⁱ⁾ Sotus, *de Just. et Jure, lib. 7, qu. 1, art. 3*, asserit profecto stipulationes turpes

esse jure naturae validas; sed *lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. Secundus ergo modus*; excipit casum, quo stipulatio est utrinque injusta, ut in homicidio et sacrilegio, in quibus negat transferri dominium, ideoque affirmat teneri ad restitutionem. — Idemque docet Aragon, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 88, art. 2, dub. circa 5 concl., concl. 3.*

¹⁾ Covarruvias, *loc. cit.*; et Cajetanus, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 32, art. 7*, excipiunt simoniam, et casum quo aliquid datur ad justitiae subversionem.

²⁾ Ut scilicet cariori pretio, quanti ipsa valeat, vendatur.

tentia allatas, respondet Lessius ¹⁾, quod, licet ipsae rescindant hujusmodi pacta, et auferant omnem obligationem civilem, ob quam possit peti in judicio promissum; tamen non irritant acquisitionem rei ex tali causa. Et hoc satis significat lex in principio hujus quaestionis relata, qua declaratur meretrix posse retinere pretium sui meretricii, quia, licet turpiter faciat quod sit meretrix, non tamen turpiter accipit, cum sit meretrix.

Quaeritur 2°. *An, si vir donet feminae ad extorquendam copulam, possit illa retinere, copula non concessa?*

Si adfuerit pactum de copula explicitum vel implicitum, tunc certe tenetur restituere. Secus vero, si donum datum est ad animum alliciendum; quia datio illa fuit omnino liberalis: quemadmodum si quis det pecuniam episcopo tantum ad alliciendum ut conferat beneficium, juste potest episcopus retinere si non conferat. Ita communiter Lugo ²⁾, Molina ³⁾, Roncaglia ⁴⁾; et Salmant. ⁵⁾ cum Prado, Tapia, Villalobos, Dicastillo ⁶⁾, Rebello etc. — Bene tamen advertunt Salmant. ⁶⁾, difficulter excusari mulierem accipientem tale munus a peccato scandalii, quia, munere

accepto, vir ardentior et audacior redditur ad eam concupiscendam. Unde dixit D. Thomas ⁷⁾ ex D. Hieronymo: *Matrona non est casta, quae cum rogatur munera accipit.*

713. — Quaeritur 3°. *Si actio sit debita ex alia virtute quam ex justitia, puta jejunium in Quadragesima, an restituendum sit pretium pro illa actione acceptum?* — Affirmant Lessius ⁴⁾, Medina, etc., apud Croix ⁵⁾. Sed communius et probabilius negant ⁹⁾ Sotus, Lugo ⁶⁾, Bañez, Tamburinus, Diana et alii. Ratio, quia praebens pretium tunc acquirit jus quo antea carebat.

714. — « 4°. Item, si contractus sit factus « vi, dolo, vel errore versante circa rei « substantiam; v. gr. si acetum pro vino, « vitrum pro gemma vendidisti.

« 5°. Non est invalidus contractus (etsi « aliquando ob injuriam possit rescindi), « si error vel dolus interveniat circa qua- « litatem aut circumstantiam accidenta- « lem; v. gr. emisti vinum Mosellanum, « putans esse Rhenanum. — Nisi forte in- « tentio contrahentis fuerit conditionata « non obligandi se, nisi existente tali « qualitate aut circumstantia: qualis vir-

Datum ad copulam, copula non secuta, non semper restituendum.

Mulier difficulter immunita a scandalo.

Pretium actionis debita non ex justitia, licitum.

Contractus ex vi, dolo, errore.

¹⁾ De Just. et Jure, lib. 2, cap. 14, n. 57. — ²⁾ De Just. et Jure, disp. 18, n. 49. — ³⁾ Tr. 2, disp. 785, n. 3. — ⁴⁾ Tr. 13, qu. 2, cap. 6, qu. 2. — ⁵⁾ Tr. 13, de Rest., cap. 1, n. 165. — ⁶⁾ Prado, cap. 17, qu. 5, n. 20 et 21. — ⁷⁾ Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 6, n. 2 et 3. — ⁸⁾ Villal., part. 2, tr. 11, diff. 16, n. 4. — ⁹⁾ Rebel., part. 1, lib. 3, qu. 7, n. 6. — ¹⁰⁾ Tr. 13, de Restit., cap. 1, n. 165. — ¹¹⁾ Opusc. de Erudit. princip., lib. 4,

cap. 3, in med. — ¹²⁾ Joan. Medina, Cod. de Restit., qu. 26, in arg. 4, v. *Corollarie sequitur*. — ¹³⁾ Lib. 3, part. 2, n. 295. — ¹⁴⁾ Ap. Croix, loc. cit. — ¹⁵⁾ Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 1, ad 2, v. *Primus modus*. — ¹⁶⁾ Bañez, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, dub. 4, post concl. 4, v. *Sequitur etiam*. — ¹⁷⁾ Tambur., Decal., lib. 7, cap. 5, § 3, num. 21. — ¹⁸⁾ Diana, part. 3, tr. 5, resol. 55.

¹⁾ Dicastillus, *de Restit., disp. 6, dub. 1, n. 24*, in casu quo contractus est explicitus, omnino docet quod S. Alphonsus ex Salmant. refert; si vero contractus explicitus non sit, praesumendum esse ait virum dedisse animo non obligandi, sed tantum alliciendi.

713. — ²⁾ Lessius a Croix male citatur, ut qui generaliter id doceat; distinguit enim, *cap. 14*, et quidem *n. 69*: « Si opus, inquit, debitum sit proximo ex caritate, non potest pro eo pretium exigi, nisi forte sit laboriosum vel sumptuosum »; at *n. 70*: « Quando aliquid datum est pro opere vel omissione, quae solum cedit in commodum accipientis, vel in honorem Dei, non necessario est restituendum, sed potest retineri ». Deinde, *n. 71*: « Hinc sequitur eum, qui aliquid accepit ab altero, ut fieret christianus, ut confiteretur in paschate, ut non fornicaretur, non blasphemaret, posse retinere ». Demum, *n. 72*: « Quando constat, vel prudenter praesumitur aliquid datum per

modum muneris liberalis, ad inclinandum eum qui accipit ad bonum opus ex justitia vel caritate debitum, vel ad eum a malo aver-tendum, non esse restituendum », nisi lex positiva inhabilem reddat ad accipiendum.

³⁾ Lugo, *disp. 18, n. 67*, distinguit, negans obligationem restituendi esse « ex debito justitiae: ex debito tamen alius virtutis, aliquando restituendum erit, aliquando non ». Et *n. 70* hanc generalem regulam statuit: « Quando acceptio pretii facit, quod opus ex aliqua alia virtute debitum, non ponatur secundum substantiam vel secundum qualitates debitas, obligatio erit ex vi ejusdem virtutis restituendi pretium, ad hoc ut opus fiat, quale ex illa virtute debitum erat. Quando vero pretii acceptio id non impedit, non erit talis obligatio pretii restituendi, v. g. si ex virtute temperantiae debes jejunare, pretii acceptio non tollit quod ponatur jejunium, quale ex praeecepto debetur ».

« tualiter fuisse censi potest, si error
« versetur circa circumstantiam valde im-
« mutantem objectum, et nimis exceden-
« tem ejus existimationem; ut notat Lay-
« mann¹ ».

Contractus est nullus, si dolus vel error
sit circa substantiam contractus. Est com-
mune. Lessius², Salmant.³ cum Trullench,
Bonacina, Villalobos⁴, etc., ex S. Thoma⁵.
— Et hoc, etiamsi dolus aut error non de-
derit causam contractui, id est, etiamsi,
patefacto errore, pars adhuc contraxisset;
quia semper deficit actualis consensus. Sal-
mant.⁶ cum Sanchez, Bonacina, Coninck,
Trullench, Aversa, etc.

Communis e converso est sententia,
quod si error sit non circa substantiam,
sed circa qualitatem rei, et non dederit
causam contractui, contractus sit validus.
Lessius⁶ cum S. Antonino⁷, Soto⁸, Caje-
tano⁹. — Hinc ait Lessius¹⁰ quod, licet
una pars decepta fuisset in pretio ultra
dimidium, contractus non posset rescindi,
altera nolente; sed solum ad aequalitatem

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 5, num. 3. — ² Cap. 17, num. 27. —
³ Tr. 14, cap. 1, num. 19. — *Trull.*, lib. 7, cap. 16, dub. 3,
num. 2. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 2,
§ 1, n. 2, et § 2, n. 3. — ⁴ *Suppl.*, qu. 51, art. 2, ad 7. —
⁵ Tr. 14, cap. 1, n. 19. — *Sanct.*, de Matrim., lib. 7, disp. 18,
n. 6. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 1,
n. 3. — *Coninck*, de Sacram., disp. 31, n. 9. — *Trull.*, lib. 7,
cap. 16, dub. 3, n. 2. — *Aversa*, de Matrim., qu. 12, sect. 1,
v. *Non solum*, et v. *Nec obstant*. — ⁶ Cap. 17, n. 28. —
⁷ De Contract., dissert. 1, cap. 5, n. 6. — *Basil. Pontius*,

714. — ^a) Villalobos, *part. 2, tr. 19, diff. 6,*
n. 7, in generali asserit, contractum invali-
dum reddi in foro conscientiae per dolum
dantem causam contractui.

^b) S. Antoninus, *part. 2, tit. 1, cap. 17, § 6,*
rem clare innuit, scribens venditorem teneri
patefacere defectum rei venditae, si fraus sit
in qualitate, et defectus reddat rem prorsus
inutilem aut noxiam emptori; si vero defectus
rem faciat solum minus utilem, non teneri
defectum patefacere, si de pretio demat quan-
tum importet ille defectus. — Idemque docent
Sotus, *de Just., lib. 6, qu. 3, art. 2*; et Caje-
tanus, *in 2am 2ae, qu. 77, art. 3*.

^c) Lessius, *cap. 17, n. 28*, de eo casu scri-
bit: « Ipse contractus non potest rescindi, no-
lente emptore, sed ad aequalitatem reduci ».
— A qua doctrina Salmant. non videntur dis-
crepare; dicunt enim, *tr. 14, cap. 1, n. 20*,
contractum posse rescindi « ex voluntate ejus
qui dolum patitur; vel ipso nolente contractum
rescindere, debet a deceptore ad aequalitatem
contractus reduci ». Quibus ita dictis, subdunt
Salmant.: « Et in tali casu datur actio in foro

reducendus esset. Salmant.^c) tamen cum
Molina^c) dicunt posse rescindi.

715. — Sed majus Dubium est: *Si dolus
vel error fuerit tantum circa rei quali-
tatem, sed dederit causam contractui*, ita
ut, illo manifestato, pars non consensisset;
utrum validus contractus remaneat?

Negant Pater Concina⁷, Basilius et alii
apud Salmant.⁸; et Praepositus^a) cum
Medina apud Sanchez⁹; et Salmant.¹⁰ pro-
babile putant. — Ratio, quia licet qualitas
in esse physico sit quid accidentale, in
esse tamen morali habet rationem sub-
stantiae.

Oppositum tamen est communiter tra-
ditum a DD. et probabilius, cum Lugo¹¹,
Sanchez^b), Lessio¹², Laymann¹³, Palao¹⁴,
Roncaglia¹⁵, [Continuatore] Tournely¹⁶;
Salmant.¹⁷ cum Maldero, Prado, Trul-
lench, etc. Ratio, quia contractus hic non
est invalidus neque de jure positivo, neque
naturali. — Non de jure positivo; cum ex
Inst. lib. 4, tit. 13, de except., sic habeatur:
Si metu coactus aut dolo inductus, aut

de Matrim., lib. 4, cap. 21, n. 7 et 8. — ⁸ Tr. 9, de Matr.,
cap. 10, n. 12. — *Joan. Medina*, Cod. de Restit., qu. 32,
concl. 1. — ⁹ De Matr., lib. 7, disp. 18, n. 17. — ¹⁰ Tr. 14,
cap. 1, n. 21. — ¹¹ Disp. 22, n. 73 et 92. — ¹² Cap. 17, n. 29. —
¹³ Lib. 3, tr. 4, cap. 5, num. 3 et 6. — ¹⁴ Tr. 14, disp. 2,
punct. 5, num. 19. — ¹⁵ Tr. 14, qu. 1, de Contract. i. g.,
cap. unic., qu. 5, resp. 2. — ¹⁶ De Contract. in gen., cap. 3,
art. 2, concl. 3. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 1, n. 21. — *Malder.*, tr. 5,
cap. 1, dub. 3. — *Prado*, cap. 26, qu. 2, n. 13. — *Trull.*, lib. 7,
cap. 16, dub. 3, n. 5.

externo repetendi, si ultra dimidium est de-
ceptus; non vero si infra dimidium, ad evi-
tandas lites; licet in foro conscientiae, etiamsi
deceptio fuerit infra dimidium, restitui debeat
aequivalens ». Et hic citant Molinam, non ta-
men adeo recte; Molina enim, *tr. 2, disp. 352,*
n. 10, concl. 4, scribit: « Datur actio decepto,
etiamsi non ultra dimidium justii pretii sit de-
ceptus, ad repetendum, quod ratione doli plus
dedit ». Ceteroquin *n. 12*, idem Molina negat
deceptum posse rescindere contractum, decip-
iente non consentiente; sicut nec decipientem
rescindere posse, decepto non consentiente;
sed teneri ad pretii excessum, quem dolo ac-
cepit.

715. — ^a) Praepositus, *in cap. Litteras 3,*
de conjug. leproso, in. f., loquitur tantum
de matrimonio; et ita etiam a Sanchez alle-
gatur.

^b) Sanchez, *de Matr., lib. 1, disp. 64, n. 5*,
hanc secundam sententiam revera tenet; sed
eo dumtaxat casu, quo dolus dans causam con-
tractui, ab altero contrahente non provenit;
secus vero, si ab illo proveniat.

errore (intellige circa qualitatem) *lapsus,*
stipulanti Titio promissisti quod non de-
bueras promittere; palam est, jure civili
te obligatum esse, et actio qua intenditur
dare te oportere, efficax est: sed iniquum
est te condemnari, ideoque datur ibi ex-
ceptio, quod metus causa aut doli mali, etc.
— Non de jure naturali; nam ad contra-
ctum validandum sufficit animus volunta-
rius quoad substantiam, licet sit involun-
tarius quoad accidentia: nisi (ut bene
advertunt, cum Busenbaum *hic n. 5*, ut
supra, [Continuator] Tournely¹, et Sporer²
cum Sanchez ac Laymann) contrahens ex-
presse consentiat sub conditione, si talis
adsit circumstantia^c); quia tunc qualitas
transit in substantiam.

Exceptio.

Irritari
semper po-
test a dece-
pto.

Quid, si
res sit inte-
gra, et er-
ror invinci-
bilis.

Communiter autem DD., ut ait Con-
cina, cum Busenbaum^d), Lessio, Sporer,
[Continuator] Tournely³, etc., docent,
semper posse irritari talem contractum
a decepto, ratione injuriae et defectus
consensus; et teneri deceptorem ad damna
ex deceptione orta, ex *l. 14, ff. de action.*
empti et venditi.

Et quando res adhuc *integra est*, ajunt
Lessius⁴, Laymann⁵, Palao⁶, Sporer⁷,
quod si error fuit invincibilis, non tenetur
deceptus in conscientia implere contra-
ctum, etiam onerosum, postquam noverit
veritatem, quae si ab initio ei nota fuisset,
minime consensisset^e). Ratio, quia haec
est tacita mens contrahentium, non se
obligandi ad contractum, quando se de-
ceptos deprehendunt: idque dicit [Lessius]

¹ De Contract. in gen., cap. 8, art. 2, concl. 3, not. 2. —
² Tr. 6, cap. 2, n. 86 et 87. — *Sanct.*, Decal., lib. 4, cap. 2,
n. 6 et 7; de Matrim., lib. 10, disp. 9, n. 13 (*al. n. 14*). —
Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 5, n. 3. — *Concina*, de Contract.,
dissert. 1, cap. 5, n. 7. — *Less.*, lib. 2, cap. 17, n. 29. —
Sporer, tr. 6, cap. 2, n. 98. — ³ De Contract. i. g., cap. 3,
art. 2, concl. 3, in princ. — ⁴ Lib. 2, cap. 17, num. 33,

confirmari a consuetudine recepta. —
Quando vero *res non est integra*, nempe
si altera pars jam implevit: tunc, si illa
non erat conscia erroris, licet tu non ha-
beas actionem ad rescissionem, adhuc
tamen contractum potes rescindere in
conscientia, si res est magni momenti et
deceptio fuit causa contractus; ut Silve-
ster^f) et Navarrus^f) apud Lessium, cum
Laymann^g) et Busenbaum^g) (dicto *n. 5,*
in fine). Si autem altera pars conscia erro-
ris erat, tunc potes contractum irritare,
ut supra, etiam in judicio.

Si res non
sit integra,
nec altera
pars con-
scia erroris.

Quid, si
sit conscia
erroris.

Non tene-
tur mani-
festare er-
rorem,

modo ipsa
non deci-
piat.

Notandum tamen quod in conscientia
altera pars errorem tibi manifestare non
tenebatur. Ita Lessius⁸.

Intellige, modo non decipiat, sive ipse
non sit causa erroris, prout dicit idem
Lessius, loquendo de donatione. Vide infra
n. 737, in fine.

716. — « 6°. Nec est invalidus contra-
« ctus, sive onerosus sive gratuitus, ex
« metu, licet gravi, injuste incusso, cum
« adhuc simpliciter sit liber et volunta-
« rius: licet possit a iudice rescindi pro
« arbitrio metum passi. — Ita communi-
« ter apud Sanchez⁹, card. Lugo¹⁰, Lay-
« mann¹¹.

Contra-
ctus ex me-
tu gravi in-
justo.

« Excipiuntur tamen aliqui contractus,
« qui *ipso facto sunt irriti* (saltem ex jure
« positivo), si ex metu gravi fiant. Talis
« est 1°. *Contractus matrimonii*, etiamsi
« juramentum accesserit, ex cap. *Cum lo-*
« *cum* et cap. *Veniens* ». [Utrum currat
idem in *sponsalibus*? Affirmat Salmant.¹²

v. *Verius tamen*. — ⁸ Lib. 3, tr. 4, cap. 5, num. 6. —
⁹ Tr. 14, disp. 2, punct. 5, n. 22. — ¹⁰ Tr. 6, cap. 2, n. 98. —
Less., lib. 2, cap. 17, n. 33. — *Less.*, loc. cit., num. 33.
— ¹¹ Lib. 2, cap. 17, n. 33. — *Less.*, cap. 18, n. 131. —
¹² De Matrim., lib. 4, disp. 8, num. 4. — ¹³ Disp. 22, num. 115
et seqq. — ¹⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 6, n. 2. — ¹⁵ Tr. 9, cap. 1,
num. 62.

^c) Satis tamen esse ajunt auctores citati,
si ea conditio implicite seu virtualiter a con-
trahente apponatur.

^d) Busenbaum, *hic n. 5*, non dicit semper,
sed « aliquando » ob injuriam rescindi posse
ejusmodi contractum.

^e) Auctores hujus sententiae non plane
inter se consentiunt; nam Lessius et Palao,
huic opinioni locum dant, casu quo deceptio
provenit ab aliquo tertio, altero contrahente
ignaro, vel etiam quando, ut Lessius addit,
propria opinione contrahens deceptus est;
Laymann vero et Sporer tractant de casu

quo unus e contrahentibus ab altera parte
deceptus est.

^f) Silvester et Navarrus his verbis a Lessio
citantur: « Vide Silvestrum... et Navarrum ».
— At Silvester, v. *Juramentum IV, qu. 8*,
Navarrus, *Man., cap. 12, n. 13, v. f.*, tractant
de juramento in quo dolus intervenit, et ne-
gant juramentum tunc obligare, si dolo ces-
sante, jurans non jurasset; proindeque nulla
relaxatione indigere.

^g) Busenbaum, *l. c., n. 5*; et Laymann, *lib. 3,*
tr. 4, cap. 5, n. 3, loquuntur de errore circa
circumstantiam quae valde immutat objectum.

cum Sanchez, Aversa, Covarruvias, Becano ^{a)}. At probabilis Coninck, Trullench, Dicastillus, Hurtadus, Ledesma dicunt sponsalia esse tantum rescindibilia. Vide de *Matrim. Lib. VI, n. 844*. — « 2°. Professio religiosa, ex cap. 1, de his quae vi, etc. — 3°. In aliis quibuscumque « votis ». [Etiam si vovens voluerit se obligare. Salmant. ¹ ex communi. Vide dicta n. 197]. — « 4°. Contractus dotis promissae vel solutae; qui in hoc sequitur naturam matrimonii, cui accessorius est: « leg. Si mulier, § Si dos, ff. de eo quod metus causa. — 5°. Promissio vel traditio in rebus Ecclesiae. — 6°. Auctoritas tutoris per metum extorta, l. 1, § 1, ff. de auctor. et consens. tutor.

« His addunt alii plures, ut promissionem et donationem gratuitam, renuntiationem beneficii, jurisdictionem per metum extortam. Verum hi controversantur, ut vide card. Lugo ² ».

Quaeritur 1°. An contractus per metum gravem initus sit ipso facto invalidus? — Adest triplex sententia probabilis:

Prima sententia affirmat. — Ratio ^{1a}. Quia, si hujusmodi contractus naturaliter esset validus, ex injustitia oriretur justitia; cum ex contractu per injuriam extorto oriretur obligatio, quae est actus justitiae. Ratio ^{2a}. Quia, si contractus valeret, uti-

que transferretur dominium rei traditae, et metum incutiens eam retinere posset, saltem usque ad iudicis sententiam; sed hoc omnes negant: ergo contractus per se est nullus, saltem de jure positivo, ex leg. Qui in carcerem 22, ff. de eo quod metus causa, ubi dicitur, contractum ex metu initum nullius esse momenti. — Ita Molina ³, Felix Potesta ⁴ cum Villalobos, Diana ^{b)}, Leandro. Item Silvester ^{c)}, Rebellus et alii, apud Salmant. ⁵, qui probabilem vocant.

Secunda sententia tenet contractus gratuitos esse invalidos, non vero onerosos. Ita Sotus ^{d)}, Pontius ^{e)} cum Medina ^{e)}, Aragon ^{e)}, Rebello ^{f)}, etc. — Et quoad donationes, haec videtur esse D. Thomae ⁷, ubi ait: *Talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille qui vim intulit hoc meretur, ut ei promissum non servetur*. Ratio, quia ad liberalem donationem, ad differentiam aliorum contractuum, requiritur de jure naturali voluntas omnino libera.

Tertia vero sententia, probabilior et communissima, quam tenent Lugo ⁸, Lessius ⁹ (qui vocat fere communem), Salmant. ¹⁰, Roncaglia ¹¹, Filliuccius ¹², Azor ¹³, Renzi ¹⁴, Viva ¹⁵ et alii innumeri, docent talem contractum esse quidem rescindibilem; non vero invalidum, neque de jure naturali, neque positivo. — Non natu-

⁴ Exam., tom. 1, n. 2359. - Villal., part. 2, tr. 19, diff. 5, n. 13 et 14. - Leand. a SS. Sacram., de Matr., disp. 16, qu. 5. - Rebel., part. 2, lib. 1, qu. 5, num. 9, 15 et 17. - ⁵ Tr. 14, cap. 1, n. 10. - ⁶ De Matr., lib. 4, cap. 6, n. 4; et cap. 7, n. 2. - ⁷ 2^a 2^a, qu. 89, art. 7, ad 3. - ⁸ Disp. 22, n. 115 et 118. - ⁹ Cap. 17, n. 36. - ¹⁰ Tr. 14, cap. 1, n. 11 et 13. - ¹¹ Tr. 14, cap. unic., qu. 4, resp. 1. - ¹² Tr. 33, n. 82. - ¹³ Part. 1, lib. 1, cap. 11, quaer. 17. - ¹⁴ In 7 Praec., cap. 5, sect. 1, qu. 3. - ¹⁵ De Contract., qu. 1, art. 3, n. 10.

716. - ^{a)} Becanus citatur a Salmant. sine distinctione; attamen, de *Sacram., cap. 43, qu. 5, n. 6*, hanc sententiam limitat: « nisi sit jurata » promissio illa sponsalium.

^{b)} Diana non satis accurate allegatur a Potesta; etenim, *part. 3, tr. 5, resol. 118*, doctrinae hic expositae patrocinatur pro contractibus lucrativis et promissoriis; sed *resol. 119*, videtur contrariae sententiae adhaerere, pro onerosis contractibus. Postquam enim exposuit opinionem quae affirmat hos esse validos, addit: « Differentiam vero quare hi contractus onerosi validi sunt jure naturali et positivo, non autem contractus lucrativi... invenies satis firmatam apud Pontium ».

^{c)} Silvester, v. *Metus, qu. 8*, concordat

quidem, sed dumtaxat, ubi « contractus requirit liberum consensum ». Cfr. etiam v. *Restitutio II*, vers. 7 et 8.

^{d)} Sotus, in 4, *dist. 29, qu. 1, art. 3, ad 2 et 3*, contractus sive onerosos sive gratuitos, per metum initos, validos esse affirmat, sed rescindibiles. Attamen, de *Just. et Jure, lib. 8, qu. 1, art. 7, v. Sed arguis rursus*, promissionem coactam negat vim habere.

^{e)} Joan. Medina, *Cod. de Restit., qu. 3, caus. 2, v. Si fiat remissio ex metu probabilis*; Aragon, in *2^a 2^a, qu. 89, art. 7, concl. 1*, de solis gratuiti contractibus tractant (pro quibus solum a Pontio allegantur); et revera negant eos esse validos.

^{f)} Rebellus a Pontio male citatur, nam

Probabiliter solus gratuitus, invalidus.

Probabiliter, validus sed rescindibilis.

rali: quia metus non tollit simpliciter voluntarium; ut D. Thomas ¹. Non juré positivo ²⁾: dum in leg. *Si mulier, ff. de eo quod metus, etc.*, praecipitur iudicibus, ut tales contractus rescindant; ergo per se lex habet eos ut validos.

Exceptiones.

Excipe tamen matrimonia per metum gravem inita, quae certe per se sunt nulla ex jure canonico. (Vide de *Matrim., Lib. VI, n. 1054*). — Cui adjunguntur: 1°. Professio religiosa, cap. 1, de his quae vi. — 2°. Electio praelati, cap. *Ubi periculum, § Ceterum, de electione, in 6°*. — 3°. Auctoritas tutorum extorta per metum, leg. 1, § 1, ff. de auctor. et cons. tutor. — 4°. Traditio rerum ecclesiasticarum, ex cap. *Pervenit, de jurejur.* — 5°. Jurisdictio ecclesiastica per metum acquisita, et etiam civilis ^{h)}, leg. 2, ff. de iudiciis. — 6°. Absolutio a censuris (non vero inflicto illarum). — 7°. Renuntiatio beneficiorum. — Vide Lessium ³.

717. — Quaeritur 2°. An metum passus possit pro suo arbitrio rescindere contractum sine auctoritate iudicis.

Negat Croix ³; et eum sequitur Mazzotta ^{a)}, qui dicitur hoc prohiberi, ne jurgia multiplicentur, si cuilibet liceret rem repetere propria auctoritate. — Sed affirmat communis sententia tenenda, quam tradunt Lessius ⁴ (et vocat communem), Sporer ⁵, Filliuccius ⁶, Laymann ⁷, Palaus ⁸, Viva ⁹, Salmant. ¹⁰, Renzi ¹¹; Roncaglia ¹²

¹ 1^a 2^a, qu. 6, art. 6. — ² Cap. 17, n. 37. — ³ Lib. 3, part. 2, n. 638. — ⁴ Cap. 17, n. 38. — ⁵ Tr. 6, cap. 2, n. 123. — ⁶ Tr. 33, n. 33. — ⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 6, n. 2. — ⁸ Tr. 2, disp. 1, punct. 12, n. 2 et 6. — ⁹ De Contract., qu. 1, art. 3, n. 10. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 1, n. 13 et 16. — ¹¹ In 7 Praec., cap. 5, sect. 1, qu. 3. — ¹² Tr. 14, cap. un., qu. 4, resp. 1. — ¹³ Tr. 2,

cum Molina ^{b)} et Rebello ^{b)}. Unde inferunt, quod metum passus bene potest occulte sibi compensare: intellige, si petat, et alter nolit contractum rescindere. Et contra, qui metum incussit tenetur restituere rem extortam statim ac alter petat. Ita Palaus ¹³, Viva ^{c)}, Lessius ¹⁴, Filliuccius ¹⁵.

Idem autem quod dictum est de contractibus initis ob metum gravem, dicendum cum Pontio ^{d)} de initis per metum reverentialem. (Etsi Pontius ¹⁶ teneat, contractus mere gratuitos, juxta suam sententiam ut supra in Quaest. 1^a, esse non solum irritandos ad nutum, sed ipso jure irritos). — Alii tamen doctores tum tantum id admittunt, cum metui reverentiali adjiciuntur etiam verbera aut minae, aut diuturna indignatio sive torvus aspectus, dura verba et similia, quae vere gravis mali timorem immittant. Ita Sanchez ¹⁷, Viva ¹⁸; Salmant. ¹⁹ cum Palao, Dicastillo, etc. communiter. — Idem in substantia sentit Pontius. Sed merito ait ²⁰ cum aliis metum reverentialem per se esse gravem, quia aliud est operari ex reverentia superiori debita; aliud ex metu reverentiali, qui necessario induit timorem alicujus gravis damni imminentis ex obedientia non praestita, puta diuturnae indignationis, etc., ut supra.

An autem preces importunae consti- tuant metum gravem? — Affirmat Pon-

disp. 1, punct. 12, n. 2 et 6; et punct. 8, n. 5. — ¹⁴ Loc. cit., n. 38. — ¹⁵ Tr. 33, n. 35. — ¹⁶ De Matr., lib. 4, cap. 11, n. 3. — ¹⁷ De Matr., lib. 4, disp. 6, n. 14. — ¹⁸ De Matr., qu. 4, art. 3, n. 7. — ¹⁹ Tr. 9, cap. 9, n. 33 et 34. — ²⁰ Palaus, tr. 2, disp. 1, punct. 7, n. 6. — ²¹ Dicast., de Matr., disp. 4, dub. 2, n. 25. — ²² De Matr., lib. 4, cap. 5, a n. 3.

part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 9, utrosque contractus pronuntiat esse in foro conscientiae invalidos, etiam (n. 9 et 17) lucrosos.

^{a)} Lex *Si mulier, ff. de eo quod metus, etc.*, id sane praecipit, loquens de quasi contractu in haereditate adeunda, et de haereditatis repudiatione.

^{b)} Lex 2, ff. de iudiciis, ita loquitur: « Si cum restitisset quis ex litigatoribus, viribus praefecturae compulsus est, nulla jurisdictio est ». Sed Glossa ibi addit: « Dic quod ibi non tractatur de jurisdictione concedenda, sed de potestate litigandi concedenda parti ».

717. — ^{a)} Mazzotta, tr. 3, disp. 1, cap. 7, v. *Infers ex dictis*, concordat quidem, sed subdit: « At si certo constet metus gravis et injustus, nec possit per iudicem obtineri re-

scissio, licebit jure naturae occulta compensatio ».

^{b)} Molina et Rebellus a Roncaglia citantur ubi hic addit idem valere in contractibus metu levi initis; et re quidem vera Molina, tr. 2, disp. 267, n. 5; et Rebellus, part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 16 et 17, dicunt contractus etiam ex metu levi initos, esse nullos.

^{c)} Viva, de *Contract., qu. 1, art. 3, n. 11, i. f.*, id asserit de contractibus ex metu levi initis. Idem igitur opinari censendus est, et potiori ratione, si metus gravis fuerit.

^{d)} Pontius, de *Matr., lib. 4, cap. 11, n. 3*, asserit contractus onerosos, per metum reverentialem initos, rescindibiles esse; contractus vero liberales, absolute nullos esse pronuntiat.

Idem de contractu ex metu reverentiali.

Metus reverentialis, per se gravis.

Probabiliter, ipso facto invalidus.

Secus per se preces importunae.

Aliud assiduum, aliud importunum.

Erga quosnam detur metus reverentialis.

Contractus ex metu levi, probabiliter rescindibilis.

tius¹ cum Naldo, Lupo, etc. Sed verius negandum, nisi preces addantur metui reverentiae erga superiorem: ita Sanchez² cum pluribus; et Salmant.³ cum Palao, Bonacina^{e)}, Covarruvias, Dicastillo, Hurtado^{e)} et pluribus. Et bene advertit Sanchez⁴, non omnes preces assiduas dici importunas, sed tantum quae sunt instantissimae et saepius inculcatae.

Quarum autem personarum respectu, detur metus reverentialis? — Ultra proprium patrem, episcopum, magistratum, dicit Sanchez⁵ cum aliis, dari etiam respectu soceri, avi, curatoris, matris (si tamen sit austera, et minas soleat exsequi); et etiam fratris majoris aut patris, si cum eis habitet, et ab eis alimenta praebentur.

718. — Sed quaeritur³⁾ *Utrum contractus ex metu levi inuito sit rescindibilis arbitrio metum passi?*

Prima sententia affirmat in foro interno (nam in externo non datur actio, ex leg. 6, ff., de eo quod metus, etc.). Ratio, quia quicumque metus injuriam infert, ex qua incutiens commodum reportare non debet. Unde, sicut ipse tenetur in conscientia relaxare promissionem tali metu extortam; sic contra, promittens in conscientia non tenetur illam adimplere. Ita probabiliter Lessius⁶ cum Navarro, Soto,

¹ De Matr., lib. 4, cap. 5, n. 17. - Naldus, Sum., v. Metus, n. 4. - Joannes Lupus de Palat. Rub., Rubric. de Donat. inter vir. et uxor., § 81, n. 5. - ² De Matr., lib. 4, disp. 7, num. 7. - ³ Tr. 9, cap. 9, num. 37. - Palao, tr. 2, disp. 1, punct. 7, n. 7. - Covar., de Matr., part. 2, cap. 3, § 6, i. f. - Dicast., de Matr., disp. 4, dub. 2, num. 28 et 29. - ⁴ De Matr., lib. 4, disp. 7, n. 8. - ⁵ De Matr., lib. 4, disp. 6, ex n. 24. - ⁶ Lib. 2, cap. 17, n. 46. - Navar., Man., cap. 17, n. 15. - Sotus, in 4, dist. 29, qu. 1, art. 3, v. Quaestionem hanc. - Silvest., v. Restitutio II, § Septimo. - ⁷ De Matr.,

^{e)} Bonacina, de Matr., qu. 3, punct. 8, n. 6; Gaspar Hurtadus, de Matr., disp. 6, diff. 1, n. 2, paulo aliter quam S. Alphonsus rem proponunt; et negant metum reverentialem censeri gravem, si conjunctus non sit cum precibus importunis.

718. - ^{a)} Molina et Rebellus a Salmant. utique citantur sicut refert S. Alphonsus; sed Molina, tr. 2, disp. 267, n. 5; Rebellus, part. 2, lib. 1, qu. 5, n. 9 et 15, dicunt nullos esse in conscientia ejusmodi contractus, metu scilicet levi initos; et Rebellus n. 17, addit: « In foro vero judiciali, si per levem [metum contractus inuito fuerint], rescindi posse, si constet metum fuisse eorum causam, sine qua non fierent ».

^{b)} Viva, de Matr., qu. 4, art. 3, n. 6, citat

Silvestro, etc.; item Sanchez⁷, Palao⁸; et Salmant.⁹ cum Molina^{a)}, Trullench, Dicastillo et Rebello^{a)}. — Bene tamen excipiunt matrimonium (juxta nostram sententiam: vide de Matr., Lib. VI, n. 1055), et professionem religiosam. An etiam votum? vide dicta de Voto, n. 197, v. Utrum.

Secunda vero sententia, mihi probabilior, quam tenent Pontius¹⁰, Tamburinus¹¹, et Viva^{b)} cum Perez, Medina^{b)}, etc., dicit, neque in foro externo neque interno rescindi posse contractum inuito ex metu levi. Ratio, quia non praesumitur consensisse ex metu, sed vere sponte, qui non verit esse levem, et cum facile potuisset, non rejecit. — Excipienda tamen censent Salmant.¹² omnino esse sponsalia; quae, etiam per metum levem contracta, rescindi possunt per judicis sententiam^{c)}, ex maxima libertate quam sponsalia requirunt.

719. — Quaeritur⁴⁾ *Utrum, si interfuerit metus gravis injustus dans causam contractui, et res pervenerit ad tertium possessorem bonae fidei, possit metum passus ab illo rem revocare, et ille teneatur restituere?*

Negat Laymann^{a)}. — Sed recte communius affirmant Salmant.¹³ cum Lugo, Sanchez, Silvestro, etc.; quia res semper

lib. 4, disp. 19, n. 6. - ⁸ Tr. 2, disp. 1, punct. 12, n. 6. - ⁹ Tr. 14, cap. 1, num. 14. - Trull., Decal., lib. 7, cap. 16, dub. 4, n. 7. - Dicast., de Just. et Jure, lib. 2, tr. 3, de Contract., disp. 1, dub. 7, n. 99, 110 et 114. - ¹⁰ De Matr., lib. 4, cap. 10, n. 5 et seqq. - ¹¹ Decal., lib. 1, cap. 2, § 6, n. 3 et 4. - Martinus Peres, de Matr., disp. 17, sect. 6, n. 2. - ¹² Tr. 9, cap. 1, n. 60. - ¹³ Tr. 14, cap. 1, n. 15. - Lugo, de Just. et Jure, disp. 22, n. 172 et 173. - Sanchez, de Matr., lib. 4, disp. 8, num. 7. - Silvest., v. Restitutio II, v. Septimo.

quidem Perez et Medina, ut qui hanc sententiam probabilior appellent; ipse vero utramque hic recensitam opinionem probabilem esse existimat. — Medina vero, Cod. de Restit., qu. 3, caus. 2, v. Si fiat remissio, (3° loc.), loquitur de contractibus lucrativis; et negat remissionem seu donationem invalidam fore, si metus levis fuerit.

^{c)} Salmant. concedunt etiam ejusmodi sponsalia auctoritate privata, ejus nempe qui metum passus est, rescindi posse.

719. - ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 6, n. 2, v. Hoc tamen, adeo non est hujus opinionis fautor, ut oppositam potius, saltem sub distinctione, propugnet: « In conscientiae foro, inquit, non esse ad restitutionem aut rescis-

Probabilis in neutro foro rescindibilis.

Excipiuntur sponsalia.

Acceptum per contractum ex metu gravi, restituendum etiam a tertio.

transit cum vitio suo, etiamsi metus non sit ab illo tertio incussus. Et patet ex l. 14, § 3, ff. De eo quod metus, etc., ubi: *In hac actione non quaeritur, utrum is qui convenitur, an alius, metum fecerit. Sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum.*

« 7°. Non possunt contrahere, qui bonorum suorum administrationem non habent: quales fere sunt prodigi, furiosi, filii familias, uxores, religiosi, pupilli, minores; exceptis quibusdam casibus, de quibus vide Lessium¹, et infra hic cap. 4, « dub. 1 ». [Ex n. 918].

Inhabiles ad contrahendum.

DUBIUM II.

Quid in specie de Promissione et Donatione.

720. *An simplex promissio obliget sub gravi. — Quid, si promissio reddatur nociva vel sit accidat mutatio. — 721. Qui sint inhabiles ad donandum. — 722. An debitis gravati. — 723. Quid de donatione inter conjuges. — 724. Et inter patrem et filium. — 725. An obliget donatio ante acceptationem. — 726. Quid, si donatio sit facta ad pias causas. — 727. An donatio firmata juramento possit revocari ante acceptationem. — 728. Quando obliget donatio facta absenti. — 729. An possit acceptari donatio post mortem donantis. — 730. Quid, si donatio fuerit mandata fieri a nuntio, et ipse omiserit. — 731. An mortuo donatario ante acceptationem, possit haeres acceptare. — 732. An requiratur traditio ad acquirendum dominium rei donatae. — 733. An donatio ultra summam 500 solidorum teneat. — 734. An sit obligatio implendi modum sive finem donantis. — 735. An promissio prodiga sit valida. — 736. Quid, si donatio fiat ad alliciendum. — 737. Quid, si ob causam falsam. Et quid, si causa sit secundaria.*

720. — « Resp. Quae huc spectant, facile colliguntur ex dictis supra de Voto, « lib. 3, tract. 2, cap. 3. — Ex quibus et « doctrina praecedentis Dubii resolvitur: « 1°. Promissio acceptata a promissario, si materia sit notabilis, an sub mortali obliget secundum se spectata, non « convenit inter doctores. — Cajetanus « negat, quem sequitur Maeratus². Alii « (forte probabilius) affirmant cum Vasquez³, Filiuccio, Maldero, etc.

« Dixi: secundum se; quia certum est, « quod per accidens possit obligare sub mortali, v. gr. ratione gravis damni, « quod alias promissarius pateretur: ut « si promisisses ei dare mutuum, et ille « tibi confisus, aliunde sibi non prospexisset. — Vide Lessium⁴.

« 2°. Tota haec obligatio communiter « dependet ab intentione promittentis. —

Obligatio promissionis per se.

Obligatio per accidens.

Busenb. ait pendere a promittente.

« Circa quod notat Sa, vix quemquam « promittentium intendere se obligare, « aut alteri dare jus exigendi, nisi addat « juramentum aut faciat instrumentum: « sed plerumque tantum intendere declarare suum propositum. Vide Escobar⁵ « et Molina. — Hinc, ut in foro externo « censeatur valida promissio, requiritur « praeter acceptationem, ut exprimat « causa propter quam promittitur; alioquin praesumitur errore vel joco facta. « Trullench⁶ ex Covarruvias et Villalobos⁷.

In hac Quaestione tres sententiae adsumunt, omnes satis probabiles.

Prima dicit quod quaevis promissio acceptata obligat sub gravi et ex justitia; quia fidelitas promissa jus praebet promissario ad rem promissam. — Ita Sanchez⁷, Laymann⁸; cum S. Antonino, Co-

Promissionis obligatio, probabiliter gravis.

¹ Lib. 2, cap. 17, dub. 8. — Cajetan., in 2^{am} 2^a, qu. 113, art. 1, v. Ad quartam demum. - ² De Just. et Jure, disp. 19, sect. 10, v. Prima est. - ³ De Matr., disp. 5, cap. 1, n. 4. - ⁴ Fill., tr. 33, n. 28. - ⁵ Malder., tr. 1, cap. 9, dub. 8. - ⁶ Lib. 2, cap. 18, dub. 8. - ⁷ Sa, v. Promissio, num. 1. - ⁸ Tr. 3,

exam. 3, cap. 6, n. 48. — Molina, tr. 2, disp. 262. — ⁹ Decal., lib. 7, cap. 17, dub. 4, num. 3. - Covar., in cap. Quamvis pactum, part. 2, § 4, n. 24. - Villal., part. 2, tr. 20, diff. 2, n. 8. - ¹⁰ De Matr., lib. 1, disp. 5, n. 20. - ¹¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 12, n. 1. — S. Anton., part. 2, tit. 10, cap. 1, § 4.

sionem contractus eum obligandum, qui bona fide contraxit cum metum passo [quando scilicet metus ab aliquo tertio incutitur], priusquam is actionem intentet, quae ex juris positivi beneficio ipsi competit: ea autem actione in-

tentata in externo foro contra quemvis rei per metum gravem alienatae possessorem, a iudice restituendus erit, quia res metu injusto extorta, veluti vitio quodam affecta, ad alteram personam transferri censetur ».

varruvas^{a)}, Palao, Trullench, etc., apud Salmant.¹

Secunda sententia dicit, quod qualis sit obligatio, pendet ex voluntate quam promittens habuit. Busenbaum (*hic, n. 2*), et Lugo², Sporer³ et Holzmann⁴; Molina, Villalobos^{b)}, Rebellus, Reginaldus^{c)}, etc., apud Salmant.⁵ — In dubio tamen, ait Lugo, non censi factam obligationem, nisi per verba obligatoria sit expressa (vide Lugo⁶); immo Sa apud Busenbaum, nisi addatur iuramentum aut instrumentum. Caeterum, in dubio an quis voluerit se obligare ex iustitia vel ex fidelitate, et an graviter vel leviter, probabilissimum mihi dicendum videtur cum Lugo⁷, Molina^{d)}, Sporer⁸, Holzmann^{e)}, eum non esse obligatum nisi sub levi. — Et hic advertunt Sanchez⁹, Sporer¹⁰, et alii communiter apud Continuatores Tournely^{f)}, ad constituendam materiam gravem in promissione, requiri materiam quadruplo majorem quam in furto mortali; quia promissor agit de proprio, fur de alieno.

Palao, tr. 32, disp. 2, punct. 8, n. 5. - Trull., lib. 7, cap. 17, dub. 6, n. 2. - Tr. 14, cap. 4, n. 79. - Disp. 23, n. 90. - Tr. 6, cap. 2, n. 65 et seqq. - De Contract., n. 702. - Molina, disp. 262, n. 11. - Rebel., part. 2, lib. 18, qu. 4, n. 2 et 5. - Tr. 14, cap. 4, n. 80 et seqq. - Lugo, disp. 22, n. 65. - Disp. 23, n. 93. - Sa, v. Promissio, num. 1. - Busenb., hic, resolv. 2. - Disp. 23, num. 93; et disp. 22, n. 65. - Tr. 6, cap. 2, n. 69. - De Matr., lib. 1,

Tertia sententia, quam tenent Salmant.¹¹ cum Bañez⁸⁾, Cajetano, Ledesma, Henriquez, Diana, etc., dicit simplicem promissionem non obligare, nisi sub levi; quia tantum obligat ex fidelitate. Et probant ex S. Thoma¹², qui docet promissionem obligare tantum secundum honestatem, non autem secundum jus civile, id est secundum iustitiam, ut explicant Salmant. Et insuper probant ex *l. Juris gentium*, § *Sed cum nulla, ff. de pactis*, ubi dicitur quod nuda pactio obligationem non parit. — Et huic adhaeret Pater Concina¹³, sentiens raro esse obligationem ex iustitia in simplici promissione.

Notandum autem est ut certum quod quaevis promissio, etiam acceptata, non obligat, si postea promissum reddatur impossibile, seu valde nocivum, vel illicitum, vel inutile: et generaliter loquendo, quoties supervenit notabilis mutatio rerum, quae si praevisa fuisset, non fuisset facta promissio; quia semper promissio facta praesumitur sub tali tacita conditione. —

disp. 5, num. 24. - Tr. 6, cap. 2, num. 68. - Tr. 14, cap. 4, ex n. 82. - Cajetan., in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 113, art. 1, ad 4 dub. - Petr. de Ledesma., de Matr., qu. 43, art. 1, diff. 3, v. Tertia. Quamvis. - Henric., lib. 11, de Matr., cap. 13, n. 2. - Diana, part. 2, tr. 17, resol. 9; et part. 4, tr. 4, resol. 122. - 2^{ae} 2^{ae}, qu. 88, art. 3, ad 1. - Salmant., loc. cit., n. 84. - Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 4, cap. 20, n. 13.

720. - a) Covarruvas, in cap. Quamvis pactum, part. 2, § 4, n. 21, v. Quidam autem, aperte innuit promissionem sub gravi obligare, ita scribens: « In observandis pactis nudis, agitur de peccato mortali, quod committitur ab eo qui pactum nudum violat ».

b) Villalobos, part. 2, tr. 20, diff. 2, n. 6, affirmat utique promissionis obligationem ex promittentis intentione pendere; cum tamen juxta ea quae docuit n. 5, promissio acceptata obliget sua natura ex iustitia ad mortale, si quis sciens promissionis naturam, non habuerit specialem intentionem, promissio obligabit ad mortale, uti ipse dicto n. 6 concludit. Non igitur satis accurate citatur a Salmanticensibus.

c) Reginaldus, lib. 25, n. 96, negat promissionem nudam ullam producere obligationem; quod tamen, n. 97, ita limitat, ut promissio obligationem ex iustitia pariat, cum promissio acceptata « adjunctum habet onus, quod impletum est ob conventionem, qua promissor et promissarius consenserunt in ejusmodi adjectionem ».

d) Molina, disp. 262, n. 11, absolute docet

vim promissionis in foro interiori pendere ex intentione promittentis: « In foro vero exteriori, conjecturis est id iudicandum, attentis circumstantiis omnibus concurrentibus ».

e) Holzmann, de Contract., n. 702, hoc non tenet; scribit enim obligationem gratuita promissionis pendere ex promittentis intentione; et subdit: « Secus est de promissione onerosa; in hac quippe debet adesse, et in dubio regulariter praesumitur adfuisse animus obligandi se ex iustitia ».

f) Continuator Tournely, de Contract. in spec., cap. 11, qu. 1: « Fatentur tamen communiter, inquit, ... quantitatem, quae in furto sufficit ad mortale, hic non sufficere, sed majorem requiri; quam alii statuunt quadruplo amplio ».

g) Bañez non satis recte a Salmant. allegatur; nam in 2^{ae} 2^{ae}, ad qu. 62, de Dominio, disp. 5, dub. 2, distinguit, et v. Secundo nota, asserit promissionem, quae fit praesenti, transferre dominium; sed concl. 1^a, de promissione quae fit absentis, dicit: « Spectato jure naturae et caesareo, non transfert dominium, neque obligat ex iustitia ».

Promissionis simplicis obligatio, probabiliter levis.

Mutato objecto vel circumstantia, cessat obligatio.

Inhabiles ad donandum.

Sola donatio remuneratoria, licita iis qui praesunt.

Ita communiter Viva¹ et Salmant.², Continuatores Tournely³. Idque expresse docet D. Thomas⁴, ubi loquens de obligatione promissoris, ait: *Si vero non faciat quod promisit, tunc videtur infideliter agere per hoc quod animum mutat. Potest tamen excusari ex duobus: uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum... Alio modo, si sunt mutatae conditiones personarum et negotiorum: ut enim Seneca dicit: Ad hoc quod homo teneatur facere quod promisit, requiritur quod omnia immutata permaneant.*

721. - « 3°. Donare non possunt: 1°. Caecum; 2°. Muti et surdi; 3°. Senes deliri, sive bis pueri; 4°. Pupilli vel imberbes (nisi ad pias causas) donationes; 5°. Damnatius criminis capitalis. Vide de Diana⁵.

« 4°. Qui praesunt civitatibus, universitatibus, rebuspublicis, etc., non possunt facere donationes, nisi remuneratorias, vel in eleemosynas^{a)}. Sanchez, Diana⁶. — Immo, si reges et principes nimis sint profusi in donationibus, in praedictum regni vel status (praesertim si, debitis gravati, iis satisfacere non possint, vel subditi nimium graventur exactionibus),

¹ De Contract., qu. 8, art. 2, n. 16. - ² Tr. 14, cap. 4, n. 78. - ³ De Contract. in spec., cap. 11, qu. 3, n. 5. - ⁴ 2^{ae} 2^{ae}, qu. 110, art. 3, ad 5. Cfr. Senec., de Beneficiis, lib. 4, cap. 35. - ⁵ Part. 8, tr. 6, resol. 3 et 5. - Sanchez., Consil., lib. 1, cap. 6, dub. 2, n. 4; et dub. 8, n. 11 et 19. - ⁶ Part. 8, tr. 6, resol. 16. - Lugo, disp. 23, n. 148. - ⁷ Loc. cit., resol. 123. - ⁸ Cap. 20 dub. 19, n. 168. - ⁹ De Restit., lib. 3, cap. 4, num. 218 et seqq. - Trull., Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 19, n. 3. - Diana, part. 3, tr. 5, resol. 39. - ¹⁰ Tr. 14, cap. 4, n. 91. - ¹¹ Disp. 20, n. 116. - ¹² Tr. 32, disp. 1, punct. 14, n. 7. - Less., cap. 20, n. 168. - Molina, tr. 2, disp. 328, n. 16. - ¹³ Loc. cit., n. 7. - ¹⁴ Disp. 1, de

721. - a) Ad eleemosynas Sanchez et Diana requirunt consuetudinem, quam in his dicunt attendendam esse ab iis qui civitatibus, etc. praesunt.

b) Bartolus non directe pro hoc asserto citatur a Diana, sed solum pro ea parte qua negat donationem valere, si merita donatarum excedat, quia magnas donationes facere principi non licet. Et re quidem vera Bartolus, in l. 3, § Plane, ff., Quod vi aut clam, n. 5, negat valere donationem a rege factam, quae

« possunt eae revocari a successore. Barroto^{b)}, Lugo, etc., cum Diana⁷ ».

722. - Adde: Neque donare potest debitor gravatus.

Sed hic quaeritur: *utrum licite possis tu a debitoribus gravato accipere donum?*

Affirmant Lessius⁸, Molina^{a)}, Navarra⁹; item Trullench, Diana cum Laymann^{b)}, apud Salmant.¹⁰; et probabile putant Lugo¹¹ et Palao¹². — Hi dicunt te non peccare contra iustitiam, et ideo non teneri ad restitutionem, nisi induxeris ad donandum; esto scias propter hoc donatum fieri impotentem ad solvendum. Ratio, quia ille bene potest dominium transferre, cum adhuc sit verus dominus rei quae donatur. Et tu rem acceptando uteris jure tuo: iustitia enim non obligat ut renuas accipere donum ob damnum alterius vitandum; cum illud per accidens eveniat, et tu non sis causa motiva damni, sed tantum permissiva, quae non obstringit ad restitutionem. — Additque Lessius, cui adhaeret Molina, neque peccare contra caritatem; quia caritas non obligat ut repudies commodum tuum ad servandos creditores indemnes.

Secunda tamen sententia verior et communis, quam tenent Palao¹³, Bonacina¹⁴, Lugo¹⁵ cum Cajetano, Soto, Navarro, Silvestro, Paludano, Angelo, Covarruvas et Rebello; ac Salmant.¹⁶ cum S. Antonino, Prado, Salon et Aragon¹⁷, docet, donata-

Restit. in gen., qu. 8, punct. 2, num. 27. - ¹⁵ Disp. 20, num. 116. - Cajetan., Opusc. tom. 2, tr. 8, qu. 4, v. Ad objecta. - Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 4, ad 3. - Navar., Man., cap. 17, n. 271. - Sivoest., v. Usura VIII, qu. 1; et v. Restitutio III, qu. 6, § Secundum... Et sexto. - Paludan., in 4, dist. 15, qu. 2, art. 5, i. f. (n. 37). - Angel., v. Restitutio I, num. 17. - Covar., Variar. resolut. lib. 3, cap. 3, n. 6, i. f. - Rebel., part. 2, lib. 1, qu. 7, n. 19 et seqq. - ¹⁶ Tr. 14, cap. 4, n. 92. - S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 9, § 11 et 12. - Prado, cap. 29, qu. 5, n. 15. - Salon, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 78, art. 3, contrav. 5, reg. 3; et contrav. 6, v. Decent 5°. - Aragon, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 78, art. 3, v. Ex dicitis.

in magnam regalis jurisdictionis diminutionem cederet.

722. - a) Molina, tr. 2, disp. 328, n. 8 et seqq., concordat, si tamen res illa non petatur a creditoribus, vel si petatur elapso anno a die scientiae talis alienationis.

b) Laymann minus recte citatur a Salmant.; nam, lib. 3, tr. 4, cap. 17, § 4, n. 30, probabilem utique et in praxi tutam hanc sententiam appellat; affirmat tamen sibi magis probari oppositam.

Debitis gravatus nequit donare.

Accipere donum a debitoribus gravato, juxta alios licitum.

Verius, creditoribus restituendum.

Probabiliter pendet a promittente.

In dubio censetur obligatio levis.

Materia requisita ad obligationem gravem.

rium mala fide accipientem omnino teneri ad restitutionem damni quod obvenit creditoribus. — Ratio 1^a. Quia creditores etiam personales jus habent ad bona donata: nam, licet in debitis personalibus directe sit tantum persona obnoxia; tamen creditores indirecte habent etiam jus ad rem, sive ad bona debitoris: ut probabilius dicunt Lugo¹, Croix², Roncaglia³, Salmant.⁴ et alii, relati *n. 690*, v. *Secunda*, contra Palaum et alios, *ibidem*. Et quamvis debitor donans sit dominus rei quae donatur; attamen (ut ait Palaus⁵) habet illius dominium infirmum, nimirum sub onere solvendi quod debet, adeo ut nequeat de re illa ad suum libitum disponere. Quapropter dominium illud, sicut est in debitore, sic transit cum eodem onere in donatarium. — Ratio 2^a, magis urgens et convincens, est: quia, sicut donans laedit justitiam, se reddendo impotentem ad solvendum (quod nemo dubitat); ita etiam laedit accipiens, qui positive cooperatur actioni donantis injuste cum damno creditorum; et licet donatarius non sit causa motiva, est tamen vera causa influxiva et efficax alienationis rei in damnum creditorum. Contractus enim donationis (ut dicemus infra *n. 725*) non consistit in sola voluntate donantis; sed etiam in voluntate acceptantis, qua contractus constituitur, et sine qua nulla existit alienatio sive donatio.

Notandum autem hic 1° quod de jure positivo creditores infra annum a die scientiae habent actionem contra recipientem titulo sive lucrativo sive oneroso, ad vindicandam rem scienter acceptam in ipsorum fraudem, nullo restituto pretio, ex

¹ Disp. 20, num. 148. — ² Lib. 3, part. 2, num. 408. — ³ Tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 8, qu. 6, resp. 2. — ⁴ Tr. 13, cap. 1, n. 246. — ⁵ Palaus, tr. 32, disp. 1, punct. 18, § 18, n. 5. — ⁶ Loc. cit., punct. 14, n. 7. — ⁷ Disp. 20, n. 107. — ⁸ De Matr., lib. 6, disp. 3, num. 3; et disp. 1, num. 3. —

723. — *a*) Palaus assertum hoc videtur innuere, *tr. 32, disp. 2, punct. 25, § 2, n. 1*, ubi scribit: « Donatio inter conjuges non est ita censenda nulla et prohibita, ut nunquam habere effectum possit: sed solum censetur nulla interim dum donans vivit, quia illius dominium penes se retinet, eamque pro libito revocare potest ». Et § 4, *num. 6*: « Quodsi donans donationem revocaverit, obligatus est donatarius rem donatam restituere et omnes

1. *Qui a debitore*; 1. *Quod autem* [al. *Qui autem*], § *Simili*, ff. *Quae in fraudem creditorum*. — Notandum 2° nihil posse accipi titulo lucrativo per ultimam voluntatem a debitore in praejudicium creditorum, ex 1. *Quod autem*, ff. *tit. cit.* Vide Lugo⁶.

723. — Adde: Inter conjuges, quamvis alii contractus sint validi, ex *leg. 5, ff. de donat. inter vir. et ux.*, donatio tamen est nullius momenti, ex *leg. 3, § Sciendum*, ff. *eod. tit.* Potest tamen conjux retinere vel distrahere rem donatam, si donans sciat et non contradicat. Ita Sanchez⁷, Salmant.⁸ cum Palao⁹ et Villalobos. — Semper tamen talis donatio juramento firmatur^{b)}; ut Lessius⁹, Sanchez¹⁰; Salmant.¹¹ cum Silvestro, Tapia, etc. Firmatur etiam morte donantis: modo iste ante donatarium decedat, et modo res in vita tradita sit. Salmant.¹². — Immo, ab initio valida est donatio inter conjuges, si sit remuneratoria, vel sit causa mortis, vel si ex illa donans non fiat pauperior, nec donatarius ditior; item, si vir sit prodigus, vel si uxor donet viro, ut consequatur aliquam dignitatem, etc. Vide Salmant.¹².

724. — Praeterea invalida est donatio inter patrem et filium sub patria potestate adhuc manentem, *l. 2, C. de inofficiosa donat.* Sed est communis, quod firmatur juramento vel morte patris.

E contrario, similiter est valida in casibus ut supra mox enumeratis pro donatione inter conjuges: vel si fiat causa studiorum (ut Busenbaum, *hic, n. 5*); vel si fiat causa matrimonii; vel si filius sit tantum naturalis; vel si pater fructus peculii adventitii filio donet. — Haec tamen intelliguntur, nisi donatio sit inofficiosa (vide

⁷ Tr. 14, cap. 4, num. 100. — *Villal.*, part. 2, tr. 20, diff. 11, n. 1 et 2. — ⁸ Cap. 18, n. 88. — ⁹ De Matr., lib. 6, disp. 11, n. 2. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 4, n. 101. — *Silvest.*, v. *Donatio II*, n. 5. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 11, n. 2. — ¹¹ Loc. cit., n. 101. — ¹² Loc. cit., n. 102.

fructus naturales ex ea perceptos, qui non fuerint consumpti. Nam consumptos, si ex eorum consumptione ditior non fuerit, fructus restituere non debet. Ex quibus legitime colligi potest mentem Palaus esse, quod contra donatarius conjux possit rem donatam retinere si donans non revocaverit.

b) Juramentum quo donatio haec firmatur est juramentum de ea non revocanda, vel de eidem non contraveniendo.

Donatio inter conjuges, quando sit valida.

Donatio patris studiorum causa.

Pater mens officium filio.

Donatio inter patrem et filium.

num. 740), scilicet laedens aliorum filiorum legitimas vel creditores. Salmant.¹ cum Navarro^{a)}, Silvestro^{a)}, Tapia; et Lessius², qui notat donationes factas a matre, vel a filiis^{b)} parentibus, per se firmas esse.

« 5°. Donatio patris filio facta studio- rum causa, est valida, nec filius tenetur « computare in legitimam: tum quia fuit « loco alimentorum; tum quia, si detra- « hatur, jam non fuit donatio, contra hypo- « thesim. Wadding et sex alii, cum Diana³. « Sed Trullench limitat, nisi constet con- « trariam intentionem patris fuisse. — Quod « si tamen de ea non constet, praesumen- « dum esse de pietate patris; ideoque tales « expensas ordinarie post mortem patris « non venire in collationem bonorum, nec « debere conferri in commune, nisi pater « protestatus fuerit se velle in legitimam « computari. Ita etiam Wadding^{c)}, ex 1. « *Quae pater, ff. Familiae ercisc.* ». [Vide *n. 955*].

« 6°. Si pater officium filio emit, debet « pretium computari in divisione cum fra- « tribus: non autem, si illud gratis a prin- « cipe obtinuit; uti nec quae filio intuitu « meritorum patris sunt donata, quia sunt « quasi castrensia. — Molina^{d)}, Fagundez, « Diana⁴ ».

¹ Tr. 14, cap. 4, n. 105. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 11, n. 4, i. f. — ² Cap. 18, n. 90 et seqq. — *Wadding*, de Contract., disp. 3, dub. 10, num. 3. — ³ Part. 8, tr. 6, resol. 23. — *Trull.*, lib. 4, cap. 1, dub. 3, num. 14, i. f. — *Fagund.*, de Justit., lib. 4, cap. 8. — ⁴ Part. 8, tr. 6, resol. 127 et 128. — *Molina*, tr. 2, disp. 263, et disp. 264, n. 4. — ⁵ Loc.

724. — *a*) Navarrus et Silvester non citantur a Salmant. pro hac limitatione; quamvis eandem apponat Navarrus, *Man., cap. 17, n. 147*.

b) Si nempe filii dent parentibus de bonis castrensibus vel quasi castrensibus, uti notat Lessius, *n. 90*.

c) Wadding, *de Contract., disp. 3, dub. 10, n. 3*, quando de patris intentione non constat, asserit praesumptione agendum esse ex variis circumstantiis: si v. g. filius propria habuerit bona a parente administrata, quibus accedat v. g., quod filius fuerit extra domum, parens non valde dives aut liberalis, nec filio extraordinarie addictus; si res fuerint pretiosae aut solum ad ornatum; si pater multos habuerit liberos; si omnia quae filio misit, in libro rationum scripserit, etc. Deficientibus vero his vel aliis similibus circumstantiis,

725. — « 7°. Donatio ante acceptationem « non parit obligationem, ne naturalem « quidem; potestque revocari, etiamsi vo- « luerit se absolute obligare. Praesenti « autem et tacenti facta, censetur ab eo « acceptata; quia in favorabilibus habetur « pro consensu. — Molina et alii decem « et octo, Diana⁵.

« Pro altero vero nemo potest acce- « ptare sine speciali commissione, nisi do- « natio fiat Ecclesiae vel causae piaae; nam « hanc sine acceptatione valere, et irrevo- « cabilem esse, est probabile. Laymann^{a)}, « Diana⁶. — Multis tamen casibus, dum- « modo verba dirigantur in praesentem, « potest pater vel mater pro filio, etiam « emancipato, tutor pro pupillo, curator « pro minore, filiusfamilias pro patre, ser- « vus pro domino, monachus pro mona- « sterio; immo etiam, secundum multos, « quicumque alterius curam gerit, ut prae- « latus pro religioso, maritus pro uxore, « dominus pro servo, etc., stipulari. De- « nique, idem jura permittunt iudicibus et « notariis publicis. — Sanchez, Molina, « Trullench, etc., Diana⁷ ».

Communis est sententia, quicquid dicat Diana^{b)}, quod donatio ante acceptationem nullam obligationem inducit. — Ita Lugo⁸, Continuator Tournely⁹, Habert¹⁰,

cit., resol. 98 et 108. — ⁶ Part. 8, tr. 6, resol. 106; et part. 3, tr. 5, resol. 107. — *Sanch.*, de Matr., lib. 1, disp. 7, n. 6 et seqq. — *Molina*, tr. 2, disp. 264, n. 6 et seqq. — *Trull.*, lib. 7, cap. 16, dub. 5. — ⁷ Part. 8, tr. 6, resol. 97 et 98. — ⁸ Disp. 23, n. 36 et seqq. — ⁹ De Contract., part. 2, cap. 11, qu. 2. — ¹⁰ Tr. de Contract., cap. 18, qu. 1, v. *Dicitur* 3.

dicit Wadding praesumendum esse de pietate patris, etc., ut asserit Busenbaum.

a) Molina, *de Just., tr. 2, disp. 8, n. 2*, v. *Quintus est*, haec sane dicit de iis quae a rege, regina aut principe donata fuerunt filio, etiam intuitu patris.

725. — *a*) Laymann, *lib. 3, tr. 4, cap. 1, n. 3*, v. *Dubium vero*, non alio modo innuit esse probabile, nisi quatenus oppositam sententiam probabiliorum appellat.

b) Diana, *part. 3, tr. 5, resol. 116*, dicit promissionem mere internam obligationem inducere. — Et pariter in sententia opposita, Habert, Concina, Cuniliati loquuntur non de donatione, sed de promissione, quae ceteroquin in hoc a donatione non differt. — Cuniliati tamen postea, scilicet *cap. 3, § 1, n. 4*, ait: « Donatio inter vivos acceptata irrevocabilis est ».

Donatio nondum acceptata non obligat.

Praesenti et tacenti facta, valet.

Quando possit acceptari pro alio.

Donatio nondum acceptata non obligat.

Concina¹, Wigandt², Antoine³, Cuni-
liati⁴, Franzoja⁵, Lessius⁶, Sotus⁷, San-
chez⁸; et Salmant.⁹ cum Palao, Prado,
Tapia et aliis.

Et hoc verius est, ut probant Lugo,
Sotus^{d)}, Lessius, Sanchez et alii (contra
Molina, etc., apud Lessium), provenire,
non ex solo jure positivo, sed etiam ex
jure naturae, vel saltem gentium; ut pro-
batur ex *l. Absenti, ff. de donat.*, ubi di-
citur: *Si nesciat (donatarius), rem quae
apud se est, sibi esse donatam., donatae
rei dominus non fit, etiamsi per servum
ejus, cui donabatur, missa fuerit: nisi ea
mente servo ejus data fuerit, ut statim
ejus fiat.* — Ratio est, quia nequit con-
trahi obligatio a contrahentibus sine alter-
utrius consensu. Ut enim sapienter ratio-
cinatur doctissimus card. de Lugo, nemo de
jure naturali potest acquirere ullum
jus in rebus alienis, absque ejus consensu;
quamobrem absque acceptatione donatio-
nis nullum transfertur jus in donatarium
super rem donatam: et ideo, cum donans
immunis remaneat a quacumque obliga-
tione ante donationis acceptationem, po-
terit quidem ipse pro libito eam revocare^{e)}.

Nec obstat *l. Si quis argentum, § Sin
autem, C. de donat.* Nam ibi nihil aliud

dicitur, nisi quod donatio valet, etiamsi
res tradita non fuerit. — Nec obstat *l. Nec
ambigi, C. de donat.*, ubi habetur, dona-
tionem absentibus factam satis valere.
Respondetur enim (ut explicat Glossa) id
intelligendum, cum donatio acceptata fue-
rit per epistolam *f)*, aut nuntium, aut ser-
vum; ut habetur in *l. Si aliquid 13, C. de
don.*; *l. Etiam per interpositam 4, ff. de
donat.*; et *l. cit. Absenti.* — Neque demum
obstat jus canonicum in cap. *Qualiter, de
pactis*, et cap. *Si tibi absenti, de praebend.*,
in 6°. Nam in primo textu tantum dicitur
quod donatio per nudum pactum tenet^{g)},
etiamsi nulla interfuerit stipulatio, quod
negari non potest: sed ibi nullum fit ver-
bum de donatione non acceptata. In altero
autem textu agitur de beneficiis, ubi dicitur,
quod si episcopus conferat clerico
absenti aliquod beneficium ipso ignorante,
nequit collationem revocare. Sed alia est
collatio beneficiorum, circa quae episco-
pus aliam non habet facultatem quam ea
conferendi, et ideo facta collatione, ne-
quit ipsam revocare: alia vero est do-
natio, quae nullam habet vim ante accep-
tationem.

Advertendum tamen cum Sanchez⁹ et
Villalobos¹⁰, quod si donatio facta sit in-

punct. 2, n. 1 et 2. - Prado, cap. 29, qu. 4, n. 11. - Tapia,
tom. 2, lib. 5, qu. 20, art. 3, n. 1. - Lugo, disp. 23, n. 38. -
Less., loc. cit., n. 89. - Sanch., de Matr., lib. 1, disp. 6,
n. 10. - Molina, tr. 2, disp. 263, n. 12, v. *Nihilominus quod
ex solo.* - Less., loc. cit., n. 37. - Lugo, disp. 23, n. 59. -
De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 15. - ¹⁰ Part. 2, tr. 20, diff. 3, n. 4.

^{c)} Franzoja, *lib. 3, tr. 5, cap. 3, dub. 2, animadv. 2*, perspicue significat donationem nullam inducere obligationem antequam acceptata fuerit, scribens: « Cum acceptata fuerit, in foro conscientiae obligat ex jure naturae et gentium ».

^{d)} Sotus, *loc. cit.*, satis innuit id esse: ex jure naturae, seu ex natura rei: « Cum datio (sunt verba Soti) relationem dicat ad accipientem, non videtur oriri obligatio antequam alter acceptet ».

^{e)} Ex Codice Gallico (1087); Italico (1062); Hispanico (1330) donatio facta in pacto nuptiali non potest ob defectum acceptationis impugnari. — Praeterea notandum venit, plures ex lege positiva relativa incapacitate prohiberi accipere donationes a determinatis personis vel in peculiaribus circumstantiis. Non est eadem ubique hac in re legum dispositio. Sat communiter tamen (Cod. Gall. 906; Ital., 1053; Hispan., 139; German., 1708 et seqq.)

filiis incestuosi et adulterini non possunt accipere a propriis genitoribus nisi sola alimentaria; et filii naturales recogniti, solam legitimam. — Denique, ex jure Austr. (425) et Germ. (929), translatio domini per donationem perficitur sola rei traditione, quam si donator facere recusat, conceditur donatario actio in donatorem. Ex jure autem Gall. (938), Ital. (1062) et Hispan. (623) haec translatio perficitur etiam ante rei traditionem. Attamen, si bona mobilia, posthabita donatione, alteri donentur aut vendantur et tradantur, hic, modo sit in bona fide, potest ea retinere. Donator autem infidelis tenetur de damno erga donatarium.

^{f)} Glossa non loquitur de acceptatione per epistolam; in reliquis vero concordat.

^{g)} Caput *Qualiter* haec dumtaxat statuit: « Studiose agendum est, ut ea quae promittuntur, opere compleantur ». Sed cap. *Antigonus 1, eod. tit.*, ita summar: « Pacta quantumcumque nuda servanda sunt ».

Facta in-
fanti aut
civitati,
non-
dum ac-
ceptata
valet.

fantibus, valet ipsa etiam ante acceptationem donatarii; quia pro infantibus lex ipsa acceptat. — Idemque docent Lessius¹ et Laymann² de donatione facta civitati ad aedificia reparanda.

726. - Sed quaeritur 1°. *Utrum donatio facta ad pias causas, ante acceptationem valeat?*

Facta ad
causas pias,
juxta alios
valet non-
dum ac-
ceptata.

Affirmat Lessius^{a)}; et probabile putat Busenbaum (ut supra) cum Laymann^{b)} et Diana; item Molina^{c)}, Felinus, etc., apud Sanchez⁸. Ratio istorum, quia acceptatio requiritur tantum de jure positivo et civili; non autem de jure naturali et canonico. — Sed probabilius negant Sanchez⁴ cum Covarruvias; ac Salmant.⁵ cum Palao, Villalobos, Rebello, etc. Ratio, quia ad donationem de ipso jure naturae, (ut mox dictum est supra), requiritur acceptatio, sine qua nulla adest donatio.

Probabili-
us non va-
let,

nisi facta
sit Deo.

Secus vero dicendum, si donatio sit facta Deo, videlicet: *Promitto Deo dare tali ecclesiae, etc.* Quia, cum intentio feratur in Deum, tunc donatio valet ut votum; prout dicunt Sanchez, et Salmant.⁶ cum Silvestro^{d)}, Rosella^{e)}, Angelo^{f)}, etc. — Non autem, si promissio immediate sit facta ecclesiae. Notant tamen Salmant.⁷, quod donatio ecclesiae facta potest a quocumque particulari acceptari nomine illius.

¹ Cap. 18, num. 36. — ² Lib. 3, tr. 4, cap. 1, num. 3, v. *Porro*. — Diana, part. 8, tr. 6, resol. 106; et part. 3, tr. 5, resol. 107. — Felin., in cap. 1, de pactis, num. 7. — ³ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 16. — ⁴ Loc. cit. — Covar., Variar. resol. lib. 1, cap. 14, n. 16; et de Testam., rubr. part. 3, n. 16. — ⁵ Tr. 14, cap. 4, n. 69. — Palao, tr. 32, disp. 2, punct. 2, num. 5. — Villal., part. 2, tr. 20, diff. 3, n. 5. — Rebel., part. 2, lib. 18, qu. 3, n. 2. — Sanch., de Matr., lib. 1, disp. 6, n. 17. — ⁶ Tr. 14, cap. 4, n. 69. — ⁷ Loc. cit. — ⁸ Disp. 23, n. 43. — ⁹ Loc. cit., n. 17. — ¹⁰ Lib. 3,

726. - ^{a)} Lessius, *cap. 18, n. 38*, hanc sententiam ut probabilem agnoscit.

^{b)} Vide notam a ad n. 725 supra.

^{c)} Molina, *tr. 2, disp. 263, n. 16*, non solum probabilem putat; sed absolute scribit: « Haec sententia mihi omnino placet ».

^{d)} Silvester, v. *Pollicitatio, v. f.*; Rosella, v. *Promissio, n. 4*; Angelus, v. *Pollicitatio, n. 1*, citantur utique a Sanchez (non a Salmanticensibus), ut qui teneant hanc sententiam; minus tamen recte videntur allegari; non enim aliud habent nisi quod quis ex pollicitatione obligatur, « quando pollicetur civitati, universitati, clero, ecclesiae vel pauperibus alicujus loci et ex causa, puta ad honorem Dei, et hujusmodi; secus si fiat praedictis

Notant praeterea Lugo⁸ et Sanchez⁹, in dubio de intentione donantis, praesumi habuisse animum votendi; quia in causis piis, dum in absentia promissio fit, communiter intentio fertur in Deum.

An autem eo casu, possit episcopus in tali donatione adhuc acceptata dispensare, sine loci pii consensu? — Probabile est. Vide *de Voto, n. 255, v. Dubium*.

727. - Quaeritur 2°. *Utrum ante acceptationem revocari possit donatio juramento firmata?*

Negat Laymann¹⁰ cum Covarruvias; quia juramentum servandum est semper ac sine peccato servari potest. — Sed communiter affirmant Sanchez¹¹, Viva¹² cum Trullench, Bonacina; Salmant.¹³ cum Palao, Gutierrez et Molina; quia juramentum sequitur naturam actus, scilicet donationis, quae de se revocabilis est donec acceptetur, ex *l. fin. C. de non numer. pecunia*.

728. - Donatio facta absenti, si per nuntium fiat, potest revocari donec coram nuntio acceptetur; non enim sufficit si acceptetur coram aliis. Lessius¹⁴, Viva¹⁵ cum Sanchez et pluribus; contra Silvestrum^{d)} et alios. — Si vero donatio offeratur per litteras, Viva^{b)} dicit sufficere ut litterae ad donatarium perveniant: at

In dubio
praesumi-
tur facta
Deo.

Nondum
acceptata,
etsi jurata
potest revo-
cari.

Facta
per nun-
tium quous-
que revoce-
tur.

Facta per
litteras.

tr. 4, cap. 1, n. 3, i. f. — Covar., in cap. *Quamvis pactum*, part. 2, § 4, n. 17, 26 et 27. — ¹¹ De Matr., lib. 1, disp. 7, n. 24. — ¹² De Contract., qu. 8, art. 2, n. 3. — Trull., lib. 7, cap. 17, dub. 3. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 12, punct. 2, n. 3. — ¹³ Tr. 14, cap. 4, n. 70. — Palao, tr. 32, disp. 2, punct. 2, n. 6. — Gutier., Repetit. 6, in cap. *Quamvis pactum*, n. 55. — Molina J.C., de Primigen., lib. 4, cap. 2, n. 65 et 66. — ¹⁴ Cap. 18, n. 43. — ¹⁵ De Contract., qu. 8, art. 2, num. 9. — Sanch., de Matr., lib. 1, disp. 7, num. 35; cfr. disp. 6, n. 31.

sine causa, vel aliis a praedictis etiam cum causa ».

728. - ^{a)} Silvester scilicet, v. *Matrimonium V, qu. 12*, tractans de matrimonio, quod per litteras vel nuntium contrahitur, ad ejus valorem requirit, ut ille vel illa ad quem mittuntur, suum consensum notificet ipsi nuntio; et subdit: « Si autem notificet ipsi mittenti vel alii, volunt praedicti quod valeat ».

^{b)} Viva, *loc. cit.*; et Lessius, *loc. cit., n. 43*, inter se revera non discrepant; nam distinguunt donationem gratuitam ab onerosa contractibus; et in gratuita quidem donatione uterque satis esse dicit ut litterae ad donatarium perveniant; et contra in onerosis contractibus uterque pariter requirit ut acce-

Lessius^{b)} et Salmant.¹ dicunt requiri amplius ut remittantur litterae vel nuntius acceptationis, ut donatio sit valida^{c)}.

729. - Quaeritur 3°. *Utrum post mortem donantis possit donatio valide acceptari?*

Distinguit Lessius^{a)} cum Molina^{a)}. Si donatio jam facta est, et donans ante mortem mittat nuntium aut epistolam; tunc censet posse acceptari. Ratio, quia donatio permanet virtualiter in litteris vel nuntio misso. Et idem probabiliter tenent Sanchez^{a)} atque Salmant.⁴, Lugo⁵, Viva⁶. — Sed probabiliter hoc negant Lopez, Isernia, Tiraquellus, Decius^{b)} et alii, apud Sanchez⁷; et probabile censent Salmant.⁸. Quia post mortem donantis nequit voluntas ejus uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur.

Hinc dubium oritur, an donatarius possit rem retinere, si donationem accepit post mortem donantis. — Ex his sententiis, ambabus probabilibus meo iudicio, infero quod si acceptaverit in bona fide, cum jam acquisierit legitimam possessionem, juste potest retinere. Secus, si cum mala vel dubia fide: juxta dicenda n. 761, Qu. 2, ubi tenebimus, non posse cum dubio positivo inchoari praefatam legitimam possessionem.

730. - Si autem, ajunt Lugo⁹, Lessius¹⁰ et Sanchez¹¹, donatio nondum sit facta, sed

mandata fieri a nuntio, per illum etiam munere misso; tunc donatio post mortem donantis amplius acceptari nequit: ex l. *Inter causas*, ff. *Mandati*, etc., ubi expresse declaratur mandatum exspirare post mortem mandantis. — Hoc tamen non obstante, dicit Sà^{a)} donationem posse acceptari; quia hic mandatum, cum sit quaedam gratia facta, non exspirat morte mandantis. Et hoc Lessius¹² et Viva¹³, cum Sporer et Tamburino apud Croix¹⁴, merito probabile putant.

Hinc, juxta primam sententiam, dicunt Sanchez¹⁵, Sporer¹⁶, Croix¹⁷, et Lessius¹⁸ cum Molina, quod si res culpa nuntii non sit tradita ante mortem mandantis, nuntius tenetur ad duplicem restitutionem: nempe, haeredibus defuncti, ratione rei quae ad ipsos pertinet; et donatario, ratione damni illati.

Sed juxta secundam sententiam, tenetur tantum restituere donatario; ut dicunt Sà^{b)}, Tamburinus¹⁹; et probabile putant Sporer²⁰ et Lessius²¹.

Advertendum tamen cum Lugo²², Molina ac Sanchez²³ ex ead. l. *Inter causas*, quod si donatio facta fuerit a nuntio, inscio mortis mandantis tam nuntio quam donatario, tunc donatio valebit: ut clare colligitur ex ead. l. *Inter causas*, ubi subditur: *Si tamen (mandatum) per ignorantiam*

Facienda a nuntio invalide acceptatur mortuo donante.

Probabiliter valide acceptatur.

Obligatio nuntii rem non tradentis ante mortem donantis.

Utroque ignorante mortem donantis, donatio est valida.

Donatio excessiva non tenet quoad excessum.

impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.

731. - Quaeritur 4°. *An, mortuo donatario ante acceptationem, suus haeres possit donationem acceptare?*

Affirmat Sanchez¹ cum Molina^{a)}, Suarez^{b)}, Tiraquello^{c)}, Covarruvias^{a)}; quia haeres repraesentat personam defuncti. — Negant tamen probabiliter Lessius², et Salmant.³ cum Palao et Rebello^{d)}, quia haeres succedit in juribus realibus defuncti, non autem personalibus, ut est jus acceptandi donationem. Concedit tamen Lessius⁴, quod si haeres sit filius donatarii, ex aequitate posset acceptare; cum talis praesumenda tunc sit mens donatoris.

732. - « 8°. Etsi acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus v. gr. dat equum absentem; non acquiris jus in re, et dominiū equi ante traditionem. Unde, si interea Cajus det aut vendat eum alteri eique tradat, is dominiū acquirat; tu autem habes actionem in Cajum pro injuria, ratione juris quod habebas ad rem. Ac sic donatio pure verbalis ante realem, hoc est, rei traditionem, vix differt a promissione; ut Lessius⁵ ».

733. - « 9°. Donatio, uti et remissio debitorum liquidorum, una vice et uno animi motu, uni aut pluribus facta, ultra summam 500 solidorum (quae summa hodie ad 700, vel secundum quosdam ad 800 aureos italicos excurrit, ut ex Claro^{a)}, etc. notat Laymann⁶⁾, non tenet

¹ De Matr., lib. 1, disp. 6, n. 6. — ² Cap. 18, n. 35. — ³ Tr. 14, cap. 4, n. 74. — ⁴ Palao, tr. 32, disp. 2, punct. 4, n. 8. — ⁵ Loc. cit. — ⁶ Cap. 18, dub. 2, n. 15. — ⁷ Lib. 3, tr. 4, cap. 12, n. 15. — ⁸ Cap. 18, dub. 13, n. 100 et seqq. —

« quoad hunc excessum; sed, lege ita statuta ob commune bonum, potest a donatore pro arbitrio repeti. — Excipitur: nisi iudici donatio ea insinuata sit, aut juramento firmata, aut facta ad pias causas, aut ad redemptionem captivorum, aut ad reparationem aedium incendio vel ruina destructarum; aut sit remuneratoria beneficiorum, aut fiat in renuntiationem jurium, saltem speratorum; vel denique fiat militibus a bello duce, ex bonis propriis mobilibus vel hostium spoliis. Vide Lessium⁷, Laymann⁸, Tanner⁹, ex Molina, Claro, Rebello, etc. — Quare, si tunc repetatur quod absque iis conditionibus vel ultra dictam summam datum est, tenetur donatarius redere ipsi aut haeredibus repetentibus; si non repetatur, potest retinere. Vide auctores citatos ». — [Idem dicitur de donatione omnium bonorum. Salmant.¹⁰]

734. - « 10°. Si donationi apponatur modus, tacite vel expresse, non quidem obligando, sed tantum desiderando, sperando, etc., aliquid alterum facturum, vel animo eum ad hoc inflectendi; valet donatio, etsi finis non sequatur. V. gr. dat aliquis puellae, ad ejus consensum eliciendum; si postea non consentiat non tenetur datum reddere: nam, etsi non dedisset, si scivisset eam sibi non consensuram, tamen dedit absolute sine obligatione alia, ut ponitur. Secus esset, si vere intendisset eam obligare, et hac conditione dedisset. — Lessius¹¹ ».

⁹ Loc. cit. — ¹⁰ Tom. 3, disp. 6, qu. 2, dub. 2, num. 58. — ¹¹ Molina, tr. 2, disp. 279. — ¹² Clarus, Sentent. lib. 4, § Donatio, qu. 17, n. 1. — ¹³ Rebel., part. 2, lib. 18, qu. 7. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 4, n. 97 et seq. — ¹⁵ Cap. 18, dub. 16.

Exceptiones.

Modus appositus, quando obliget.

ptatio donatori per litteras aut nuntium innotescat.

^{c)} Et huic alteri sententiae adhaeret S. Alphonsus in *Hom. apost.*, tr. 10, n. 130, et in *Istruz. e Prat.*, cap. 10, n. 131.

729. - ^{a)} Molina J.C. citatur a Lessio pro solo priori distinctionis membro, quod quidem tenet de *Primigeniis*, loc. cit., n. 77.

^{b)} Decius, in *Consil.* 225, n. 10, non de praesenti, sed de simili tantum casu loquitur. Et dicit quod si quis nomine alicujus donatarii absentis possideat, et hic a possessione dejiciatur antequam ratam habuerit donationem, invalide postea donationem acceptabit, « quia talis ratificatio non supervenit tempore

debito, videlicet tempore quo ille constituens potuit possidere, quia jam erat perdita possessio ».

730. - Sà, v. *Donatio*, n. 21, non sine quadam formidine sic docet: « Mandatum donandi, inquit, exspirare morte mandantis ait Covarr. Ego non nihil dubito: est enim res favorabilis et gratia quaedam ». Et remittit lectorem ad v. *Mandatum*, ubi n. 2, haec scribit: « Mandatum re integra finiri morte mandantis...; sed casus quidam excipiuntur a doctoribus; et quidem quod mandatur per modum constitutionis non exspirat; nec, ut ego puto, quod in gratiam alicujus. Vide supra *Donatio* ».

^{b)} Plures sane auctores allegant Sà pro

ista sententia; sed eam non habet, nisi forte ex doctrina superior relata de mandati expiratione colligi possit.

731. - ^{a)} Molina, *disp.* 264, n. 13; Covarruvias, *de Testam.*, *Rubric.*, part. 3, n. 21, id quidem affirmant, sed casu quo donatio absentis facta, a tabellione fuerit acceptata.

^{b)} Rodericus Suarez, *ad Repet. L.* Quoniam in prioribus, *declar. leg. regni, limit.* 13, qu. 8, n. 7 et 8, non videtur recte a Sanchez (ex aliis) citari; nam *loc. cit.*, non loquitur de casu praesenti.

^{c)} Tiraquellus, *de Jure constit. possessor.*, part. 3, *limit.* 30, n. 75, male a Sanchez pro hac sententia adducitur; oppositam enim

tenet, negans donationem acceptari posse ab haerede donatarii. Et loquitur de eodem casu ac Molina et Covarruvias.

^{a)} Rebellus, *part.* 2, *lib.* 18, *qu.* 3, n. 6, distinguit (sed, ut notat Palao, inutilis videtur distinctio), et vult examinandam esse donatoris voluntatem; « si enim ex indicibus concurrentibus appareat noluisse haeredibus donare, mortuo donatario », nullum jus acquirunt haeredes; « secus vero, si per contraria indicia voluntas dandi etiam ipsis conjiciatur haeredibus ».

733. - ^{a)} Clarus in *Sententiar. lib.* 4, § *Donatio, qu.* 15, n. 1, affirmabat summam istam suo tempore ad 700 aureos excurrere.

Ita Lessius¹ etiam; et Salmant.² cum Molina, Dicastillo, Lugo, Tapia, etc. (Vide dicta n. 712, v. Qu. 2). — Bene autem hic advertunt Salmant.³, quod puella accipiens donum post illicitam petitionem, difficulter excusabitur a peccato scandalii: ex S. Thoma. Addit Lessius⁴ cum Molina, quod si legatum sit relictum puellae ut nubat, potest ab illa retineri etiamsi maneat caelebs; et si moriatur ante nuptias, legatum transit ad haereditatem puellae.

Legatum relictum puellae ut nubat.

Finis principaliter intentus a donante.

Secundario intentus.

Quando autem donans intendit ad aliquem finem obligare, si finis est principalis, debet donatarius illum praestare, nisi ab alio impediatur. Si vero finis sit secundarius, tunc donatio non est irrita, sed potest a donante irritari. Ita Lessius⁵ cum Medina. — Immo addit quod si detur aliquid monasterio sub aliquo onere, non potest repeti, si onus non impleatur^{a)}; sed tantum cogi monasterium ad implendum, si possit.

735. — Quaeritur. *Utrum promittens prodige aliquid feminae ob copulam, teneatur post copulam dare?*

Promissio prodiga ob copulam,

probabilis non obligat post copulam.

Affirmant Lugo, Molina, Sanchez, apud Salmant.⁶; quia, posita promissione, datio tunc est debita, non prodiga. — Negant autem probabilis Sotus, Bañez, Trullench, etc. cum Salmant.⁷, etsi adfuerit iuramentum; quia promissio non tollit dationem prodigam esse illicitam. Ideo res promissa reducenda est ad aequalitatem, juxta communem aestimationem; et si res est indivisibilis, nihil debetur. (Vide dicenda de Matrim., Lib. VI, n. 851, v. Cum autem). Non negandum tamen quod femina honesta pro usu sui corporis potest recipere quanto plus; ut docet Lessius⁸.

¹ Cap. 18, n. 124. — ² Tr. 13, cap. 1, n. 165. — Molina, tr. 2, disp. 735, n. 3. — Dicast., de Restit., disp. 6, dub. 1, n. 24. — Lugo, disp. 18, n. 49. — Tapia, tom. 2, lib. 5, qu. 30, art. 6, n. 2 et 3. — ³ Tr. 13, cap. 1, n. 165. — S. Thom., Opusc. de erudit. princip., lib. 4, cap. 3, in med. — ⁴ Loc. cit., n. 124. — Molina, tr. 2, disp. 208, n. 19. — ⁵ Lib. 2, cap. 18, n. 126. — Joann. Medina, Cod. de Restit., qu. 24. — Lugo, disp. 18, num. 60 et 61. — Molina, tr. 2, disp. 271, num. 5. — Sanchez, Decal., lib. 3, cap. 9, num. 27. — ⁶ Tr. 13, cap. 1, num. 166. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7,

736. — « 11°. In similibus donationibus allectivis, potest aliquis, v. gr. praedicta puella, acceptare, etsi non intendat praestare quod donator sperat; cum donatio sit absoluta, animo alliciendi, non obligandi. Unde si spe frustratus repetat, « dicens se non dedisse nisi sub tali obligatione, non tenetur puella credere; « quia eo ipso quod donator non expressit conditionem, praesumitur sine ea dedisse, et repetere vel animo vindictae, « vel ut consensum extorqueat. — Lessius⁹, Diana¹⁰ ».

Donatio allectiva potest acceptari sine animo praestandi intentum.

737. — « 12°. Non tenet donatio ob causam praeteritam vel praesentem, quae vere non est; ut v. gr. si dem tibi aliquid, quia apud principem meam causam transegisti: vel quia pauper es, et revera non ita est; teneris restituere, cum sit error in formali causa et principali. Unde qui mentiuntur se pauperes, cum non sint, debent aliis pauperibus elemosinas restituere. — Aliud est, si error sit tantum in causa secundaria; ut v. gr. si vere sint pauperes et simulent insuper sanctitatem, ad hominum misericordiam provocandam; quia tunc prima intentio dantium est dare pauperi. — Bonacina, Lessius. Vide Diana¹¹ ».

Donatio ob causam falsam non tenet.

nisi error sit in causa secundaria.

Docet tamen Lessius¹² quod si error sit circa causam secundariam, licet donatio non sit irrita, esset tamen irritabilis a donante. Immo, si donatarius sit causa erroris, tenetur ipse errorem detegere: nisi donans ita sit affectus, ut censeatur non revocare donationem, etsi errorem agnosceret. — In dubio autem ait Lessius restituendum esse pro rata dubii. Vide Lessium¹³. Sed Croix¹⁴ adhaeret Busenbaum cum Dicastillo, etc.

Tunc est irritabilis a donante.

Donatarius decipiens, tenetur errorem detegere.

Limitatio.

art. 1, ad 2, v. An vero contra. — Bañez, in 2^{ae} 2^{ae}, qu. 62, art. 5, dub. 5, concl. 3. — Trull., Decal., lib. 7, cap. 14, dub. 8, n. 2. — ⁷ Loc. cit., n. 167. — ⁸ Cap. 14, n. 58. — ⁹ Cap. 18, num. 125. — ¹⁰ Part. 2, tr. 16, resol. 38, v. f. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 2, § 2, n. 8. — Less., cap. 18, dub. 17. — ¹¹ Part. 8, tr. 6, resol. 89. — ¹² Cap. 18, num. 129 et seqq. — Less., loc. cit., num. 132. — ¹³ Loc. cit., num. 130 et seqq. — ¹⁴ Lib. 3, part. 2, num. 161. — Dicast., de Restit., disp. 6, dub. 5, n. 92, 95 et seqq.

734. — a) Lessius haec revera addit n. 127, de donatione facta monasterio, sub aliquo onere; et negat posse revocari, si onus non impleatur, nisi (ita limitat) id additum sit in

donatione, vel nisi aliunde constet eam donatoris mentem fuisse ». Si tamen monasterium, cum possit, nolit onus implere, « per sententiam judicis potest privari ».

DUBIUM III.

Quibus casibus Donatio possit revocari.

738. *Quid, si donatarius sit ingratus.* — 739. *Quid, si donanti nascatur proles post donationem.* — 740. *Quid, si donatio fuerit inofficiosa.*

Donatio inter vivos revocari potest.

738. — « Resp. Donatio inter vivos, hoc est, qua quis vult, se vivo, rem absolute alterius esse, potest revocari (etsi res jam tradita sit) tribus casibus; nisi tamen donatio fuerit remuneratoria, aut facta sit ecclesiae vel monasterio.

« Sunt autem hi casus:

« 1°. Si donatarius enormiter ingratus sit: ut si donanti atroces injurias inferat, si inopia pressum non alat, etc. « Quod notandum pro filiis, quibus parentes omnia donarunt, et eos postea negligunt. Silvester, Lessius, Bonacina, Trullench¹. [Adde, si donatarius adulteretur cum uxore vel filia donantis. Vide Salmant.²]. « Neque valet pactum, ut donatio non possit ob ingratitudinem revocari. Bartolus^{a)} et alii octo, Lugo, Diana³. — Debet tamen ingratitudo coram iudice probari; ante cujus sententiam donatarius non tenetur restituere. Molina, Lugo et alii quatuor, Diana⁴. Post eam vero, etiam fructus perceptos post litem contestatam. Molina, Dicastillo, Diana⁵. — Ab haereditate autem non potest revocari ob eas causas, ob quas donator ipse potuisset,

Si donatarius sit enormiter ingratus.

Quando possit ab haerede revocari.

« si eas ipse scivit, et tacuit; secus, si ignoravit. Gomez, Hurtadus, Wadding, Lugo, Diana⁶.

« 2°. Et quidem haec revocatio etiam habet locum in legato respectu legatarii, si defunctum testatorem gravi injuria afficiat, v. gr. uxorem ejus carnaliter cognoscat. — Molina, Dicastillo, Diana⁷.

« 3°. Non habet autem locum 1°. In donationibus factis ecclesiae, tametsi praelatus vel clericus fuerit ingratus; quia facta est ob bonum animae testatoris, et principaliter Deo, qui ingratus esse non potest. Lessius, Lugo, Hurtadus, Hunnius, Wadding, Diana⁸. — 2°. In donatione remuneratoria (v. gr. pro beneficiis alias non debitis, et aliquo modo aequivalentibus); quia potius est remuneratio quam donatio. Remuneratoria autem censetur: 1) si donator in ipsa donatione expresse meminerit meritorem; vel 2) si de meritis constet; 3) in dubio. Diana⁹ ex Barbosa^{b)}, etc. ».

739. — « 4°. Si quis, prole carens, magnam partem bonorum donaverit, et postea nascatur proles. — Quia ex juris dispositione inest donationi haec tacita

Legatum item revocatur.

Facta Ecclesiae non revocatur propter ingratitudinem.

Item nec remuneratoria.

Donatio quando revocari possit superveniente prole.

Silvest., v. Donatio I, n. 17, qu. 13. — Less., cap. 18, n. 104. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 13, punct. ult., n. 4. — ¹ Lib. 7, cap. 17, dub. 11, n. 2. — ² Tr. 14, cap. 4, num. 107. — Lugo, disp. 23, num. 174. — ³ Part. 8, tr. 6, resol. 57. — Molina, tr. 2, disp. 281, num. 5. — Lugo, loc. cit., n. 172. — ⁴ Loc. cit., resol. 58. — Molina, loc. cit., n. 6. — Dicast., lib. 2, tr. 5, disp. 1, dub. 7, n. 159. — ⁵ Loc. cit., resol. 58, v. f. — Anton. Gomez, Variar., resol. tom. 2, cap. 4, n. 15. — Gasp. Hurtad., de Jure et Just., tr. de Contract., disp. 11, de Donat., diff. 5, v. Addimus. — Wadding, de

Contract., disp. 3, dub. 13, § 1, num. 7. — Lugo, disp. 23, num. 169. — ⁶ Loc. cit., resol. 54, i. f. — Molina, tr. 2, disp. 212, num. 7. — Dicast., lib. 2, tr. 5, disp. 1, dub. 7, num. 159. — ⁷ Part. 8, tr. 6, resol. 58, v. Nota. — Less., lib. 2, cap. 18, n. 105. — Lugo, disp. 23, n. 175. — Hurtad., de Contract., disp. 11, de Donat., diff. 5, v. Revocatio. — Hunnius, Encyclop. juris univ., part. 3, tit. 26, cap. 6, num. 9. — Wadding, de Contractib., disp. 3, dub. 13, § 1, n. 2. — ⁸ Part. 8, tr. 6, resol. 56. — ⁹ Loc. cit., resol. 115 et seqq.

738. — a) Ipse Bartolus hoc non habet; sed auctor additionum ad Bartolum, in l. ult. C. de revocand. donat., ibi lectorem remittit pro hac sententia ad Jasonem.

b) Petrus Barbosa citatur a Diana resol. 116, ubi quaerit utrum donatio remuneratoria valeat, si de ipsis meritis non constet nisi per assertionem donantis; et ibi adducitur Barbosa, de Matr., in l. Quae dotis, ff. Solutio matrimonii, n. 57, distinguens, et dicens dona-

tionem valere ut remuneratorem, ubi donator affirmat se donare propter merita et beneficia sibi praestita, etiamsi de meritis aliter non constet. Contra vero, si donator beneficia in donatione non exprimat, quantumcumque beneficia dentur et merita probenturque manifeste, talis donatio non est censenda remuneratoria, sed simplex ac mere liberalis. — Quibus dictis Diana adducit alios auctores dissentientes a Barbosa in ultimo asserto, et negan-

« conditio: nisi nascantur mihi liberi. Et « quidem, si facta sit extraneo, revocari « potest tota: si alicui ascendentium, ut « patri vel avo, vel ecclesiae aut causis « piis, tantum revocari potest, quantum « necessarium est ut filii habeant legiti- « mam. Quamquam, recte notat Lessius, « ad aedificationem expedire ^{a)}, ut quod « ecclesiae vel monasterio datum est, prae- « latus totum restituat. — Porro, etsi jura- « verit se non revocaturum donationem, « adhuc potest, liberis natis, revocare; « quia hoc iuramentum non excludit taci- « tam conditionem dictam. Excipe, nisi « expresse etiam hanc conditionem ex- « cluserit: tunc enim ipse revocare non « posset; possent tamen ejus liberi post « mortem patris ^{b)}. — Bonacina, Lessius ¹.

« An autem haec revocatio locum ha- « beat, si filii nascantur illegitimi, qui po- « stea legitimentur? — Vide Diana ².

« Item, an in donatione remuneratoria? [Vide Diana ³], « ubi cum Molina et aliis « sex negat, nisi excedat causam ». — [Potest tamen donatarius retinere rem, donec illa a donante repetatur. Lessius ⁴; Palaus, Villalobos ^{c)}, cum Salmant. ⁵].

740. — « 5°. Si donatio fuerit inofficiosa, « contra officium paternae pietatis; ut si « pater tantum donet, ut filii priventur « sua portione legitima. — Tunc enim post « mortem patris possunt filii revocare: Na-

« varrus ^{a)}, Lessius ⁶; licet donatio fuerit « juramento confirmata: Megalius et alii « quinque, Diana ⁷. Immo etiam vivente « patre; licet enim ante mortem patris « non debeatur legitima ut tradenda, de- « betur tamen ut conservanda. — Hinc, « si pater bona dissipet, potest a filio per « judicem cogi ut servet legitimam, ne is « post mortem patris careat alimentis. Ita « probabiliter Diana ⁸ ex aliis sex; contra « Lessium, etc.

« An autem, et quando donatio rescin- « denda in totum? — Vide Diana ⁹ ».

Notandum quod donatio, si est inoffi- « ciosa tantum re, infirmatur quoad partem « in qua filii fraudantur. Si autem re et « consilio, scilicet, animo fraudandi filios: « tunc tota infirmatur, quando fit extraneis; « quando vero fit aliis descendantibus vel « piis causis, etiam quoad partem tantum « infirmatur. Lessius ¹⁰, Salmant. ¹¹ cum Vil- « lalobos ^{b)} et Gomez ^{b)}; Diana ¹², Pater Con- « cina ¹³, Cabassutius ^{c)} et Bartolus ^{b)}. — No- « tandum autem quod donatarius in tali « casu ante sententiam judicis nil tenetur « restituere filiis. Ita Salmant. ¹⁴ cum Palao « et Villalobos.

Deinde notandum cum Laymann ¹⁵, Na- « varro ¹⁶, etc., quod parentes, licet nequeant « donationibus minuere filiorum legitimas, « possunt tamen, contractibus onerosis et « donationibus remuneratoriis.

deseram. — Less., loc. cit., n. 113. — ⁹ Loc. cit., resol. 66. — ¹⁰ Cap. 18, num. 112. — ¹¹ Tr. 14, cap. 4, num. 111. — ¹² Part. 8, tr. 6, resol. 66, v. *Sed ut meam.* — ¹³ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 4, cap. 21, num. 13. — ¹⁴ Loc. cit., num. 111. — Palaus, tr. 82, disp. 2, punct. 29, § 2, num. 4. — Villal., part. 2, tr. 20, diff. 7, num. 6, i. f. — ¹⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 12, num. 18. — ¹⁶ Man., cap. 26, n. 39, v. *Ad tertium.*

tes necessariam esse mentionem meritorum « pro foro interno, si de his aliunde donatio « constet. Utrum vero Diana assentiat Barbosaecne, ex ejus verbis non apparet. In reliquis autem concordat.

739. — ^{a)} « Interdum » expedire ait Lessius. ^{b)} In quantum scilicet donatio a patre facta laedit eorum legitimam, ut notant auctores citati.

^{c)} Villalobos, *part. 2, tr. 20, diff. 7, n. 6, i. f.*, ita sane docet, sed in casu quo donatio inofficiosa fuerit: quod non adverterunt Salmanticensis.

740. — ^{a)} Navarrus, *Man., cap. 26, n. 39*, negat tantum parentes posse « justa conscien-

tia, minuere filiis partes bonorum suorum eis jure debitas, per veras donationes ».

^{b)} Villalobos, *part. 2, tr. 20, diff. 7, n. 6; Gomez, Variar. tom. 2, cap. 4, n. 13; Bartolus, in l. Si ut allegatis, n. 3, et in l. Si mater, C. de inoff. donat.*, non tractant de donatione facta ob causam piam; in reliquis autem concordant. Salmant. tamen citant Villalobos et Gomez absque ulla restrictione.

^{c)} Cabassutius, *lib. 6, cap. 29, n. 1*, haec tantum scribit: « Ita distinguendum: ut si donatio sit inofficiosa re tantum, revocanda sit usque ad legitimam necessariis haeredibus... Si inofficiosa sit re simul et consilio, revocari in totum debet ».

Inofficiosa in re.

Inofficiosa re et consilio.

Donatio mortis causa, quid.

In dubio censetur donatio inter vivos.

Quando nam revocetur.

Qua donatione possit laedi legitima.

Immo Cardenas cum Lopez, Rodriguez, Navarro, Vega, Corduba, apud Croix ¹, dicunt patrem posse insumere sua bona in opera pia, etiam in praedictum legitima filiorum: modo illi non priventur alimentis jure naturae debitis; quia jus civile nequit praedictum causae piae.

Sed huic opinioni contradicunt ² Sanchez, Gutierrez; idemque sentiunt Les-

sius ^{d)}, Salmant. ^{e)}, Diana ^{e)}, Concina ^{e)} et alii, ut mox supra diximus. — Utraque sententia videtur probabilis.

« 6°. Per supervenientiam liberorum; « ut probabilius affirmat Diana ^{f)} ex aliis « quatuor, contra quosdam ^{g)}. Si tamen « pater non revocaverit, non potest a filiis « postea natis revocari, nisi pro ratione « falcidiae: sive ex testamento, sive ab « intestato successerint ^{h)} ».

Superveniente prole donatio potest revocari.

DUBIUM IV.

Quid sit Donatio mortis causa; et an possit revocari. Quomodo et quibus competat.

741. *Quando donatio causa mortis censeatur revocata.* — 742. *An valeat haec donatio in absentem.* — 743. *Qui possint donare causa mortis.*

741. — « Resp. I°. Donatio mortis causa, « qua quis sic donat, ut velit rem esse « alterius primum post suam mortem (ut « si dicas: *Do tibi hoc post mortem meam;* « vel *cum moriar;* vel *quia timeo me nunc moriturum*), revocari potest etiam tribus « casibus his ». [In dubio, donatio est cen- « senda inter vivos et irrevocabilis. Lugo, Prado, Silvester, Villalobos, apud Salmant. ⁴]:

« 1°. Si donatorem poeniteat, sive ex- « presse sive implicite; ut si rem illam « donet alteri. — Lessius ⁵.

« 2°. Si dedit intuitu alicujus instantis « periculi, ex quo metuit mortem; hoc « ipso quo periculum evasit, censetur ta- « cite revocata donatio: ut si quis det in « gravi morbo vel instante praelio. — « Bonacina ⁶.

Carden., Cris., disp. 21, a num. 77. - Ludov. Lopes, Instr. consc., part. 2, cap. 20, concl. 7; et de Contract., lib. 2, cap. 42, v. Praeterea. - Rodrig., Sum., part. 1, cap. 93, n. 2. - Navar., Man., cap. 26, n. 39, v. Ad 4. - Vega, Sum., nueva, part. 2, cap. 22, cas. 5. - Corduba, Sum., qu. 125, punct. 5. - Lib. 3, part. 2, n. 812. - Ap. Croix, loc. cit. - Sauch., de Matr., lib. 6, disp. 36, n. 6. - Gutier., de Juram., part. 1, cap. 5, n. 28. - Diana, part. 8, tr. 6,

« 3°. Si donatarius moriatur ante do- « natorem, ipso jure revocata est: ut etiam « accidit in testamentis et legatis. Secus « est in promissione et donatione inter « vivos, quae transit ad haeredes. Quod « si autem donator promiserit se non re- « vocaturum, transit in donationem inter « vivos. — Vide Lessium ⁷, Molina ⁸, Azor ⁹, « Bonacina ¹⁰ ».

742. — « Resp. II°. Haec donatio fieri « debet in praesentem. Diana ¹¹, et alii « quinque. — Nec valet in absentem sine « nuntio ad hoc destinato vel epistola; « licet valeat ut fideicommissum, si fuerint « adhibiti testes. Diana ¹², etc. — Valet « autem probabiliter, etsi donatarius prae- « sens tacuerit.

743. — « Respondeo III°. Donare mortis « causa possunt omnes et soli qui possunt

Fit praesentem vel per nuntium aut litteras.

Quinam possunt donare mortis causa.

resol. 78. — Lugo, disp. 24, num. 321. — Prado, cap. 29, qu. 5, num. 31. — Silvest., v. Donatio IV, qu. 1. — Villal., part. 2, tr. 20, diff. 8, n. 2. — Tr. 14, cap. 4, n. 113. — Cap. 18, num. 114. — Disp. 3, de Contract., qu. 13, punct. ult., num. 20. — Loc. cit., num. 116. — Tr. 2, disp. 287, a n. 9. — Part. 3, lib. 11, cap. 11, quae. 8. — Loc. cit., num. 20. — Part. 8, tract. 6, resol. 67. — Loc. cit.

^{d)} Lessius, *loc. cit.*, n. 112, concedit patri facultatem insumendi bona in opera pia, etiam in praedictum legitima filiorum.

^{e)} Salmant., *loc. cit.*, n. 111; Diana, *loc. cit.*, resol. 66; Concina, *loc. cit.*, non vindicant patri ejusmodi facultatem.

^{f)} Diana, *loc. cit.*, resol. 78, cum dictis quatuor auctoribus, sic tenet, loquens de do-

natione mortis causa; licet ipse in probatione de quacumque donatione loquatur.

^{g)} Jus positivum in hac re maximam admittit diversitatem. In jure Germanico nati- vitas prolis non est causa propter quam revocari possit donatio. Contra vero idem jus Germanicum aliam inducit causam, et est quando donator seipsum pro conditione sua susten-

« testari. — Excepto filiofamilias, qui, licet
« testamentum condere nullo modo possit,
« cum hoc sit juris publici; donare tamen
« mortis causa, cum id sit juris privati,
« potest, si adsit patris consensus expres-
« sus. Immo sine hoc donare eum posse,
« non tantum de castrensibus, sed etiam
« de adventitiis, probabile censet Diana¹ ».
[Si nimirum filius ex concessione patris
habeat de istis usumfructum et admini-
strationem, ut Salmant.² cum Palao in-
telligunt^{a)}].

« Hinc donare sic possunt minores 25
« annis, etiam sine consensu sui curatoris.
« Diana³, ex Molina et aliis novem. —
« Non autem usurarius, nisi prius usuris
« satisfecerit vel cautionem praestiterit
« (potest tamen ad causas pias). Diana⁴,
« ex Fagundez et aliis sex. — Nec sur-
« dus et mutus a natura; secus, si a casu
« superveniente (vel si surdus sit aut
« mutus tantum): licet donare inter vi-
« vos possit, secundum quosdam^{b)}. Azor,
« Diana⁵ ».

DUBIUM V.

Quid sit Commodatum, Precarium et Depositum.

744. *Quid est commodatum.* — 745. *Quid, precarium. Et quando cesset precarium.* — 746. *Quid depositum.* — 747. *Vide casus de commodatario.* — 748. *Vide de depositario. Quomodo peccet depositarius, utens re deposita; et quid teneatur restituere.* — 749. *An isti teneantur ex culpa tantum juridica.* — 750. *Ad quid tenentur artifices, quibus res traditur.* — 751. *An in dubio praesumatur culpa.* — 752. *Quis teneatur salvare rem alienam potius quam suam.* — *Vide alia ibidem.* — 753. *In quibus casibus depositarius possit rem denegare.*

Commodatum, quid.

744. — « Resp. COMMODATUM est con-
« tractus, quo res aliqua mobilis vel im-
« mobilis, quoad solum usum gratuito con-
« ceditur, idque ad aliquod certum tempus
« explicite vel implicite determinatum. —
« *Explicite*, ut si dicas: Commodum tibi hunc
« librum vel domum ad unum mensem.
« *Implicite*, ut si dicas: Commodum tibi li-
« brum, ut eum describas; quia tunc im-
« plicite tantum temporis determinatur,
« quantum necessarium est ad commode
« describendum ».

Precarium, quid.

745. — « PRECARIUM est, quo conceditur
« petenti res utenda, non ad certum tem-
« pus (in quo differt a commodato); sed
« donec concedens repetat, sive expresse
« sive tacite, ut si det alteri aut vendat.
« — Laymann⁶ ».

¹ Part. 8, tr. 6, resol. 68 et 69. — ² Tr. 14, cap. 4, n. 116. — *Palao*, tr. 32, disp. 2, punct. 16, num. 4. — ³ Loc. cit., resol. 71. — *Molina*, tr. 2, disp. 277, num. 7. — ⁴ Loc. cit., resol. 73. — *Fagund.*, de Just., lib. 4, cap. 5, n. 36 et 37. —

Precarium cessat per mortem acci-
pientis; non autem per mortem dantis, si
ab haeredibus non revocetur. L. *Cum pre-
cario, ff. de precario*. — Vide Viva⁷.

Quomodo cesset.

746. — « DEPOSITUM est, quo aliquid
« traditur custodiendum, ut integrum red-
« datur. Et communiter est res mobilis,
« vel se movens, ut vestis, equus, etc.
« Unde circa haec resolvuntur:

Depositum, quid.

747. — « 1°. Commodator non potest
« repetere absque injustitia ante definitum
« tempus. — Laymann⁸.

Commodator, quando possit repetere.

« 2°. Quod si tamen commodanti dam-
« num impendeat, potest repetere, licet
« simile damnum impenderet commoda-
« tario ex rei ante tempus repetitione;
« ut habet Lessius⁹. Quia, ut ait Navar-
« rus^{a)}, in commodatione intelligitur ta-

Azor, part. 3, lib. 11, tit. de Donation., cap. 3, qu. ult. — ⁵ Part. 5, tr. 6, resol. 12. — ⁶ Lib. 3, tr. 4, cap. 14, n. 4 et 5. — ⁷ De Contract., qu. 9, art. 2, n. 9, v. f. — ⁸ Loc. cit., n. 3. — ⁹ Cap. 27, dub. 5.

tare, vel conjugi aut cognatis debitam susten-
tationem procurare non valet. (Cod. Germ.,
528 et seqq.).

743. — ^{a)} Ipse Diana hoc eodem modo in-
telligit quaesitum.

^{b)} In jure Austriaco (956) et Hispan. (620)
valet donatio mortis causa, modo fiat de parte
disponibili, inter personas habiles, et morte

donantis confirmetur. In jure Gallico, Germa-
nico et Italico non admittitur donatio mortis
causa; sed in Germ., (Cod. 2301) admittitur prom-
missio donationis mortis causa, seu donationis
promissio, ea conditione facta, ut donatarius
donatori supersit: valet ut ultima voluntas.

747. — ^{a)} Busenbaum hic longe a vero aber-
rat, et tribuit Navarro, quod Lessius, *lib. 2,*

« cita haec conditio: nisi interea contigerit
« rem esse necessariam commodanti. —
« Laymann¹ ».

Expensae ordinariae a commodatario faciendae.

Nota cum Viva² quod in re commodata
expensae ordinariae debent fieri a com-
modatario, ut alere equum, etc.; expensae
autem extraordinariae, a commodante, ex
l. *In rebus, ff. Commodati*.

Depositarius quando re utatur licite.

748. — « 3°. Si depositarius bona fide
« existimet depository non displiciturum,
« si re deposita utatur, licebit uti; alias
« non. — Lessius³.

« 4°. Si depositum sit res usu consum-
« ptibilis, ut triticum, vinum, pecunia,
« quae exponendo absumitur, eaque tra-
« dita sit certo numero, pondere et men-
« sura, non videtur depositarius peccare
« saltem graviter iis utens; si certus sit,
« se tantumdem ejusdem bonitatis habi-
« turum quando repetetur. Lessius⁴. —
« Secus, si pecunia tradita fuerit sacco
« vel arca inclusa, vel munita sigillo. Sil-
« vester, Azor, Lessius^{a)}, Bonacina; vide
« Trullench⁵ ». [Ita etiam Viva⁶ cum
Molina⁷].

Quid tunc debeat restituere.

Deinde notandum quod depositarius
utens mala fide re deposita, tenetur resti-
tuere valorem usus; at si utatur bona fide,
tenetur in quo factus est ditior, quando
intelligit id domino displicuisse. Ita Viva⁸
cum Hurtado. Quando autem dominus con-
cesserit usum rei consumptibilis saltem
tacite; tunc depositum transit in mutuum
(ex communi, cum Lessio, Molina, etc.⁹,
contra Hurtadum): saltem quando depo-
sitarius re actualiter utitur ex consensu
domini.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 14, n. 3. — ² De Contract., qu. 9, art. 2, n. 7. — ³ Cap. 27, n. 5 et 7. — ⁴ Cap. 27, n. 8. — *Silvest.*, v. *Depositum*, n. 10, qu. 9. — *Azor*, part. 3, lib. 7, tit. de Deposito, cap. 7, qu. 8. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract., qu. 14, punct. 1, num. 3, i. f. — ⁵ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, num. 4. — ⁶ De Contract., qu. 9, art. 2, num. 4, v. *Notat.* — ⁷ Tr. 2, disp. 523, n. 1, v. f. — ⁸ Loc. cit., n. 3. — *Gasp. Hurtad.*, de Jure et Just., de Contract., disp. 10, de Deposito, diff. 2. — *Less.*, cap. 27, n. 6. — *Molina*, tr. 2,

cap. 27, num. 20, affert ad refellendam Navarri rationem. Navarrus enim, *Man., cap. 17, n. 132*, adducit quidem Angelum, ut qui teneat opinionem hic a Busenbaum expositam, deinde Silvestrum eandem pro foro tantum interno et in quodam casu admittentem. « Sed nostro iudicio (prosequitur Navarrus) in utroque foro peccat qui commodat et ante tempus revocat...

749. — « Verum si is cui res commo-
« data, locata, deposita et pignoratata est,
« negligenter custodiat, ita ut pereat, ne-
« gligentia autem non sit theologica culpa
« mortalis; probabile est quod dixi ex Soto,
« Sà, non teneri ad restitutionem in con-
« scientia ». [Ut etiam tenent Salmant.¹⁰
cum Lugo, Ledesma; Roncaglia, Cabas-
sutius¹¹, etc. Vide dicta n. 554, v. *Sed
dubium*].

Re pereunte, quando restituendum.

« Alii tamen aliter sentiunt, nimirum
« teneri restituere, qui juridicam culpam
« in custodiendo contraxerit, si ea fuerit
« lata; et subinde, si levis tantum; immo et
« aliquando, si levissima (nimirum quando
« depositio facta est in commodum utrius-
« que; et si pretium pro custodia acci-
« piat). Vide Lessium¹², Laymann¹³, ubi
« docet depositarium tantum teneri de
« dolo, vel culpa crassa quae dolo aequi-
« paretur.

« Dicitur autem *juridica culpa lata*
« seu crassa, cum quis facit aut omittit
« quod ut plurimum non facerent vel omit-
« terent in ea re homines suae profes-
« sionis; ut v. gr., si quis rem apud se de-
« positam relinquit in loco publico, etsi
« inadvertenter. — *Levis* autem dicitur,
« cum quis facit vel omittit quod non face-
« rent vel omitterent homines suae pro-
« fessionis diligentes; ut si quis depositum
« relinquit in suo cubiculo, sed negligit
« ostium claudere. — *Levissima* dicitur,
« cum facit vel omittit quod non facerent
« homines diligentissimi; ut si quis ostium
« quidem obseravit, sed neglexerit tentare
« manu an esset bene clausum ».

Culpa juridica, quid et quotuplex.

disp. 523, n. 1. — ⁹ Ap. *Viva*, de Contract., qu. 9, art. 2, num. 3, v. *In eo.* — *Hurtad.*, de Contract., disp. 10, de Deposito, diff. 2. — *Soto*, de Just. et Jure, lib. 4, qu. 7, art. 2, post med. — *Sà*, v. *Culpa*, n. 2. — ¹⁰ Tr. 13, cap. 1, num. 32. — *Lugo*, disp. 8, num. 106. — *Martin. Ledesm.*, 2^a 4^{ae}, qu. 18, art. 6, v. *Sed dubitas quaenam culpa.* — *Roncaglia*, tr. 13, qu. 2, de Restit., cap. 1, qu. 5. — ¹¹ Lib. 6, cap. 9, n. 2. — ¹² Cap. 7, dub. 8. — ¹³ Lib. 3, tr. 4, cap. 25, num. 1.

Nec ulla ratio in uno foro potius quam in alio
concludit. Et quia licet quis (ceteris paribus)
sibi magis quam alteri obligetur, in propo-
sito cetera non sunt paria. Quia commodans
sua voluntate propriae rei usum alteri con-
cedit et suam fidem servare tenetur ».

748. — ^{a)} Lessius citatur (sicut et reliqui
auctores) a Busenbaum ex Trullench; sed,

Quinam teneantur ex culpa le- vi.

750. - « 5°. Sartores, molitores et cae- teri artifices, quibus res traditur polienda « vel immutanda; item nautae, aurigae, « caupones, apud quos res deponuntur, « tenentur ex levi culpa; quia depositio « fit etiam in commodum ipsorum. Immo « Silvester ^{a)} vult eos teneri ex levissima, « ex l. 1, ff. *Depositum*, idque cautum esse « ad vitandas eorum fraudes. — Quod « etiam Lessius et Trullench ¹ putant esse « probabile in utroque foro, si quis eis « rem expresse tradiderit custodiendam: « si autem ipsis tantum videntibus depo- « suerit, v. gr. in diversorio, navi, etc., ne « ex lata quidem teneri ^{b)}. Vide Bonacina, « Trullench, Diana ² ».

Dubius de culpa, in conscientia non tenetur.

751. - « 6°. Si depositarius (idem est de « commodatario) dubitet an depositum sua « culpa perierit, non tenetur in conscientia « ad restitutionem ^{a)}. Sanchez ³; quia in « dubio non praesumitur delictum, ex l. « *Merito*, ff. *pro socio*. Vide Diana ⁴. — In « foro tamen externo, si res depositarii « manserint incolumes, praesumitur de « dolo: nisi depositarius probet depositum « casu periisse, et non potuisse simul cum « rebus suis (imminente v. gr. incendio) « servari. Tunc enim non teneretur, quia « praesumptio doli cessaret. Vide Palaum ⁵, « Trullench ⁶ ».

In foro ext- terno quan- doque doli praesumi- tur.

752. - Hic pro regula generali distin- guitur cum Viva ⁷. — Quando res perit in incendio, naufragio, etc., si contractus sit in favorem dantis, et res est minoris vel aequalis valoris quam res tua, tunc poteris rem tuam praeferre et salvare: at

In peri- culo res de- posita non semper praeferen- tia propriae.

Less., cap. 27, n. 10. — ¹ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, n. 6. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 1, punct. 6, num. 19. — Trull., loc. cit. — ² Part. 1, tr. 8, resol. 74. — ³ De Matr., lib. 2, disp. 41, num. 18. — ⁴ Part. 3, tr. 6, resol. 49. — ⁵ Tr. 1, disp. 3, punct. 4, n. 4. — ⁶ Lib. 7, cap. 25, dub. 1, n. 9. — ⁷ De Contract., qu. 9, art. 2, n. 2. — ⁸ Cap. 27, n. num. 27. — ⁹ Loc. cit., num. 2. — Molina, tr. 2, disp. 296,

si res alterius sit longe pretiosior, eo casu potes petere compensationem pro re tua deperdita. — Si vero contractus fuit in commodum tui; tunc teneris rem domini praeferre, nec potes petere compensationem. Lessius ⁸, et Viva ⁹ cum communi.

« 7°. Si domino repetenti depositum re- « miserit per hominem qui fidelis habe- « batur, isque sibi retinuerit vel perdi- « derit; domino periisse dicit Molina, cita- « tus ab Escobar. — Vide Trullench ¹⁰.

« 8°. Deponens rem usu non consum- « ptibilem potest a depositario pro ejus « usu aliquid accipere; quia is est pretio « aestimabilis (licet eo casu, non depositi, « sed locati et conducti contractus sit di- « cendus). — Secus, si sit usu consumpti- « bilis: tunc enim depositum, eo ipso quod « depositarius incipit eo uti, induit natu- « ram mutui; ex quo (seclusa ratione lucri « cessantis, etc.) nihil licet accipere: ut « vide *Dub. seq.*, et Bonacina ¹¹, Trul- « lench ¹² ».

753. - Notandum hic quod deposita- rius in quatuor casibus potest depositum domino denegare: 1°. Si per sententiam sint addicta omnia bona depositoris. — 2°. Si comprehendat certo rem esse fura- tam. — 3°. Si habeat ipse certam causam compensationis. — 4°. Si prudenter certo timeat illum abusurum re deposita contra justitiam, puta gladio ad occidendum; quia tunc peccaret gladium reddendo, contra caritatem: ut Viva ¹³. Immo Lessius ¹⁴, Salmant., et Viva ¹⁵ ac Tamburinius, (con-

num. 10 et 11. — Escob., tr. 8, exam. 4, cap. 7, num. 39. (al. n. 60.) — ¹⁰ Loc. cit., n. 8. — ¹¹ Disp. 3, de Contract., qu. 14, punct. 1, num. 3. — ¹² Lib. 7, cap. 25, dub. 1, a. n. 3. — ¹³ De Restit., qu. 4, art. 5, n. 1. — ¹⁴ Cap. 16, n. 59. — Salmant., tr. 13, cap. 1, n. 204. — ¹⁵ De Restit., qu. 4, art. 5, num. 2. — Tambur., Decal., lib. 8, tract. 4, cap. 1, § 3, n. 5 et 6.

Remittens per alium, qui sibi rem retinet.

Pretium accipere pro usu depositi, quandoque licitum.

Quandoque illicitum.

Quatuor de causis de- positum denegatur domi- no.

Reddere est quandoque injus- tum.

Mutuum, quid.

Differt a permutatio- ne.

Obligatio- nes mu- tuantis.

Mutuum, quando restituum.

tra Molina) putant verius quod peccaret etiam contra justitiam: quia valde pro- xime cooperaretur ad homicidium (Vide dicta n. 697, v. *Probabilissimum*). — Dixi tamen: certo timeat; nam in dubio vel pari probabilitate de damno, gladius restitui debet, nisi dominus sit furiosus: ut ait Viva ¹. Sed illi *pari probabilitate* non acquiesco; nam proximus etiam possidet jus ne laedatur in vita: unde videtur po-

tius praecavendum malum ejus, quod est majus.

Dubium est an idem currat, si *dominus abusurus sit re*, non contra justitiam, sed *contra alias virtutes*? — Negant Sanchez ^{a)} et Bonacina ². Sed adhuc peccare reddentem contra caritatem verius dicit Lessius ³ cum S. Thoma ⁴ (cujus verba retulimus n. 697): nisi non reddendo grave timeat incommodum.

Quandoque contra caritatem.

DUBIUM VI.

Quid sit Mutuum.

754. *Quomodo mutuum distinguatur a permutatione, pignore, etc.* — 755. *Quando restitui debet mutuum, si non est praefixus terminus.* — 756. *An repeti possit mutuum datum ecclesiae, universitati vel minori.* — 757. *Quid, si detur filiofamilias.*

754. - « Resp. Est contractus, quo rei « alicujus numero, pondere vel mensura « constantis, dominium a mutuante in mu- « tuarium transfertur, cum obligatione « restituendi eandem vel similem specie « et bonitate. — Proprie autem mutuum « fere est in rebus usu consumptibilibus, « inter quas etiam est pecunia: quae, licet « non absumatur nec pereat in se, perit « tamen exponenti.

« Distinguitur a permutatione, quod in « ea reddatur res alterius speciei; item a « pignore, hypotheca, deposito, commo- « dato et locato, quod dominium in iis « non transferatur, sed usus tantum. — « Bonacina ⁵.

« Unde resolves: « 1°. Mutuans obligatur monere de vitio « rei; alioqui ad damnum tenetur in con- « scientia.

« 2°. Item, non repetere rem ante tem- « pus, nisi ipse sit in pari necessitate ».

755. - Si non est praefixus terminus ad restitutionem, debes mutuum reddere

Molina, tract. 2, disp. 755, n. 1. — ¹ De Restit., qu. 4, art. 5, n. 1. — ² Disp. 1, de Restit. in gen., qu. ult., punct. 1,

quando a mutuante interpellaris: intellige post aliquod tempus competens arbitrio prudentum; nam alias mutuum potius tibi obesset quam prodesset. At teneris red- dere etiam non petitus, si non petatur ob oblivionem, reverentiam aut distantiam: mutuans vero non petens, cum facile possit, censetur indulgere dilationi. — Ita Laymann ^{a)}, Palaus ^{a)}, Rebellus ^{a)} cum Salmant. ⁶.

« 3°. Item praestare casum fortuitum « mutuarius tenetur, cum penes hunc « rei dominium sit; et rem eadem quan- « titate et qualitate reddere suo tempore.

« 4°. In vero mutuo lucrum aliquod « accipere non licet, quia est usura: de « quo *Dub. seq.* ».

756. - Sed hic notandum I°. Quod mu- tuum praestitum ecclesiae, causae piae aut universitati non potest repeti, nisi probetur in utilitatem illius conversum fuisse, l. *Civitas*, ff. *de rebus creditis*. — Et idem dicitur de mutuo dato minori; qui alias non tenetur, etiam major factus,

Praesti- tum eccle- siae, etc., repeti ne- quit.

n. 4. — ³ Cap. 16, n. 53. — ⁴ 2^a 2^a, qu. 62, art. 5, ad 1. — ⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 1. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, n. 4.

753. - ^{a)} Sanchez, de Matr., lib. 9, disp. 6, n. 7, clare id significat, de casu simili dispu- tans, scilicet de redditione debiti conjugalis, quam negat esse peccatum, quando exigens lethaliter peccat ob circumstantiam perso- nalem tantum, non vero ob circumstantiam se tenentem ex parte actus.

755. - ^{a)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 15, n. 2; Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 1, n. 10; Rebellus, part. 2, lib. 8, qu. 1, n. 11, habent priorem tantum partem ejus quod in hoc numero asseritur, (etsi duo ultimi auctores simpliciter et absque ulla restrictione a Salmant. allegantur).

quidquid dicat Trullench, Lessius loc. cit., dub. 2, omnino praetermittit hanc asserti partem.

750. - ^{a)} Silvester, v. *Nauta*, qu. 1, id sane docet pro foro externo; sed ad confirmatio- nem suae doctrinae non allegat legem 1, ff. *De depositi*; et tantum negat hanc legem sibi ob- stare; pro se autem allegat legem *Et ita*, ff. *Nautae, caupo, stabula*. Unde parum accurate citatur a Busenbaum. Dixi Silvestrum ita docere pro foro externo; addit autem dispo-

sitionem juris fallere in conscientia, in qua affirmat ejusmodi depositarios solum de levi culpa teneri.

^{b)} Ex jure hodierno res apud caupones in itinere depositae habentur ut depositum *necessarium*; ideoque caupones de illarum furto vel detrimento tenentur, sive furtum aut detrimentum fiat a domesticis, sive ab extraneis: non autem si fiat armis aut vi majore.

751. - ^{a)} Ubi scilicet depositarius « dubius est aequaliter », ut notat Sanchez.

restituere ^{a)}, l. 3, C. Quando ex facto tutoris.

Si tamen praelatus cum consensu capituli (et idem dicitur de gubernatore cum consensu officialium) recipiat mutuum nomine ecclesiae, ipsa semper tenetur solvere ^{b)}; dum praelatus cum capitulo recte alienare possunt res mobiles Ecclesiae. — Lessius ¹, Salmant. ² cum Laymann, Molina et Palao.

757. — Notandum pariter II°. Quod mutuum datum filiisfamilias, ut sic putatis, et carentibus bonis castrensibus, sine saltem tacito consensu parentum, neque ab illis postea restituendum est, saltem in foro externo, l. 1, ff. de Senatuscons. Macedon. — Quo privilegio filii uti possunt, etsi ei renuntiant ^{a)}. Lessius ³, Salmant. ⁴ cum Palao, Dicastillo et Bonacina.

Excipitur I^o. Si mutuum sit in aliis rebus quam in pecunia, de qua lex loquitur. — Excipitur 2°. Si filius juravit solvere; quamvis post solutionem habeat actionem ad repetendum: immo potest relaxationem iuramenti sibi procurare. Salmant. ⁵ cum citatis DD. — Excipitur 3°. Si mutuum datum sit, sciente et non con-

tradente patre; aut si conversum sit in utilitatem patris, aut filiorum in rebus quas pater eis praeberet tenebatur. Item, si res mutuata adhuc exstet; vel si pater solutus fuerit solvere debita filiorum. Ita Salmant. ⁶.

Dubium est: an filiisfamilias in primo casu posito liberi sint a restitutione mutui, non solum in foro externo, sed etiam in interno?

Negant Bonacina, Dicastillus, Covarruvias et Rebellus, apud Salmanticenses ⁷; quia jus civile non tollit obligationem naturalem.

At satis probabilius ^{b)} affirmant Lessius ⁸; et Sanchez, Laymann, Palao, etc. cum Salmant. ⁹. Quia lex bene potest cum justa causa naturalem obligationem auferre, et sic fecisse iudicatur in hoc casu ad providendum damno parentum, et nequitiam feneratorum avertendam. Non videtur autem posse negari, quod potestas suprema humana, ob altum dominium quod habet, bene potest propter bonum commune transferre dominium rerum ab uno in alterum; ut patet in lege praescriptionis. — Vide dicta n. 517.

qu. 3, punct. 1, num. 6. — Dicast., lib. 2, tr. 10, disp. 1, dub. 3, n. 47 et seqq. — Covar., in cap. Quamvis pactum, part. 2, § 3, n. 6, v. Ego vero difficilem. — Rebel., part. 2, lib. 8, qu. 1, n. 16. — Loc. cit., n. 10. — Cap. 20, n. 8. — Sanch., Decal., lib. 7, cap. 31, n. 22. — Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 15, n. 5. — Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 3, num. 6. — Tr. 14, cap. 3, n. 10.

¹ Cap. 20, n. 13. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 6. — Laym., lib. 3, tr. 4, cap. 15, num. 7. — Molina, tr. 2, disp. 300, num. 3 et et 5. — Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 5, n. 3. — ³ Loc. cit., n. 8. — ⁴ Loc. cit., n. 7. — Palao, loc. cit., punct. 3, n. 2. — Dicast., lib. 2, tr. 10, disp. 1, dub. 3, n. 55 et 56. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 1, n. 8. — ⁵ Tr. 14, cap. 3, n. 8. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, n. 9. — Bonac., disp. 3, de Contract.,

756. — ^{a)} Lex 3 Si in rem, C. Quando ex facto tutoris, tractat de mutuo dato curatoris vel tutori, quod ipse minor non tenetur restituere nisi probetur in suam utilitatem cessisse: « Si in rem minoris pecunia profecta sit, quae curatoris vel tutori ejus, nomine minoris mutuo data est, merito personalis in eundem minorem actio danda est ».

^{b)} Si nempe mutuum ejusmodi valoris sit, ad cuius solutionem bona Ecclesiae mobilia sufficiant, uti notant Lessius, Salmant., Laymann et Molina, locis citatis.

757. — ^{a)} Seu clarius: « Etsi prius ei renuntiaverint »; vel « quamvis velint eidem renuntiare ».

^{b)} In notis ad Medullam Busenbaum, seu prima editione hujus operis, S. Doctor scripserat, ut et ipsi Salmant. quos allegat: « Satis probabiliter ». — In Hom. autem apostol., tr. 10, n. 141, opinionem hanc affirmativam simpliciter tenet; sed cum sequenti limitatione: « Excepto si cum juramento de satisfactione se obligasset; quod juramentum potest caeteroquin a superiore ecclesiastico relaxari ».

Filiisfamilias probabiliter etiam in conscientia excusatur.

DUBIUM VII.

Quid sit Usura.

758. Quando committatur usura. — 759. An usura sit mala de jure naturae. — 760. An mutuans possit aliquid exigere, si obligetur solutionem expectare per longum tempus. — 761. De usura mentali. — Qu. 1. Quando ex ea oriatur obligatio restitutionis. — Qu. 2. Utrum mutuans possit retinere id de quo dubitatur an gratis sit datum. — 762. An liceat dare mutuum ob spem lucri. — 763. An mutuans possit retinere quod mutuatarius dedit ex timore, ne alia mutuatio ei negetur in futurum. — 764. An obligatio antidotalis possit in pactum deduci. — Vide alios casus apud Busenbaum. — 765. An possit exigere aliquid ob periculum sortis. — Quid de montibus pietatis. — 766. An liceat pactum poenae conventionalis. — 767. An dicta poena debeatur ante sententiam. — 768. An et quando possit aliquid exigere ob damnum emergens vel ob lucrum cessans. — 769. Quot conditiones requirantur ad hoc interesse exigendum. An in contractu oporteat monere mutuatarium de damno emergenti vel alio justo titulo. An possit mutuans tale interesse exigere, si ipse se offerat ad mutuandum. — 770. An liceat mutuanti pacisci ab initio de certa pecunia solvenda pro damno vel lucro incerto. — 771. An possit exigere lucrum cessans, si aliam substituas pecuniam, ad negotium non destinatum. — 772. Quid, si dicas: Negotiaver, nisi essent mutuum petentes. — 773. Quid, si aderat justus titulus aliquid exigendi, sed mutuans bona fide inierit contractum usurarium. — 774. Quae pacta liceant in mutatione. — 775. An sit illicitum pactum legis commissoriae. — 776. An fructus pignoris debeant restitui. Quid, si pignus datum sit pro dote. — 777. An teneat pactum, ut reddatur aliquid debitum, sed non ex justitia. An, ut desistatur ab injuria. — 778. An valeat pactum, ut injuria condonetur. — 779. An pactum, ut conferatur officium. — 780. An pactum, ut praestentur debita ex gratitudine. — 781. An pactum remutuandi. — 782. An pactum, ut res in eadem specie reddatur. — 783. An usurarius acquirat dominium lucri usurarii. — 784. Quid de fructibus rei usu consumptibilis. — 785. Ad quid teneatur praebens consilium aut dans pecuniam pro mutuo usurario. — 786. An peccet deponens pecuniam apud abuserum ad usuras. — 787. An principes, etc., cooperantes ut solvantur usurae, teneantur ad restitutionem. — 788. An liceat creditori mutuantis exigere usuras. — 789. An peccet famuli cooperantes dominis usurariis. — 790. Quomodo haeredes usurarii teneantur ad restitutionem. — An liceat petere mutuum ab usurario. (Remissive ad Lib. 2, n. 47, v. Secunda; et n. 77, v. 4° Licitum). — 791. Vide alios casus apud Busenbaum. — 792. Quae obligatio et poena usurariorum.

Usura, quid.

Est illicita.

Etiam de jure naturali.

758. — « Resp. Est lucrum immediate « proveniens ex mutuo: ita ut mutuans « supra sortem, id est summam capitalem, « lucretur aliquid quod sit pecunia aestimabile, ita ut lucrum tale praecise intendatur ratione mutui. — Quod plane « iniquum est, et grave peccatum contra « jus humanum et divinum; cum mutuans « acquirat lucrum ex re jam non amplius « sua: quia res mutuata jam transiit in « dominium mutuatarii, ut patet ex definitione. Et regula generalis est: Omne « pactum vel gravamen, sive onus, additum mutuo praeter id quod ei proprium « et intrinsecum est, reddit contractum « usurarium. — Bonacina ¹, card. Lugo ».

759. — Certum est, quod usura etiam de jure naturali est illicita, nec pro usu

rei mutuatae potest aliquid ultra sortem exigere; ut communiter dicunt theologi et juristae cum S. Thoma ², ex cap. Super eo, de usuris.

Ratio est, quia, ut docet S. Thomas ³, licet in re quae usu non consumitur, prout in domo, equo, possit usus a re distinguere: in re tamen usu consumptibili, ut in vino, tritico, pecunia, non adest usus rei distinctus a dominio; cum usus rei sit ipsa rei consumptio. Et ideo in mutuo, ex sua natura transfertur rei dominium in mutuatarium. Si igitur aliquid exigeretur pro usu rei consumptibilis, injuste quidem exigeretur, ait S. Thomas et omnes; quia exigeretur pro re quae non exstat.

Quidam autem neotericus, in libro re-

¹ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 2, n. 1 et 12. — Cardin. de Lugo, de Just. et Jure, disp. 25, sect. 2. —

² 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 1. — ³ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 1. — S. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 1.

Exceptio- nes.

Filius non habens castrensium non tenetur restituere mutuum.

Exceptio- nes.

Opinio contraria, damnata.

center edito ^{a)}, laboriose conatus est probare pecuniam de se non esse sterilem et infructiferam, sicut aliae sunt res usu consumptibiles; cum ex communi commercio hominum, ut asserit, quamplura luca ex pecunia observemus oriri. Hinc infert, praecisis justis titulis periculi, damni, etc. (de quibus infra dicemus), licite posse aliquid exigi a mutuo pecuniae ultra sortem: modo lucrum sit moderatum, et modo mutuarius sit dives, et pecuniam illam in augendis bonis suis impendat. — Sed merito haec nova opinio interdicta est a Summo Pontifice Benedicto XIV, in epistola encyclica edita anno 1745, quae incipit: *Vix pervenit*. Ratio certa est, quia lucrum quod recipitur ex pecunia, totum oritur, non ex ipsa pecunia, quae, cum omnino sterilis sit, fructum parere haud potest; sed oritur ex mera industria hominum. Nec pro eo quod mea pecunia alteri proderit ob suam industriam, possum ego ultra sortem aliquid ab eo exigere; pariter ac si vendo rem quae emptori valde utilis erit propter industriam suam, non possum propter hoc aliquid recipere ultra justum rei pretium. Ratio de se patet, et alia declaratione non indiget.

Ad illud autem quod opponitur, Judaeis Deum permisisse (ex Deut. xxviii, 12). fenerari ab alienis: respondet S. Thomas, apud Salmant. ¹, quod tunc non permisit Deus usuras, sed concessit hoc modo accipere gentium bona, quae Dominus Judaeis largitus est ^{b)}. — Lege Patrem Concina, qui peculiari volumine hanc falsam opinionem fuse et perdocte confutavit.

Hic autem notandae tres propositiones damnatae.

Prima, ab Innocentio XI, n. 41, dicebat: *Cum numerata pecunia pretiosior sit*

S. Thom., in 3, dist. 37, art. 6, ad 1. - ¹ Tr. 14, cap. 3, n. 27. - Concina, in epistol. encycl. Benedicti XIV, adversus usuram commentarius; seu lingua vernacula *Esposizione del dogma... intorno l'usura*, colla confutazione del libro *Dell'impiego del danaro*. - ² Cap. 20, num. 127. - ³ In

numeranda, et nullus sit qui non majoris faciat pecuniam praesentem quam futuram; potest creditor aliquid ultra sortem a mutuuario exigere, et eo titulo ab usura excusari.

Secunda, ab eodem Innocentio, n. 42: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum, si exigitur tamquam ex justitia debitum.*

Tertia, ab Alexandro VII, n. 42: *Licetum est mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obligat ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.*

760. - Sed quaeritur: *an pro obligatione, cui se submitteret mutuans, non repetendi mutuum, nisi post multum tempus, possit aliquid ultra sortem exigere, etiamsi nullum incommodum ex dilatione ei eveniat?* — Adsunt tres sententiae:

Prima sententia communis negat; et hanc tenent Lessius ², Viva ³, Laymann ⁴, Lugo ⁵, qui vocat contrariam falsissimam et communiter ab aliis reprobatae. — Ratio, quia talis obligatio est intrinsece annexa mutuo, quod non repetatur statim. Sicut igitur non potest aliquid exigi ex eo quod solutio exspectetur pro aliquo tempore, ita nec pro tanto tempore; alias, dicunt, facile tali modo multoties usura palliari posset, illam exigendo non pro mutuo, sed pro obligatione exspectandi solutionem. — Et huic videtur favere damnatio secundae propositionis allatae.

Secunda sententia dicit quod, licet in mutuo sit obligatio exspectandi solutionem per aliquod tempus; quando tamen obligatio est de non repetendo nisi post multum tempus, puta per triennium, tunc, cum illa non sit intrinseca mutuo, potest aliquid licite exigi. Ita Medina ⁶; Serra, Ledesma, apud Salmant. ⁷; ibique proba-

propos., 42 Alex. VII, n. 10. - ⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 8, v. *Ceterum*. - ⁵ Disp. 25, n. 17. - ⁶ Cod. de Restit., qu. 31 (al. 32), coroll. 1, v. *Unde infertur*. - Serra, in 2^{ae}, qu. 78, art. 2, dub. 3, v. *Dicendum 2*. - Petr. Ledesma, Sum., part. 2, tr. 8, cap. 33, concl. 4, dub. 2. - ⁷ Tr. 14, cap. 3, n. 25.

759. - ^{a)} Is auctor est Nicolaus Broeder-
sen, canonicus Trajectensis, qui opus scripsit: *De usuris licitis et illicitis*.

^{b)} Interpretationem istam revera tradit S. Doctor; sed aliam addit: « Vel dicendum,

inquit, quod sicut libellus repudii permissus est eis ad duritiam cordis eorum...: ita etiam permissum fuit eis fenerare extraneis, ne fratribus suis fenerarent; ad quod eos innata avaritia incitabat ».

bilem putant Trullench, Henriquez ^{a)} ac Bassaeus, atque non improbabilem putat Sporer ¹. — Et haec sententia vere non videtur sua probabilitate carere. Si enim licite aliquid exigere potest qui obligatur ad mutuandum infra longum tempus (ut docent DD. communis cum Molina, apud Viva ²): cur non potest qui obligatur non repetere suum nisi post diuturnum tempus? Vide mox infra dicenda.

Tertia sententia, parum huic secundae dissimilis, quam tenent Salmant. ³ cum Bañez, Prado, Aragon et Caramuele, dicit quod, licet adhaerendo primae sententiae, exigere aliquid praecise pro tempore sit usura: attamen, cum sit moraliter impossibile quod per multum tempus exspectando mutuans non patiatur aliquod periculum, damnum vel incommodum, aut saltem non impediatur ab exercendo aliquem actum liberalitatis aut alterius decentis operationis; idcirco potest aliquid ultra sortem recipere et pacisci.

Sed dices ¹. Obligatio exspectandi per aliquod tempus inest cuilibet mutuo. Unde, sicut in mutuo ad 15 dies, adest obligatio non repetendi intra 15 dies; ita et in mutuo ad tres annos est obligatio per tres annos non repetendi: quia tunc obligatio illa exspectandi per tres annos est intrinseca tali mutuo; alias mutuator venderet suam commoditatem. Nec talis obligatio exspectandi per tantum tempus dici valet pretio aestimabilis; cum ipsa non procedat ex justitia, sed ex eadem liberalitate ex qua procedit beneficium mutuandi. — Sed responderi potest: Cuilibet mutuo est quidem intrinseca obligatio exspectandi per aliquod tempus ordinarium: verumtamen mutuo in particulari, cum pacto exspectandi per tempus extraordinarium, non est intrinseca, sed omnino extrinseca talis obligatio; et ideo illa non procedit ex liberalitate, sed ex justitia, ratione pacti quod ex justitia obligat ad exspectandum pro

Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 12. - Bass., v. *Usura III*, num. 9. - ¹ Tr. 6, cap. 4, num. 71. - Molina, disp. 308, num. 9. - ² In propos. 42 Alex. VII, n. 5. - ³ Tr. 14, cap. 3, n. 26. - Bañez, in 2^{ae}, qu. 78, art. 1, dub. 1, ad 3. -

760. - ^{a)} Joannes Henriquez, accuratius citari poterat a Salmant.; nam in opere in-scripto *Questiones practicas, sect. 33, qu. 4,*

tanto tempore. Hinc, si mutuans aliquid accipit pro tali obligatione, rite accipit, non ratione commoditatis qua privatur, sed ratione oneris ex pacto sibi impositi: quod onus utique est pretio aestimabile, ut fatetur ipse Lugo ⁴ cum aliis.

Dices ². Obstat tertia propositio proscripta, mox supra relata; ex qua videtur omnino vetitum aliquid exigi pro obligatione exspectandi usque ad certum tempus? — Sed respondetur: Dicta propositio merito fuit damnata, quia per illa verba nimis generalia comprehendebatur cujuscumque temporis exspectatio, etiam ea quae mutuo est intrinseca. Non autem ibi prohibetur aliquid exigi pro obligatione exspectandi per tempus extraordinarium: quae obligatio est mutuo extrinseca.

Et hic obiter notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones quae aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis; inepte putantes eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium DD. consensum, non sunt clausis oculis rejiciendae omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Caeterum, regulariter loquendo, propositiones damnatae intelligendae sunt uti jacent, et in sensu rigoro-
so, atque ab auctoribus illarum intento. — Praeterquam quod quaedam opiniones (prout dici potest esse hanc de qua loquimur) damnatae sunt, quia nimis generaliter loquebantur; et ideo non sunt extendendae ad omnes casus particulares, qui propter aliquam momentosam circumstantiam distinguuntur.

761. - « Unde resolves: ¹. Peccat grave viter ex genere suo exercens talem usuram, etsi sit mentalis tantum sine externo pacto. Dicitur enim usura *mentalis*, cum quis intentionem habet accipiendi ali-

Prado, cap. 28, qu. 1, n. 37 et seqq. - Aragon, in 2^{ae}, qu. 78, artic. 1, dub. 1, ad 3 argum. - Caram., Theol. fundam., tom. 3, lib. 2, disp. 14, n. 765 et seqq. - ⁴ Disp. 25, n. 24, in med.

n. 13, scribit se nec probare nec reprobare opinionem, quae dicit licitum esse aliquid in mutuo exigere, ratione carentiae pecuniae,

Objectio altera.

Respondetur.

Propositiones damnatae, quomodo interpretandae.

Pretium damni ex diuturnitate, licitum.

Objectio prima.

Respondetur.

Pretium pro diuturnitate mutui, illicitum juxta alios.

Probabiliter licitum.

Propositiones damnatae de usura.

Usura, peccatum grave ex genere suo.

Usura, mentalis.

« quid ex mutuo ultra sortem, etsi exterius pacto id non exprimat: sicut realiter seu exterior usura dicitur, cum quis intentionem illam per pactum aliquod exprimit. — Quod aliquando tantum impli- cite fit in aliquo contractu, et vocatur « usura palliata; cum videlicet contra- hentes praetendunt alium contractum « emptionis, locationis, etc., in quo tamen « revera usurarium quid intervenit. Vide « exempla apud Toletum¹ ».

Hic non est sermo de usura mentali quae in solo animo sistit, sine datione mutui; haec enim ad nullam restitutionem obligat. Sermo autem fit de usura mentali quae conjuncta est cum mutuo, sine tamen pacto expresso vel tacito lucrandi aliquid supra sortem; ad distinctionem usurae realiter, quae oritur ex pacto.

Quaeritur 1°. *Quando ex hac usura mentali oriatur obligatio restitutionis?*

Dicimus 1°. Quando usura mentalis est ex parte utriusque, ita ut mutuans accipiat lucrum tamquam pretium mutui, et mutuarius ut tale etiam solvat; tunc certe lucrum restituendum est. — Dicimus 2°. Quando usura mentalis est ex parte solius mutuarii qui dat lucrum ut pretium, et mutuator accipit bona fide ut gratis datum; tunc non tenetur hic restituere ex injusta acceptione, sed tantum ex re accepta, cum noverit mutuarium non gratis praestasse. — Dicimus 3°. Quando contra usura est solum ex parte

¹ Lib. 5, cap. 31. — ² 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 3. — Tr. 14, cap. 3, num. 31. — ³ Tr. 6, cap. 4, num. 80. — ⁴ Cap. 20, n. 45. — ⁵ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3,

cui mutuans sese subicit; addens tamen negari non posse quin illa pecuniae carentia sit pretio aestimabilis.

761. — ^a) Lessius, *cap. 20, n. 45*, priorem tantum distinctionis partem habet; scilicet negat mutuante posse munus illud retinere, si cum dubio acceperit.

^b) Continuator Tournely, *part. 2, de Contract., cap. 3, art. 5, concl. 2, i. f.*; Salmant., *loc. cit., n. 31*; Bonacina, *disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 2, n. 11*; Covarruvias, *in reg. Peccatum, part. 2, in princ., n. 4, v. f.*, de dubio in generali loquuntur, non autem de positivo. — Praeterea Bonacina et Covarruvias non citantur a Salmanticensibus.

^c) Sotus, *de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 4, v. Tertio modo*, tractat de casu quo

mutuantis, eo quod mutuarius dedit gratis et mutuans recepit ut pretium; tunc, si noverit illum liberaliter donasse, potest retinere.

Quaeritur 2°. *In dubio an mutuarius dederit aliquid ultra sortem gratis, vel ut pretium mutui; utrum mutuator possit illud retinere?*

Certum est licite posse mutuante accipere a mutuario dona liberalia; ut docent omnes cum D. Thoma². — Si vero dubium sit an mutuarius dederit gratis vel non, respondent Lessius³ et Salmant.⁴ quod si mutuans accepit munus in bona fide, potest superveniente dubio illud retinere; secus vero, si accepit cum dubio.

Sed quid, *si acceperit cum dubio positivo, sive cum probabilitate verae donationis?* — Admittit Sporer⁴ posse retinere, utens opinione probabilis. — Sed communiter et recte id negant Lessius⁵, Concina⁶, Continuator Tournely⁷; et Salmant.⁸, cum Soto⁹, Bonacina¹⁰, Covarruvias¹¹, Prado¹², Aragon¹³, etc. Ratio, quia cum tali dubio nequit mutuator inchoare possessionem rei alienae. Item, quia in dubio mutuarius regulariter praesumitur coacte dedisse; quia difficulter homines gratis sua largiuntur, ut fatetur ipsemet Sporer¹.

Caeterum in hoc dubio deferendum est illi parti pro qua est potior praesumptio. Hinc ajunt Salmant.⁸, Sporer⁹, Lessius¹⁰, praesumendum esse mutuarium mora-

cap. 16, num. 3, i. f. — ¹ Tr. 6, cap. 4, num. 76. — ² Tr. 14, cap. 3, num. 31 et 43. — ³ Loc. cit., num. 80. — ⁴ Loc. cit., n. 45, i. f.

« fenerator non putat se recipere ultra sortem ratione mutui, sed forte ratione benevolentiae, nihilominus alter dat mutui causa ». Et ait: « Quamdiu iste crediderit accepisse ratione benevolentiae, et a culpa et a restitutione est liber. Attamen cum primum resciverit mutuarium non dedisse nisi ratione mutui, tenetur sub reatu peccati mortalis reddere ». Et v. *Quarto modo*, tractans de casu quo « mutuator corruptam habuit intentionem, sed tamen alter non est largitus nisi gratis ex liberalitate », dicit: « Neque de hoc ambigendum, quin quamdiu mutuator habeat conscientiam alterum ratione mutui dedisse, teneatur ad restitutionem, non quidem simpliciter, sed ratione errantis conscientiae... Et ideo ubi constiterit alterum non dedisse ratione mutui,

Mutuans licite accipit dona liberalia.

Quid de dubia donatione.

Quid de probabilitate donatione.

In hoc dubio, sequenda potior praesumptio.

liter certo donasse, si non sit pauper aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia vel petitione mutuantis. Idemque dicunt Salmant.¹ cum S. Antonino, si mutuarius per scripturam asserat liberaliter se donasse: nisi constet in fraudem usurae id scripsisse. — Oppositum vero praesumitur cum Salmant.², si mutuans ante donationem significarit velle aliquid ut sibi debitum; aut si mutuarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile praesumitur dare, ne cito cogatur ad mutuum reddendum. Idem rationabiliter censi dicunt Navarrus³ et Medina⁴, apud Salmant.⁵, contra Dicastillum⁶, si mutuarius acceperit mutuum ad usus necessarios; quia talis necessitas tollit, aut saltem infirmat praesumptionem quod ille omnino gratis donaverit.

762. — « 2. Non est usura, si mutuans « nihil intendat ut pretium, sed tantum « speret aliquid ex gratitudine, et ea intentione illi aliquid donetur; licet illud « ut finem principalem intendat. — Mo- « lina⁴, card. Lugo⁵ ».

Quaeritur 1°. *An liceat dare mutuum sub spe lucri?*

S. Thomas⁶ sic distinguit: *Si aliquis ex pecunia mutuata exspectet vel exigat,*

¹ Tr. 14, cap. 3, n. 43. — S. Anton., part. 2, tit. 1, cap. 7, § 7. — ² Loc. cit., n. 42. — ³ Loc. cit., n. 44. — ⁴ Disp. 305, n. 3. — ⁵ Disp. 25, n. 28. — ⁶ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 3. — Cajetan., in 2^m 2^{ae}, qu. 78, art. 1, ad 4. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 9, n. 2. — Prado, cap. 28, qu. 1, num. 47. — Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 3, num. 2. — Villal., part. 2, tr. 22, diff. 4, n. 3. — ⁷ Tr. 14, cap. 3, n. 34. — ⁸ Ap. Salmant.,

sed gratuito, quamquam depravatissima intentione illud receperit, nullo implicatur restituendi nodo ». — Idemque tenent ac Sotus, Prado, *cap. 28, qu. 1, n. 56 et 57*; et Aragon, *in 2^m 2^{ae}, qu. 78, art. 1, v. Supposito jam*; nullum tamen ex his auctoribus Salmant. allegant.

^a) Etiam si in schedula dicat mutuarius se liberaliter et omnino gratis donare, ut addunt Petrus Navarra, *lib. 3, cap. 2, dub. 10, n. 325*; et Medina, *Cod. de rebus per usuram acquisitis, qu. 3, caus. 3, v. Hinc apparet*; ita etiam a Salmant. allegati.

^e) Dicastillus, *lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 13, n. 293*, in tantum contradicit auctoribus citatis, in quantum affirmat valere signa expressa contraria, sicut et scripturam; ceteroquin concedit etiam necessitatem plerumque signum esse quod non datur liberaliter.

quasi per obligationem pacti taciti vel expressi, recompensationem muneris ab obsequio vel a lingua, perinde est ac si exspectaret vel exigeret munus a manu...

*Si vero munus ab obsequio vel a lingua, non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia, quae sub aestimationem pecuniae non cadit, licet hoc accipere, et exigere, et exspectare. — Hinc inferunt 1° Cajetanus, Palaus, Prado, Trullench et Villalobos, apud Salmant.⁷, in foro conscientiae non esse signum usurae mentalis, quod quis non mutuaret, si crederet mutuarium nullam recompensationem redditurum. Inferunt 2° iidem⁸ Cajetanus, Prado, cum Trullench, Serra et Salon, posse mutuante licite talem spem mutuatio etiam manifestare; sed bene advertunt Salmant.⁹ cum Lugo¹⁰, etc., hoc non carere vehementi suspitione usurae (juxta dicta de *Simonía, n. 51, v. Hinc, in fine*). — Unde recte dicunt Salmant.¹¹ et Viva¹², taliter mutuantes ordinarie censendos esse usurarios.*

Sentiunt autem Busenbaum (ut supra), Salmant.¹¹, et Lessius¹² cum Petro Navarra ex Soto, non esse illicitum mutuanti dare mutuum sub spe lucri, etiam si talis spes sit principale motivum mutuandi¹³. — Sed verius puto cum Patre Concina¹⁴

loc. cit. — Cajetan., in 2^m 2^{ae}, qu. 78, art. 1, ad 4. — Prado, loc. cit., n. 49. — Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 3, n. 4. — Serra, in 2^m 2^{ae}, qu. 78, art. 1, dub. 2. — Salon, in 2^m 2^{ae}, qu. 78, art. 2, contrav. 2, n. 3 et 4. — ⁹ Loc. cit., n. 34. — ¹⁰ Loc. cit. — ¹¹ Loc. cit., n. 32 et 33. — ¹² Cap. 20, n. 37. — ¹³ Petr. Navar., lib. 3, part. 2, n. 198. — Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 2. — ¹⁴ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 16, n. 10.

762. — ^a) Lugo, *disp. 25, n. 30*, haec scribit: Si illa spei manifestatio « antecedit, frequenter videbitur significare aliquod pactum implicitum, et mutuarius intelliget se postea non ex mera liberalitate, sed ex tacita promissione dare id quod dat ultra sortem principalem ».

^b) Viva, *in propos. 42 Innoc. XI, n. 12*: « Speculative tantum est probabile, inquit, quod possit mutuans excitare animum mutuarii ad gratitudinem debitam jure naturae; practice tamen hujusmodi excitatio fert quoddam pactum implicitum, si antecedit mutuum. Et si subsequatur, tunc mutuarius metu injusto induci solet ad solvendum auctarium, timens ne sibi injusta nota ingratitude inuratur ».

^c) Si nempe ita speratur non tamquam ex debito justitiae, sed ex debito amicitiae et

Mutuum sub spe lucri, quasi ex pacto, illicitum.

Quasi ex benevolentia, licitum.

Consectaria.

Mutuare principaliter ex spe lucri, illicitum.

hoc esse omnino illicitum^{d)}, ex textu Lucae VI, 35, ubi praecipitur: *Mutuuum date, nihil inde sperantes*. Si textus hic non explicatur saltem de hac principali spe, nescio in quo alio casu explicari poterit. Ratio autem nostrae sententiae est, quia, si non licet dare mutuuum principaliter ob lucrum ex mutuo percipiendum, nec etiam licet mutuare principaliter ob spem lucri.

Id omnino confirmatur exemplo simoniae, quae incedit quidem pari passu cum usura. Circa enim *simoniam* jam probavimus (n. 51, v. *Caeterum*, et n. 54), quod si quis det temporale solo intuitu obtinendae rei spiritualis, tunc censetur habere intentionem saltem virtualiter simoniacam; ut patet ex propos. damnata 46 Innocentii XI, quae dicebat non esse simoniam dare temporale pro re spirituali, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale. — Idem dicendum in mutuo. Quando etenim mutuuum datur principaliter ob spem lucri, tunc ipsum lucrum speratum, cum sit principale motivum mutuandi, virtualiter convertitur in pretium mutui. Et hoc clare colligitur ex cap. *Consuluit 10, de usuris*, ubi sic habetur: *Consuluit Nos tua devotio, an ille... usurarius debeat judicari, qui (non alias mutuo traditurus) eo proposito mutuam pecuniam credit, ut, licet omni conventionem cessante, plus tamen sorte recipiat... Verum, quia quid in his casibus tenendum sit, ex Evangelio Lucae manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuuum, nihil inde sperantes; hujusmodi homines pro intentione lucri quam habent, cum omnis usura... prohibeatur in lege, judicandi sunt male agere, et ad ea quae taliter sunt accepta, restituenda, in animarum iudicio efficaciter inducendi*. Hinc sapienter dixit

¹ Sum., lib. 2, tit. 7, de Usuris, § 3. — ² Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 16, n. 6. — ³ 2^a 2^a, qu. 78, art. 2, corp. — ⁴ De Malo, qu. 13, art. 4, ad 13. — *Molina*,

liberalitatis et gratitudinis, ut explicant Salmant. et Lessius.

^{d)} « In praxi, spectata corrupta hominis natura ». Ita Concina.

^{e)} Dummodo, ut explicat Angelicus, munus istud speretur, « non quasi debitum, sed quasi gratuitum et absque obligatione praestandum ».

S. Raymundus¹: *Qui sub tali spe mutuavit pecuniam, quidquid postea (etiam gratis... oblatum) ultra sortem acceperit, usura est*.

Bene autem ait Concina², minime peccare mutuante qui mutuuum dat ad captandam alterius benevolentiam, etiamsi haec benevolentia sit principale motivum mutuandi; quia beneficium gratuitum ex se pertinet ad conciliandam mutuam benevolentiam. Immo addo, etiamsi secundario speretur aliquod lucrum, ita ut lucrum sit causa impellens ad mutuandum (non tamen si hac spe deficiente mutuuum non daretur, quia tunc saltem praesumitur animus usurarius). — Ita ex D. Thoma³, ubi ait: *Si (mutuans)... accipiat aliquid hujusmodi, non quasi ex aliqua obligatione tacita vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat; quia, etiam antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquod donum gratis accipere, nec peioris conditionis efficitur per hoc quod mutuavit. Recompensationem vero eorum quae pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere, puta benevolentiam et amorem ejus cui mutuavit, vel aliquid hujusmodi*. Et⁴ dicit licere mutuanti adhuc hujusmodi donum sperare^{e)}, modo (intelligendum, ut diximus) haec spes non sit causa finalis mutui; nam, licet speculative loquendo, differat sperare lucrum ex benevolentia, et sperare ex justitia, in praxi tamen facillime haec confunduntur.

763. — Quaeritur 2°. *An mutuans possit retinere quod mutuatarium dedit non ex mera gratitudine, sed ex timore ne alia mutuatio ei negetur in futurum, aut ne aestimetur ingratus?*

Negant Cajetanus^{a)}, Molina, Navarrus et alii, apud Diana; cum Viva⁵, qui oppositam sententiam putat speculative, non

disp. 305, n. 6. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 209, post med. — *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 62. — ⁵ In propos. 42 Innoc. XI, num. 10.

763. — ^{a)} Cajetanus non recte allegatur a Diana; nam in *2^a 2^a, qu. 78, art. 1, ad 4*, (uti citat Diana) non loquitur de timore mutuatarii, sed de spe mutuantis, et negat usurae peccatum admitti, « quando aliquis mutuat, nihil propter mutuuum exspectans, sed exspectans ex gratitudine illius cui mutuatur quod non erit ingratus; sed sicut gratiam illi facit

Mutuare ad captandam benevolentiam, licitum.

Item mutuare secundario ex spe lucri.

Practice difficile differunt.

Quod datur ex timore intrinseco potest retineri.

practice probabilem. — Sed affirmant Laymann^{b)}, Lugo, Palaus, Sotus^{b)}, Diana^{c)} et Salas, apud Salmant.¹ Quia, ex S. Thoma et communi, requiritur ad usuram, quod detur ex vi pacti, sive ut debitum ex justitia; dari autem ex tali timore non efficit quod detur ut pretium: lex enim mutui non prohibet ut alter nolit ingratus apparere.

Salmanticenses autem, licet primo dicant talem donationem difficulter non esse usurariam, cum rarissime praesumenda sit mere voluntaria; attamen revera postea secundae sententiae adhaerent, dicendo quod si donatio vere fuerit gratuita, bene potest retineri. Etsi enim illa sit alioquin involuntaria, nequaquam vero tale involuntarium illam irritat; cum non proveniat ab extrinseco cogente, sed ab intrinseca necessitate, vel voluntate ipsius mutuatarii. — Ita Salmant.² cum Serra^{d)}, Trullench^{e)}, Prado et Soto^{f)}, qui advertit, discernendum semper esse an mutuans recipiat ratione amicitiae, vel an ratione mutui.

764. — « 3°. Quod si tamen intelligeret « sibi aliquid donatum, non gratis, ut putabat, sed ut debitum ratione mutui;

Lugo, disp. 25, n. 35. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 9, n. 3. — Salas, tract. de Usuris, dub. 6, n. 2. — ¹ Tr. 14, cap. 3, n. 35. — S. Thom., 2^a 2^a, qu. 78, art. 2. — Salmant., tr. 14, cap. 3, n. 36. — ² Loc. cit., n. 36. — Prado, cap. 23,

mutuando, ita ille gratus vel in remutuando, vel in serviendo, vel in munusculis iuxta conditionem suam erit, non ut usuram solvat, sed ut gratis se gratum exhibeat ».

^{b)} Laymann, lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 4; et Sotus, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2, et art. 4, v. *Restat autem*, quidquid dicant Salmanticenses, non de timore mutuatarii, sed de spe ipsius mutuantis loquuntur.

^{c)} Diana, qui a Salmant. allegatur ut qui cum formidine hanc opinionem teneat, part. 1, tr. 8, resol. 62, dicit solum: « An sit etiam probabilis... judicent viri docti ».

^{d)} Serra, etsi a Salmant. citetur ut refert S. Alphonsus, haec tamen, in *2^a 2^a, qu. 78, art. 2, dub. 3, Dicend. 4*, dumtaxat scribit: « Ratione praesumptae donationis posse mutuante aliquid accipere ultra sortem... Advertendum est tamen hanc praesumptionem rarissime admittendam esse ».

^{e)} Trullench perperam citatur a Salmant.: prorsus enim oppositum tenet, lib. 7, cap. 19, dub. 3, n. 5: « A fortiori, inquit, non videtur admittendum quod dixit [Salas, de Usur.] sup. dub. 6, n. 2, videlicet non esse usuram men-

« teneretur restituere quantum inde ditior « evasisset: ut habet Sa⁸, card. Lugo⁴ ».

Adverte hic prop. 42 damnatam ab Innocentio XI, quae dicebat: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum; sed solum si exigitur tamquam ex justitia debitum*. — Recte notat Viva⁵ quod in illa verba *ex gratitudine debitum* cadit damnatio; nam mutuatarium non tenetur bonis suis satisfacere obligationi gratitudinis, cum possit satisfacere mutuante laudando, pro eo orando, etc.

An autem *obligatio antidoralis*, seu gratitudinis, possit unquam in pactum deduci? — Omnino negandum, ut clare inferitur ex praefata propositione; nam id quod in pactum deducitur jam dicitur debitum. Vide dicta de *Simonia*, n. 53.

« 4°. Nec est usura dare mutuuum alterius « amicitiae captandae causa, atque ulterius inde sperare officium; quia amicitia « non aestimatur pretio. — Card. Lugo⁶.

« 5°. Pactum tamen de obtinendo a « mutuatarium (vel ejus opera) officio alio « quo, illicitum est et usurarium. Ita com- « munitur Molina⁷, Lessius^{a)}, Salas^{b)},

qu. 1, n. 54. — ³ V. Usura, n. 11. — ⁴ De Just. et Jure, disp. 25, n. 31. — ⁵ In propos. 42 damnat. ab Innoc. XI, n. 6 et 7. — ⁶ De Just. et Jure, disp. 25, n. 28. — ⁷ De Just. et Jure, lib. 2, disp. 310, n. 12 et 13.

talem auctitium velle recipere ab eo quem scio non daturum, nisi timore ne iterum negetur ei mutuuum, aut ne videatur vel vocetur ingratus, quando nullus est animus extorquendi auctitium vel recipiendi illud ut debitum ex justitia seu ex vi pacti ».

^{f)} Sotus, de Just. et Jure, lib. 6, qu. 1, art. 2, v. *Quid autem*, ait aliquid accipi posse ratione amicitiae, proindeque posse id ipsum sperari, addens (quod notant Salmant.): « Hoc tamen fatendum quod, cum sit valde subtile discernere, quando intentio subest recipiendi ratione amicitiae aut ratione mutui, semper est talis intentio suspecta. Sed ubi vir prudens id discernit, nulla subest culpa ». Cfr. etiam notam b hic supra.

764. — ^{a)} Lessius, cap. 20, dub. 9, n. 62 et seqq., id revera docet, quando pactum istud est justitiae. At n. 66: « In praxi non esse facile concedendum, inquit, pactum amicitiae in hujusmodi; nam facile sic palliaretur usura ». — Et cum Lessio in omnibus concordant Salmant., loc. cit., n. 58.

^{b)} Salas, de Usuris, dub. 13, n. 2, ita profecto tenet; sed n. 3, doctrinam hanc sic limi-

Propositio damnata de obligatione antidoralis.

Pactum de obligatione antidoralis, illicitum.

Mutuuum ad captandam amicitiam, licitum.

Pactum de obtinendo officio usurarium.

« card. Lugo¹ »; [Cum Viva^{c)} et Salmant.^{a)} communiter] « contra Navarrum^{d)}. Etsi « Salas^{e)} eum excuset, qui mutuatur aliquid « cum pacto ut statim praestetur aliquod « beneficium ex gratitudine. — Vide Trullench² ».

Excusatur quidem qui mutuatur cum pacto ut alter remutuet in praesenti: secus, in futurum. — Vide dicta de *Simonia*, n. 57, et dicenda n. 781, ex D. Thoma.

« 6°. Pactum ut a mutuuario conferatur beneficium ecclesiasticum, est usura « (et simonia); quia cogitur is subire novum onus.

« 7°. Non est usura, cum quis, non potens sua recuperare, mutuatur ut sibi redantur sua, vel ne sibi iniuste noceatur: « quia haec iure jam ante debentur; et « sic non facit lucrum nec imponit novam « obligationem. Bonacina³, ex Azor, Reginaldo, etc. ». — [Vide dicta de *Simonia*, ex n. 98, quae dicuntur etiam de mutuo].

765. — « 8°. Nec est usura exigere aliquid ratione periculi recuperationis, difficultatum, vel expensarum, quae erunt « vel metuuntur in recuperanda sorte; « quia pretio aestimari potest quod quis « se in tale periculum et difficultatem « conjiciat. Bonacina⁴. — Necesse tamen « esse ut periculum istud, etc., deducatur

¹ Disp. 25, num. 41. — ² Lib. 7, cap. 19, dub. 7. — ³ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 3, n. 15 et 16. — *Azor*, part. 3, lib. 5, de Usura, cap. 7, qu. 15. — *Regin.*, lib. 25, n. 191 et seqq. — ⁴ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 5. — ⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 9 et 10. — *Valent.*, in 2na 2^{ae}, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 6, concl. 4. — *Molina*, tract. 2, disp. 356. — ⁶ Lib. 5, cap. 38. — ⁷ Cap. 20, dub. 23. — ⁸ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 12. — ⁹ Man., cap. 23, n. 81. — ¹⁰ De Just. et Jure, lib. 6, qu. 4, art. 1, ad 2. — ¹¹ Lib. 8, cap. 51, n. 2. — ¹² Lib. 3, cap. 7, art. 5, reg. 3. —

« in pactum expresse vel tacite, docet « Laymann⁵ ex Medina^{a)}, Valentia, Molina, Lessio^{a)}, etc. Item dicit card. Lugo^{a)}.

« Et sic liciti sunt *Montes Pietatis*, ut « vocant, hoc est, thesauri quidam, qui « in refugium pauperum a republica vel « principe reponuntur, ut inde pauperibus « gratis mutuetur; ita tamen ut parum recubant pro expensis quae fiunt in ministros et conservationem talium Montium. — Vide Toletum⁶, Lessium⁷, Bonacina⁸ ».

Magna agitur Quaestio: *An, ratione periculi amittendae sortis, liceat aliquid supra sortem exigere?*

Prima sententia negat; eamque tenent Navarrus⁹, Sotus¹⁰, Toletus¹¹, Natalis Alexander¹², Genettus^{b)}. — Rationes hujus sententiae infra exponemus in objectionibus ad secundam sententiam, quam sequimur.

Secunda igitur sententia, probabilior et satis communis, quam tenent cum Busenbaum (ut supra) Lessius¹³, Silvius¹⁴, Silvester¹⁵, Continuator Tournely¹⁶, Wiggand¹⁷, Fagnanus¹⁸, Petrocorensis^{c)}, Cabassutius¹⁹, Lugo²⁰; Salmant.²¹ cum Molina, Valentia, Salon, Trullench et aliis innumeris, affirmat licite posse aliquid moderatum accipi propter periculum sortis: — Dummodo^{d)} 1° periculum sit verum

¹³ Cap. 20, dub. 13, n. 111 et seqq. — ¹⁴ In 2na 2^{ae}, qu. 77, art. 1, quaer. 4. — ¹⁵ V. *Usura I*, quaer. 34. — ¹⁶ Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4. — ¹⁷ Tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 68, v. *Resp.* 9. — ¹⁸ In cap. *Naviganti*, de usur., n. 24. — ¹⁹ Theor. et prax., lib. 6, cap. 8, n. 2. — ²⁰ Disp. 25, num. 79 et seqq. — ²¹ Tr. 14, cap. 3, num. 88. — *Molina*, disp. 318, num. 4. — *Valent.*, in 2na 2^{ae}, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 6, concl. 4. — *Salon*, in 2na 2^{ae}, qu. 78, artic. 2, contrav. 20. — *Trull.*, in Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 11, num. 1.

tat: « Ut quando obligatio non est periculosa aut incommoda mutuuario, illam in pactum deducere usura non sit ».

c) Viva, in *prop. 42 Innoc. XI*, n. 15, concordat, loquens de ecclesiastico beneficio.

d) Petrus Navarra, *lib. 3, cap. 2, n. 268 et seqq.*, contradicit in eo solo casu, quo collatio officii operas non excedentis, statim fieret.

e) Salas, de *Usur*, *dub. 13, n. 3*, excusationem hanc, quam ex Navarro affert, non admittit, nisi « quando ea obligatio non esset periculosa aut incommoda mutuuario ».

765. — a) Joannes Medina, *Coa. de Restit.*, qu. 37, v. *Ad 3am causam*; Lessius, *cap. 20, dub. 13*, non requirunt ut periculum istud in

pactum deducatur; nec pro hac parte a Laymann auctores citantur. — Pariter Lugo, *disp. 25, n. 80*, asserit tantum licitum esse aliquid exigere ratione periculi; sed non loquitur de necessitate illud in pactum deducendi.

b) Genettus, *tr. 4, cap. 7, qu. 3*, dicit id « fere nunquam in praxi » licere.

c) Petrocorensis, *lib. 4, de Justit.*, *cap. 7, qu. 6*, id concedit solum in casu quo quis mercatori naviganti pecuniam mutuo daret.

d) Conditiones istas silentio praetermittunt Silvester, Fagnanus, Molina. Quoad secundam autem, Salon, *loc. cit.*, non solum requirit ut non recusetur fidejussio aut pignus; sed re-

modo sit verum et extraordinarium,

et modo assecuratio sortis non recusetur.

Probatur haec sententia.

Montes pietatis.

Periculum sortis juxta alios, non excusatur ab usura.

Probabilius excusatur.

et extraordinarium (non autem commune) amittendi sortem, vel eam non recuperandi sine magnis expensis et laboribus; nempe si detur mutuuum homini dubiae fidei vel pauperi (intellige, si ipsi des mutuuum praeter id quod tu praecise teneris ex praecepto illi mutuare ad ejus praesentem inopiam sublevandam). — Dummodo 2° non recuses assecurationem sortis, si tibi offeratur per pignus aut fidejussorem, et non cogas mutuuarium ad tale periculum transigendum; ut recte notant Lessius¹ et Salmant.² Caeterum, bene exigere potes a mutuuario id quod alter tibi daret pro assecuratione sortis, licet mutuuum postmodum integre tibi reddatur. Ratio, quia te exponere tali periculo vere est pretio aestimabile.

Id confirmatur 1°. Ex concilio Lateranensi³, sub Leone X, ubi pro usura damnatur quodlibet lucrum ex re infrugifera perceptum, secluso tamen titulo laboris, aut sumptus, aut periculi: *Quando videlicet (verba concilii) ex usu rei quae non germinat, nullo labore, nullo sumptu, nullove periculo, lucrum fetusque conquiri studetur.*

Confirmatur 2°. Ex doctrina D. Thoma⁴ (apud Petrocorensis⁵), ubi S. Doctor sic ait: *Res... quae extra periculum possidentur ejusdem speciei, plus aestimantur quam eadem existentes in periculo; et ideo ad naturam rei convertitur recompensatio, quae propter periculum aestimatur plus vel minus valere.*

Confirmatur 3°. Ex declaratione S. Congreg. de Propaganda Fide, quam referunt Cabassutius⁶, et Continuator Tournely⁷, ac Bancel⁸. — Casus fuit hic: Apud Sinenenses lege statutum erat, ut in mutuo

¹ Cap. 20, num. 76. — ² Tr. 14, cap. 3, num. 85, i. f. — ³ Sess. 10, bulla *Inver multiplices*, anno 1515: habetur ap. Labbe, tom. 19, col. 906. — ⁴ Opusc. 73, cap. 6, i. f. — ⁵ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 6. — ⁶ Lib. 6, cap. 8, num. 2. — ⁷ Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4. —

acciperentur 30 pro centum, sine respectu ad damnum emergens vel lucrum cessans: et quia in recuperanda sorte erat periculum fugae debitorum, aut tardae solutionis, vel repetendi pecuniam cum onere recurrendi ad iudices, quaesitum fuit an hoc liceret. Respondit Sacra Congregatio, approbante Innocentio X (et haec declaratio anno 1645 fuit Romae typis demandata): [Censuit S. Congreg. Cardinalium S. Rom. Ecclesiae⁹] *ratione mutui, immediate et praecise nihil esse accipiendum ultra sortem principalem. Si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminens, prout in casu, non esse inquietandos: dummodo habeatur ratio qualitatis periculi et probabilitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum et id quod accipitur.* — Deinde Pontifex praecipit omnibus missionariis sub excommunicatione latae sententiae, ut omnia hujus decreti observarent et illis uterentur.

Nec obstat dicere quod non constet de hac declaratione, ut ait Henricus a S. Ignatio^{f)}, apud Continuatorem Tournely^{f)}. Nam Thomas Hurtadus⁹ affert exemplar hujus declarationis authenticatum per notarium apostolicum. — Opponit deinde idem Henricus, praefatam declarationem non esse approbativam, sed tantum tolerantivam. Sed respondetur quod S. Congregatio dicit ibidem, mutantes non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio... probabilitatis [periculi]: quae utique verba non meram tolerantiam, sed positivam permissionem significant. Praeterea quod Pontifex, ut diximus, positive praecipit observantiam hujus decreti: unde (bene ait Continuator Tournely) inaudita fuisset haec agendi ratio, si Pontifex prae-

⁸ Moral. S. Thom., v. *Usura*, i. f. — *Declar.* S. C., Bullar. de Propaganda Fide, tom. 1, pag. 124 et 131. — ⁹ Ad calc. Resolut. orthodoxo-moral. de Martyrio fidei. — *Contin.* Tourn., part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4, v. *Ad secundum S. Congregatio.*

quirat etiam ut primo quidem mutuans enixe postulet ejusmodi pignus, etc.; postea vero, si mutuarius dare nequeat, faciat contractum separatum a mutui contractu, de aliquo recipiendo ratione periculi.

e) Seu potius: Censuerunt *Qualificatores S. Officii*, quorum responsa et resolutiones approbavit S. C. de Propaganda fide. Cfr. Bullar. S. C. de P. F., *loc. cit.*

f) Objectiones istae apud Contin. Tournely, *part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4*, motae sunt ipsi Henrico a S. Ignatio, qui eas refert, *tom. 2, lib. 9, cap. 31, n. 377 et seqq.* Et ita sane res se habet; et Henricus ad primam respondet n. 377 ex testimonio Hurtadi; ad secundam, n. 379; et ad tertiam, n. 380, uti refert S. Alphonsus ex Continuatore Tournely.

Vindicatur declaratio S. Congregationis.

cepisset decreti observantiam, cum haberet sibi persuasum, aut dubitaret hanc esse usuram. — Demum opponit praedictus Henricus, id procedere in casu extraordinario periculi longe majoris quam periculi communis. Respondetur quod Sac. Congregatio respondit de periculis de quibus fuit quaesitum, nempe fugae, tardae solutionis et difficultatis exigendi: quae pericula inter extrinseca non sunt extraordinaria.

Objectio prima.

OBJICIUNT I^o. Fur, cum restituit ablatum, non tenetur restituere pretium periculi; ergo tanto minus tenetur illud restituere mutuatarium. Si enim periculum amittendae sortis non est titulus qui furem obstringat ad aliquid ultra sortem domino solvendum; nec etiam mutuanti erit justus titulus exigendi: nudum enim pactum titulum non praestat.

Respondetur.

Sed respondetur: Nemo dubitat quin ob damnum emergens possit mutuans aliquid ultra sortem exigere; et tamen, si damnum non est deductum in pactum, nihil potest exigere: quia deest pactum (ut dicemus, n. 769, v. *Sed dubitatur*). Ergo damnum emergens nec etiam est titulus accipiendi ultra sortem; sed bene est titulus juste deducendi in pactum exactionem. Ita a pari, periculum sine pacto non est titulus percipiendi aliquid ultra sortem; sed bene est titulus juste paciscendi, cum mutuans in gratiam alterius in se suscipiat periculi onus, quod per se est pretio aestimabile. Fur autem, quia inter ipsum et dominum nullum pactum intercessit, ideo nihil ratione periculi ultra sortem tenetur restituere. — Unde pro conclusione regula certa sit, quod ut mutuans licite possit aliquid ultra sortem exigere, requiritur ut pactum justum intercedat; ut autem pactum sit justum, requiritur ut mutuans aliquod onus extraordinarium in se suscipiat. Sicut ergo ipse

¹ Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, concl. 4, v. *Probat.* 3. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 18. — *Barbosa*, in cap. *Naviganti*, n. 2. — *Palau*, tr. 33, disp. 4, punct. 18, n. 4. — ² Lib. 6, cap. 8, n. 3. — *Contin. Tourn.*,

potest juste pacisci aliquid exacturum ob damnum emergens certum; sic etiam, ut exigat aliquid (etsi minus) ob damnum probabile, quemadmodum est damni periculum. Ideo bene ait Continuator Tournely¹, quod creditum periculosum non potest tanti vendi quanti creditum securum.

OBJICIUNT II° textum in cap. *Naviganti 19, de usuris*; ubi sic dicitur: *Naviganti vel eunti ad mundinas certam mutuans pecuniae quantitatem; pro eo quod suscipit in se periculum recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.*

Huic textui multipliciter respondetur. — Respondent I^o. Laymann, Barbosa, Palau et Cabassutius², ibi mendum irrepisise, et omissam esse particulam *non*. Hancque interpretationem bene fieri posse dicit Tournely, ex contextu canonis praefati, ubi, cum sermo deinde immediate fiat de mutuante granum aut vinum, qui aliquid exigit ob dubium decrementi pro tempore restitutionis, subditur: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei, etc. mensurae reddantur, non debet ex hoc usurarius reputari*. Idem igitur dictum censetur pro primo casu: particula enim *quoque* id satis ostendit; alias (ait Continuator Tournely³) potius debuisset Pontifex apponere particulam *sed*, si contractum illum usurarium declarare intendisset. — Respondetur 2° cum Fagnano⁴ et Salmant.⁵, quod praefatus textus intelligitur tantum pro foro externo, ubi talis contractus pro usurario habendus esse decernitur; et ideo non dicitur ibi illum esse usurarium, sed quod *usurarius est censendus*. Prout pariter, ait Fagnanus, si episcopus accipit gratuitum munus ab aliquo, cui postea gratis confert beneficium, in foro externo censebitur simoniacus; sed talis utique non erit in conscientia. — Respondetur 3° cum eodem Cabassutio⁶; item Lugo⁶,

part. 2, de Contract., cap. 3, art. 3, sect. 1, post concl. 4, obj. 1, resp. 1. — ² Loc. cit. — ³ In cap. *Naviganti*, n. 21 et 22. — ⁴ Tr. 14, cap. 2, num. 145. — *Fagnan.*, loc. cit., n. 22. — ⁵ Disp. 25, n. 78.

⁶ Cabassutius, *loc. cit.*, n. 3, hanc interpretationem ipse non habet; sed affert alios auctores, qui ex hoc textu « colligunt a mutuante fuisse mutuatarium impositam legem, ut

non alium quam seipsum eligeret adversus pericula obventura fidejussorem, et fortassis accepta (quod deterius est) a mercatore cui mutuabatur, pecunia ».

Objectio altera.

Respondetur.

Montes pietatis, liciti.

Conditiones requisitae.

Lessio¹, Salmant.² cum Laymann^{h)}, Palau, Covarruvias, Tapia, Villalobos, et aliis communiter, textum intelligi pro casu quo mutuans ex vi ipsius mutui obligaret mutuatarium ad talem contractum assecurationis ineundum; vel casu quo (ut sentit Petrocorensis³) mutuans intendat omnino ex mutuo lucrari, ita ut aliter non mutuetur. Idque expresse sentit etiam D. Thomas²⁾, apud eundem Petrocorensis²⁾, ubi dicit: *Si vero [mutuans] non pro mutuo lucrum sperat, sed onus periculi quod in se sumit, petit sibi compensari; ita ut esset dispositus ad mutuandam gratis pecuniam, si tale periculum in se non sumeret; certe tunc non peccat.*

Circa autem *Montes pietatis*, quos meminuit Busenbaum (ut supra), advertendum, hos approbatos fuisse a concilio Lateranensi sub Leone X, sub hac limitatione: *Concedit tantum accessionem, ad solas ministrorum expensas, et aliarum rerum ad illorum conservationem, ut praefertur, pertinentium pro eorum indemnitate dumtaxat ultra sortem, absque lucro eorumdem Montium.*

Hinc advertunt Pater Concina⁴ et Continuator Tournely⁵, quod, ut licite tales Montes erigantur, tres condiciones requiruntur: 1°. Ut pecunia tradatur pauperibus intra litem certae summae, pro tempore determinato restituendae. 2°. Ut pignus a debitoribus exhibeatur, illudque custodiatur a ministris, et tempore praefinito vendatur sub hasta, ac retento pretio quod Monti debetur, reliquum restituatur domino pignoris; vel pauperibus (si hic inveniri nequit); vel etiam eidem Monti, ut ait Roncaglia⁶: quod etiam admittit Concina⁷, si Mons sit pauper, et prematur⁷⁾ necessitate succurrendi pauperibus,

¹ Cap. 20, n. 116. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 92. — *Palau*, (non cit. a Salmant.) tr. 33, disp. 4, punct. 18, num. 4. — *Covar.*, (a Salm. non citatus.) *Variar. resol.* lib. 3, cap. 2, n. 5, (al., n. 8.) — *Tapia*, (item a Salm. non citatus.) tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 9, n. 2. — *Villal.*, (a Salm. pariter omissus) part. 2, tr. 22, diff. 10, n. 3. — ³ Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 6. — *Concil. Lateran.*, bulla *Inter multiplices*. — ⁴ Lib. 3,

^{h)} Laymann, *lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 13*, hanc utique refert; sed ipse priori interpretationi, tamquam sibi magis placenti, adhaeret. Nec pro hac tertia a Salmanticensibus adducitur.

ut concesserunt aliquibus Montibus Sixtus V et Clemens X.

Hic autem notandum cum Concina⁸, peccare divites, qui sine necessitate accipiunt mutuum a Monte, ut alias lucrentur; et ideo tenentur illico pecuniam restituere. Hoc autem intelligendum dicerem, si Mons esset pauper; quia tunc deficeret subventio pauperum, pro quibus isti Montes sunt instituti. — Pasqualigo autem (apud Concina⁹) affert quasdam litteras Pauli III, quibus asseritur licite concedi posse aliquam annuam accessionem iis qui pecuniam otiosam in praefatis Montibus collocant. Sed Petrus Ballerini¹⁰ clare et merito evincit has litteras apocryphas. Adducit tamen Pater Concina¹¹ alias litteras ejusdem Pauli III, Julii III et Pii IV, in quibus id conceditur: sed cum hisce limitationibus, ut deponentes pecuniam id faciant zelo caritatis erga pauperes, et alias paratas habeant emptiones, ex quibus licite lucrari possent.

An vero sit licitum etiam privatis huiusmodi Montes instituere? Affirmat Lessius¹².

766. — « 9°. Nec est usura, si, timens « difficultatem aut fraudem mutuatarium in « reddendo tempore constituto, paciscaris « ut, si tunc non solvat, aliquid det praeter « capitale loco poenae: quae poena licite « exigitur, dummodo non fiat alia intentione quam ut mutuatarium sic quasi « constringatur ne sua culpa fallat. Unde « si mutuatarium absque sua culpa non « possit solvere, non licebit poenam exigere; ut habet Toletus¹³. — Qui ait manifestum esse argumentum pravae intentionis, si optes non solvi tibi praefixo tempore, ut poenam recipias; ac simpliciter usuram fore, si certo sciens

de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 20, n. 4. — ⁵ Part. 2, de Contract., cap. 3, Append. — ⁶ Tr. 14, qu. 3, de Mutuo et Usura, append. de Montib. piet., qu. 2, resp. 2. — ⁷ Loc. cit., dissert. 3, cap. 20, n. 5. — ⁸ Loc. cit., n. 6. — *Pasqualig.*, Decis. mor. 183. — ⁹ Loc. cit., num. 7 et 8. — ¹⁰ Opusc. de Montib. piet., cap. 3, § 3. — ¹¹ Loc. cit., n. 9. — ¹² Cap. 20, dub. 23, n. 194. — ¹³ Lib. 5, cap. 32, n. 2.

²⁾ Haec sunt verba ipsius Petrocorensis *loc. cit.*, sic interpretantis quod S. Thomas dicit in *opusc. 73, cap. 6*.

⁷⁾ Conditio 3^a apud Concina ita exponitur: « Ut tenuis supra sortem accessio exigatur in

Dives petens mutuum a monte pietatis,

quando peccet.

Pactum poenae conventionalis in mutuo, licitum.

« alterum non valiturum solvere, adhuc
« tali poena oneres. — Vide Bonacina¹,
« Molina², Lessium³ ».

Licitum est igitur in mutuo pactum
poenae conventionalis, ut tenent commu-
niter Lugo⁴, Sotus⁵; Continuator Tournely⁶
cum Henrico a S. Ignatio; Holzmann⁷,
Wigandt⁸, Cabassutius⁹, Lessius¹⁰,
Anacletus¹¹; et Salmant.¹² cum Scoto,
Trullench, Villalobos, etc. — Ratio autem
cur hoc pactum sit licitum, est, quia talis
poena apponitur ut contractus firmitati
consulatur et avertatur negligentia mu-
tuatarii.

Ad licite vero hoc pactum apponen-
dum, requiritur: 1°. Ut mora debitoris sit
notabilis et culpabilis. — 2°. Ut absit ani-
mus lucrandi per poenam appositam: qui
animus praesumitur, si oneretur debitor
ad restituendum pro tempore quo scitur
eum solvere non posse. Ita, cum Busen-
baum, Salmant.¹³ — Adde 3°. Ut poena
sit moderata et culpae proportionata. Vide
Salmant.¹⁴

767. — An autem dicta poena debeat
ante iudicis sententiam?

Negant Sanchez¹⁵; et Palaus, Diana^{a)},
etc., apud Salmant.¹⁶; quia ratio generalis
de poenis est, ut non debeantur ante sen-
tentiam. — Oppositum tamen tenent pro-
babiliter Continuator Tournely¹⁷, Holz-
mann^{b)}, Lessius^{c)}; et Silvester¹⁸, Villalo-
bos et alii, cum Salmant.¹⁹; quia haec
poena magis habet rationem pacti quam
poenae.

768. — « 10°. Nec est usura, pacisci et
« accipere aliquid ratione *damni emer-*

« *gentis* (siquidem mutuum vere illius
« causa sit), aut *lucris cessantis* vel *cessa-*
« *turi*, dummodo de hoc praemoneatur
« mutuarius. Ut, si volebas domum re-
« ficere, aut poteras nunc commodo tem-
« pore emere triticum, privando autem te
« tua pecunia in dando mutuo, corrumpit
« domus, et postea carius emes triticum.
« Item non poteris lucrari cum tua pecu-
« nia, quod poteras et volebas negotiando,
« ita ut mutuatio sit vere causa lucris ces-
« santis. — Ubi notat Toletus, supponen-
« dum in hoc titulo lucris cessantis: 1°. Quod
« vere volueris cum ea pecunia negotiari,
« et non habeas aliam. 2°. Quod malis ne-
« gotiando aliterve lucrari quam sic mu-
« tuando, ita ut mutues tantum in gratiam
« mutuarii. 3°. Ut minus exigas quam
« lucrari poteras, et deductis expensis,
« quia lucrum cessans non est actu, sed
« in potentia, et variis adhuc eventibus
« obnoxium. Unde ad arbitrium viri pru-
« dentis, pro majore vel minore ejus cer-
« titudine, aestimare id poteris, et sic cum
« mutuuario de eo pacisci. S. Thomas,
« Molina¹⁹, Salas²⁰, card. Lugo²¹, Bona-
« cina²². — Hinc qui non habuit animum
« negotiandi, vel si non erant nec brevi
« sperabantur merces, vel non erat mo-
« raliter certus de lucro, nihil potest acci-
« pere ultra sortem: quia mutuatio ista
« vere non fuit causa lucris cessantis.

« Eadem ex causa usura est, si mer-
« catores credito vendentes, aliquid ultra
« pretium rigorosum accipiant titulo lucris
« cessantis, v. gr. rem tantum valentem
« 100 vendant pro 105 numerandis post

part. 2, tr. 22, diff. 9, n. 1. — ¹⁸ Tr. 14, cap. 3, n. 75. —
¹⁹ Loc. cit., n. 76. — ²⁰ De Matr., lib. 1, disp. 37, n. 4. —
Palaus, tr. 3, disp. 2, punct. 3, n. 4. — ²¹ Tr. 14, cap. 3,
n. 77. — ²² Part. 2, de Contract., cap. 3, art. 4, sect. 3.
v. *Poenam vero*. — *Silvest.*, v. *Poenam*, n. 14. — *Villal.*,
part. 2, tr. 22, diff. 9, n. 3. — ²³ Loc. cit., n. 77. — *Tolet.*,
lib. 5, cap. 33. — *S. Thom.*, 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 1. —
²⁴ Tr. 2, disp. 314 et seqq. — ²⁵ De Usuris, dub. 18 et seqq.
— ²⁶ Disp. 25, n. 70 et seqq. — ²⁷ Disp. 3, de Contract.,
qu. 3, punct. 4.

ministratorum mercedem, Montiumque expen-
sas, quae pro domorum conductione et aliis
rebus fieri debent ».

767. — a) Diana, *part. 1, tr. 8, resol. 29*,
ait hanc sententiam non carere sua probabi-
litate, licet contrariam, quae est opinio S. Al-
phonsi, probabilem appellet.

b) Holzmann, *loc. cit.*, quaesitum istud si-
lentio praetermittit; neque alibi apud ipsum
id reperire potuit.

c) Lessius, *loc. cit.*, n. 135 et 136, hanc
perfecto opinionem valde probabilem et ve-
riorem existimat, priorem tamen, ut proba-
bilem agnoscit.

« annum; quia vendendo ad creditum
« (quod est virtualis mutuatio), plures ha-
« bent emptores, pluresque res vendunt:
« et sic compensatur lucrum cessans, atque
« adeo illud non cessat ratione hujus ven-
« ditionis. Diana¹, Trullench². Vide *Dub.*
« *seq.* ». — Hac in re, perlege propositionem
41 inter proscriptas ab Innocentio XI.

Certum est ob titulum *damni emer-*
gentis licitum esse mutuanti exigere id
quod sibi interest causa mutui. — Ita om-
nes cum D. Thoma³, qui rationem dat,
inquiunt: *Hoc enim non est vendere usum*
pecuniae, sed damnum vitare.

An autem id liceat ob titulum *lucris*
cessantis?

Dubitatur Sotus⁴; et absolute negant
Scotus^{a)}, Durandus et alii, apud Azor.
Hisque videtur adhaesisse idem S. Thoma⁵,
ubi subdividit: *Recompensationem vero*
damni, quod consideratur in hoc quod
de pecunia non lucratur, non potest in
pactum deducere; quia non debet vendere
id quod nondum habet, et potest impediri
multipliciter ab habendo. — Sed commu-
niter alii doctores affirmant, ut Cajetanus⁶,
Silvius⁷, Lessius⁸, Genettus⁹, Petrocoren-
sis¹⁰, Wigandt¹¹, Continuator Tournely¹²,
Anacletus¹³; Salmant.¹⁴ cum Petro Na-
varra, Laymann, Valentia, Bonacina, Re-
bello, etc. Hunc titulum approbat *l. 13,*
ff. Rem ratam hab.; et expresse videtur
approbasse SS. noster Pontifex Benedic-
tus XIV, dicens¹⁵: *Neque item negatur,*
posse multoties pecuniam ab unoquoque
suam, per alios diversae prorsus natu-
rae a mutui natura contractus, recte col-

locari et impendi: sive ad proventus sibi
annuos conquirendos, sive etiam (nota) ad
licitam mercaturam et negotiationem exer-
cendam, honestaque indidem lucra perci-
pienda.

Ratio nostrae sententiae est, quia, ut
docet idem S. Thomas¹⁶, dupliciter potest
aliquis damnificari: *Uno modo, quia au-*
fertur ei quod actu habebat. Alio modo...
impediendo ne adipiscatur quod erat in
via habendi: et tale damnum non oportet
recompensare ex aequo; quia minus est
habere aliquid virtute quam habere actu.
— Idque dicit S. Doctor¹⁷ valere etiam
pro lucro quod aliquis sperat ex sua pec-
unia. En verba D. Thomae: *Nam ille qui*
semen sparsit in agro, nondum habet
messem in actu, sed solum in virtute; et
similiter ille qui habet pecuniam, nondum
habet lucrum in actu, sed solum in vir-
tute: et utrumque potest multipliciter im-
pediri. Nec officit quod S. Doctor id in-
telligat¹⁸ de lucro cessante ob moram
mutuatarii, non solventis tempore praefi-
nito. Nam, sive lucrum cesset ob moram
mutuatarii, sive ob causam mutui, eadem
ratio currit exigendi lucrum cessans; cum
tale interesse non debeat mutuantii, nisi
ob compensationem damni, quod in utro-
que casu aequae illi obvenit.

Ad textum autem D. Thomae primo
loco relatum, respondet Silvius¹⁹, S. Do-
ctorem negare ibi quod mutuator possit
exigere integrum lucrum asequendum,
non vero partem ejusdem. Et merito sic
respondet; cum ipsemet S. Doctor in se-
cundo loco supra allato doceat furem te-

¹ Part. 1, tr. 8, resol. 34. — ² Lib. 7, cap. 19, dub. 9.
n. 3. — ³ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 1. — ⁴ De Just. et Jure,
lib. 6, qu. 1, art. 3, concl. 4. — *Durand. a S. Portian.*, in 3,
dist. 37, qu. 2, ad 1. — *Azor*, part. 3, lib. 5, tit. de Usura,
cap. 5, in princ. — ⁵ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 1. — ⁶ In 2^a 2^{ae},
qu. 62, art. 4 (cfr. in qu. 78, art. 2, v. *Initium autem*). —
⁷ In 2^a 2^{ae}, qu. 77, art. 1, quaer. 5. — ⁸ Cap. 20, dub. 11,
n. 80. — ⁹ Tom. 1, tr. 4, cap. 4, qu. 1. — ¹⁰ Lib. 4, de Just.,
cap. 7, qu. 12. — ¹¹ Tr. 9, exam. 8, qu. 2, n. 68, v. *Resp. 8.* —

¹² Part. 2, de Contract., cap. 3, de Usura, art. 3, sect. 2. —
¹³ Tr. 8, de Contract., dist. 4, qu. 4, num. 36. — ¹⁴ Tr. 14,
cap. 3, n. 79. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 2, n. 288. — *Laym.*,
lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 8. — *Valent.*, in 2^a 2^{ae}, disp. 3,
qu. 20, punct. 2, § 5, concl. 3. — *Bonac.*, disp. 3, de Contract.,
qu. 3, punct. 4, n. 12. — *Rebell.*, part. 2, lib. 8, qu. 5, n. 4.
— ¹⁵ Encycl. *Vix pervenit*, § 3, n. 3. — ¹⁶ 2^a 2^{ae}, qu. 62,
art. 4. — ¹⁷ Loc. cit., ad 2. — ¹⁸ Loc. cit., obj. 2. — ¹⁹ In
2^a 2^{ae}, qu. 77, art. 1, quaer. 5, ad 1 arg.

768. — a) Azor, *loc. cit.*, in mea saltem
editione Lugdunensi 1622, allegat Scotum,
non Sotum; at revera, uti dicit S. Alphonsus,
Sotus non affirmat, sed dubitat, scribens *loc.*
cit.: « Quod hoc modo possit lucrum cessans
in pactum duci, non est adeo certum, ut pa-
troni assertionis hujus arbitrantur; sed est
tunc minus probabile, tum quam plurimis

usurarum periculis expositum ». — Scotus
vero, in 4, *dist. 15, qu. 2, art. 3, (n. 26)*,
non tractat diserte de praesenti casu, sed so-
lum objectioni respondens, « quod licet unicui-
que in contractibus se servare indemnem », *scribit*:
« Si non vult damnificari, pecuniam
sibi necessariam reservet, quia nullus eum
necessitat ad faciendam misericordiam pro-

Conditio-
nes requisi-
tae.

Alii ne-
gant deberi
poenam an-
te senten-
tiam.

Probabi-
lius debe-
tur.

Damnum
emergens,
lucrum ces-
sans.

Quid sup-
ponat titu-
lus lucris
cessantis.

Damnum
emergens
est titulus
justus.

Alii negant
lucrum ces-
sans esse
titulum ju-
stum.

Commu-
niter affir-
matur.

Respon-
detur obje-
ctionibus.

neri compensare damnum, *non autem ex aequo*; rationem adducens: *quia minus est habere aliquid in virtute, quam habere in actu*. Si ergo fur tenetur recompensare domino lucrum cessans ex furto, juxta tantum aestimationem spei; cur, juxta eandem aestimationem, mutuator non poterit exigere lucrum cessans ex mutuo? — Id maxime confirmatur ex bulla Benedicti XIV, ubi ¹ dicitur juste posse aliquid exigi ex mutuo, si concurrant justitiae tituli, nempe, si pecunia alias collocanda fuisset ad licitam negotiationem.

769. - Ad hujusmodi tamen interesse exigendum, tres condiciones requiruntur:

I^a. Conditio, ut interesse ab initio in pactum deducatur. — Nam post contractum mutuans nihil petere potest, etsi immemor fuerit de suo damno: nisi vi, metu vel fraude coactus sit a mutuuario (ut S. Thomas ^a), Lessius ² et alii); vel nisi involuntarie coactus sit ad mutuandum, quamvis licite, v. gr. a rege ad bonum publicum. — Pariter tenetur mutuarius ad damnum et lucrum cessans, si juste interpellatur ad solutionem; vel terminus praefixus elabatur, et ipse culpabiliter non solvat. S. Thomas ³ et Salmant. ⁴.

Sed dubitatur hic: *an in contractu sit necesse praemonere mutuarium de vero damno vel alio titulo justo*, pro quo possit exigi aliquid ultra sortem?

Prima sententia negat, quam tenent Lugo ⁵ cum Soto ^b), Salas ^b), Aragon ^b), Salon ^b), etc.; item Cajetanus ^c), Tapia ^d),

¹ § 3, n. 3. — ² Cap. 20, n. 79. — ³ De Malo, qu. 13, art. 4, ad 14. — ⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 82. — ⁵ Disp. 25, n. 74 et 182. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, num. 83. — ⁷ Cap. 20, dub. 12, num. 110. — ⁸ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 14, § 1, n. 4. — ⁹ Part. 2, de Contract., cap. 3, de Usura, art. 3, sect. 2,

ximo; sed si vult misericordiam facere, necessitatem ex lege divina, ut non faciat eam vitiatam ».

769. - ^a) S. Thomas, *2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 4*, non citatur ad rem: sicut nec, *qu. 62, art. 4, corp. et ad 1 et 2*, uti citatur a Salas.

^b) Auctores isti a Lugo non citantur pro casu sicut hic ponitur; sed pro casu quo mutuans coactus mutuavit; et tunc quidem negant necessariam esse monitionem. In eo autem qui libere mutuavit, requiritur omnino monitionem, ut Sotus, *de Just., lib. 6, qu. 1, art. 3, concl. 3*; Salas, *de Usur., dub. 18, n. 6*; Aragon, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 1*,

Villalobos ^d), apud Salmant. ⁶. — Ratio, quia mutuarius nequit rationabiliter allegare suam intentionem ad titulum injustum; sed debet contrahere juxta capacitatem materiae, et in titulum justum consentire. Maxime quia regulariter mutuarius non retardaretur a contractu ex eo quod nosset justo titulo lucrum exigi.

Secunda tamen verior sententia (licet olim contrariae adhaesi) docet monitionem esse necessariam. Ita, cum Busenbaum ^e), ut supra, Lessius ⁷, Pater Concina ⁸, Continuator Tournely ⁹; Salmant. ¹⁰ cum Laymann ^e), Palao, Dicastillo, etc. — Ratio, quia mutuarius putans contractum usurarium, non consentit in contractum justum, in quem forte non consentiret si novisset justum titulum; putans enim titulum esse injustum, forte contrahit sperando non solvere usuras, vel solutas eas sibi compensare, vel saltem quod alter tempore mortis restituat. Alioquin, bene ait Concina, posset forte evenire quod ille majus detrimentum ex mutuo quam commodum retraheret. — Sed ratio magis universalis est, quia ad contrahendum non sufficit voluntas interpretativa seu conditionalis (ut dicemus *n. 773, v. Secunda*), sed requiritur voluntas actualis, aut virtualis, aut saltem aliquando habita et non retractata: juxta dicenda *Lib. VI, de Sacrif. Missae, n. 335, Qu. 1*. Ergo mutuans, si lucrum sibi cessat, imputet suae negligentiae; ait enim S. Thomas ¹¹: *Debebat... sibi cavisse ne detrimentum incurreret*;

v. *Quarta conditio*. — ¹⁰ Tr. 14, cap. 3, n. 83. - *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 15, num. 4. - *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 7, num. 188. - *Concina*, lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 14, § 1, n. 4. — ¹¹ De Malo, qu. 13, art. 4, ad 14.

v. *Dictum 2*; Salon, *in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78, art. 2, contr. 8, n. 4, 11 et 14*. Igitur non omnino discedunt a sententia quam S. Alphonsus veriore existimat et amplectitur; sed eam, ex parte saltem, tenent.

^c) Cajetanus non citatur hic a Salmanticensibus.

^d) Tapia, *tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 5, n. 3*; Villalobos, *part. 2, tr. 22, diff. 7, n. 4*; et *diff. 8, n. 10*, a Salmant. citantur pro secunda sententia, quam revera tenent, et quae est sententia S. Alphonsi.

^e) Busenbaum requirit ut interesse initio in pactum deducatur. — Et Laymann pariter,

Verius est necessaria.

Exceptio.

nec ille qui mutuo accepit, debet damnum incurrere de stultitia mutuantis.

Secus vero dicendum, si revera existeret titulus justus, et tam mutuans quam mutuarius in contractum consentirent, omni meliori modo quo possent; ut mox dicemus in Quaest. 4, *n. 773, v. Nec obstat.*

II^a. Conditio est, ut non plus exigatur quam sit lucrum quod speratur ex alio contractu licito, juxta aestimationem spei et periculi, et deductis expensis. — Vide Salmant. ¹.

An autem deducenda sit aestimatio laboris in tali lucro impendendi?

Affirmant probabiliter Cajetanus, Tapia, Villalobos. — Sed probabilius negandum censent Lessius ¹) et Salmant. ² cum Bonacina ¹), Trullench, Palao, Dicastillo, Salas; quia non tenetur mutuans detrudere aestimationem cessationis laboris quem ipse libenter subiturus esset. Alias, si labor compensandus esset, raro a mercatoribus aliquid exigi posset pro lucro cessante. — Verumtamen ex aequitate censeo aliquam detractionem faciendam esse casu quo esset cessatio a magno labore, a quo mutuans, ut se liberaret, probabiliter aliquid impenderet.

III^a. Conditio est, ut mutuum vere sit causa damni vel lucris cessantis. — Nam si mutuans aliam habet pecuniam, quam ad negotiandum substituit; vel si lucrum quod amittit ob mutuum ex mercatura faciendum, potest et vult sibi comparare ex alia via aut arte, cui mercando non potuisset vacare: tunc nequit exigere aliquid,

¹ Tr. 14, cap. 3, n. 84. — *Cajetan.*, in 2^{am} 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 1, § *Sicut autem granum*, et § seq. — *Tapia*, tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 6, n. 4. — *Villal.*, part. 2, tr. 22, diff. 8, n. 9. — ² Loc. cit., n. 84. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 9, n. 5. — *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 15, num. 8. — *Dicast.*, lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 5, num. 178. — *Salas*, de Usur., dub. 20, n. 9. — ³ Cap. 20, n. 84 et seq. — ⁴ Tr. 14,

lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 10, necessarium esse ait, « ut lucrum cessans, vel damnum emergens, vel sortis periculum in pactum deducatur expresse aut tacite ». Quod sane fieri nequit sine dicta monitione, quin etiam est virtualiter ipsa monitio.

¹) Lessius, *cap. 20, dub. 11, n. 98*, hanc negativam sententiam sibi placere ait, « quando iste labor talis est, ut mercator non optet illum pecunia redimere, quia vel cupit illum subire, ut otium aliamve molestiam vitet, vel

nisi esset pro majori molestia subeunda in illa alia via lucrandi. — Vide Lessium ³, Salmant. ⁴ cum Palao, Trullench, etc.

An autem mutuans licite exigat interesse damni emergentis vel lucris cessantis, si mutuet non compulsus alterius precibus, sed ipse se offerat ad mutuandum?

Negant Conradus et alii quidam, apud Lessium ⁵. Quia cum mutuator, non rogatus, sed sponte mutuum offert, lucrum non cessat causa mutui vel mutuarii; sed ipse mutuans lucrum sibi impedit. — Sed probabilius affirmant idem Lessius, Lugo ⁶ cum Molina ⁷), Navarro, Toletus ⁸), Valentia, Bañez ⁸), etc. Ratio, quia mutuator tunc non offert mutuum absolute, sed sub conditione ut ei compensetur lucrum cessans; et sic mutuarius, acceptando mutuum, est vera causa cessationis lucris, vereque impedit quin mutuator ex sua pecunia juste lucretur. Prout si quis in gratiam alterius offerat omittere jactum retis, licite exigit pretium spei jactus illius; quia alter est vera causa ut captio piscium sperata illi impediatur.

770. - Quaestio 1^a. *An liceat mutuatori pacisci ab initio de certa pecunia solvenda, quando damnum emergens vel lucrum cessans est incertum, seu tantum probabiliter futurum?*

Distinguit Pater Concina ¹. Et dicit quod si est certum damnum eventurum vel lucrum cessandum, nempe, quia occasiones lucrandi sunt actu vel proxime praesentes, et dubitatur solum de ejus majori vel minori quantitate; tunc bene

cap. 3, n. 85. — *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 15, n. 6. — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 8, n. 7; et dub. 9, n. 3. — *Conradus Summenhart*, de Contract., tr. 2, qu. 30, concl. 1. — ⁵ Cap. 20, n. 101. — *Less.*, loc. cit. — ⁶ Disp. 25, n. 107. — *Navar.*, Man., cap. 17, n. 212. — *Valent.*, in 2^{am} 2^{ae}, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 5, v. *Tertia conditio*. — ⁷ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 14, § 2, n. 5; et cap. 15, § 8, n. 7.

facili conatu cum ceteris negotiis eum praestabit ». — Cui doctrinae favet etiam Bonacina (quamvis simpliciter a Salmant. citatur), cum, *disp. 3, qu. 3, punct. 4, n. 13, v. Respondendo*, scribat: « Tantum esse detrahendum quanti mutuator laborem et molestias redemisset... Secus dicendum videtur, si mutuator non optasset laborem redimi; sed optasset illum potius subire, aut non difficulter illum cum ceteris negotiis subiisset ».

⁸) Molina, *disp. 315, n. 12*; Toletus, *lib. 5,*

Offerens mutuum nequit exigere, juxta quosdam.

Probabilius potest exigere inter seddam ni.

Interesse damni certi in se, dubii in quantitate, potest exigi.

1° Conditio: de interesse ab initio paciscendum.

Monitio de titulo juxta alios, non necessaria.

potest taxari arbitrio prudentum, et in pactum deduci quantitas solvenda. — Secus vero, si damnum non est certe eventurum, vel si occasiones lucrandi tantum probabiliter occurrere possent. Ratio, quia his casibus posset accidere quod damnum non eveniat, vel occasiones non occurrant; et tunc mutuator ex solo mutuo lucraretur.

Sed verius censent Salmant.¹ cum Maldero, Villalobos^{a)}, Gutierrez^{a)}, Tapia^{a)}; Tamburinius² cum Navarro et Salas; item Silvius^{b)} et De Cocq^{b)}, apud [Continuatorem] Tournely^{b)}, licite posse mutuantem pacisci de aliqua certa quantitate solvenda, debita servata proportione juxta timorem damni vel spem lucri futuri. Ratio, quia sic debita aequalitas jam bene servatur; nam, sicut damno non eveniente, lucraretur mutuantem, ita contra, eveniente damno, lucrabitur mutuatarius. — Nec refert quod damnum eventurum postmodum non accidat: quia pactum de auctario non fit pro damno futuro quod forte non eveniet; sed pro periculo ejus probabili, quod actu supponitur et actu est pretio aestimabile. Prout si quis vendit jactum retis, non vendit quidem pisces, qui forte non capiuntur; sed vendit spem eorum probabilem, quae jam de facto existit. — Objicitur *l. Quemadmodum, § Item Labeo, ff. Ad l. Aquil.*, ubi statuitur, quod si quis

frangit retia, nihil tenetur solvere domino pro spe piscium capiendorum, sed solum damnum retium. Sed respondetur cum Glossa³, quod tunc dominus praecise ex lege Aquilia nullam habet actionem pro impedita spe captus piscium; sed bene habet aliunde actionem, ex *l. Si jactum 13, [al. 12] ff. de act. empt. et vend.*, ubi sic dicitur: *Si jactum retis emero, et rete jactare piscator noluerit, incertum hujus rei aestimandum est.* Subdit Glossa: *Aestimatur quantum est verisimile quod esset captum.* — Unde apparet, licite posse compensari damnum probabiliter ex mutuo eventurum, quamvis incertum.

Ob eandem rationem, probabiliter ait Bonacina⁴, mutuatore qui non certo, sed tantum probabiliter erat destinaturus pecuniam ad negotiationem, posse aliquid exigere pro rata probabilitatis. — Sed dices: Si potest aliquid exigi pro probabilitate applicationis pecuniae, ergo posset etiam aliquid exigi pro possibilitate applicandi. At respondeo negando paritatem. Possibilitas est mera potentia seu non repugnantia applicationis: unde mutuator ex ea nullum habet actuale et positivum fundamentum lucri futuri, sed tantum negativum. E converso, probabilitas futuri lucri habet quidem positivum fundamentum talis lucri sive spei istius; et ideo est pretio aestimabilis.

v. *Nona.* - Salas, de Usuris, dub. 20, num. 7 et 8. — ² Ad v. *Fieri.* — ⁴ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 4, n. 13, v. *Secundo.*

cap. 33, n. 2: Bañez, in *2am 2ae, qu. 78, art. 2, v. Caeterum huic*, citantur simpliciter a Lugo; sed ipsi hanc opinionem tunc solum admittunt, cum quis se *ex caritate* ad mutuantem obtulerit.

770. - a) Villalobos a Salmant. adducitur pro sententia quae negat posse aliquid accipi pro lucro cessante fictitio aut in potentia remota; et quae affirmat requiri lucri cessantis probabilitatem. Et re vera Villalobos, *part. 2, tr. 22, diff. 8, n. 6*, negat posse percipi aliquid pro lucro ficto vel dubio, ut si esset tantum in potentia remota. At n. 9, satis innuit posse aliquid percipi pro lucro probabili, dum dicit solvendum esse lucrum non integrum, quia quod est in spe, non tanti valet quanti id quod est in re. — Gutierrez autem, *de Juram., part. 1, cap. 2, n. 4*, ait casum in quo habetur ratio lucri cessantis, dari « in homine solito

negotiarum, quia si ex eo quod ex sua pecunia consuevit mercari, apparet quasi pro certo, quod ex ea lucratus fuisset, tunc poterit petere lucrum cessans. — Tapia denique, *tom. 2, lib. 5, qu. 17, art. 6, n. 3*, affirmat licitum esse pacisci de lucro cessante, quod sit « in proxima spe moraliter certa et non impeditibili; negat vero n. 4, idem fieri posse pro lucro cessante dumtaxat possibili in potentia remota, quod esset contingens et dubium.

b) Silvius et De Cocq a Continuatore Tournely, *loc. cit., art. 3, sect. 2, i. f.*, adducuntur, quatenus affirmant posse pacisci de certa pecuniae summa, vi cujus velit mutuator quasi redimere periculum probabile, non autem eventum exspectare; et hoc esse licitum. Et revera id tenent Silvius, in *2am 2ae, qu. 77, art. 1, qu. 5, v. Petes*; et De Cocq *de Jure et Just., tr. 2, cap. 5, sect. 8, v. Ut interim.*

Quid, si mutuator solum animi pendat, velit an non negotiari?

Dubius an velit negotiari, probabiliter potest exigere.

Adhuc affirmant Tamburinius¹, et Lugo² cum Salas^{c)}, posse aliquid exigere; quia pariter est pretio aestimabile, privare se in gratiam mutuatarum hac potestate deliberandi, destinandique pecuniam ad negotium, cum non teneatur gratis ea spe et potestate privari. Prout si quis haereat, an cras possit aut velit vel ne piscari, bene potest aliquid exigere, si in gratiam tui se obligat ad non piscandum. — Et hoc neque improbable videtur, cum haec privatio obligatoria (cum teneatur mutuator non repetere mutuum per aliquod tempus) est aliquo pretio aestimabilis.

Interesse nequit percipi ab initio.

Quamvis autem sub initio liceret in pactum deducere, ut diximas, damnum eventurum, vel lucrum cessandum incertum; nunquam tamen licebit ab initio per pactum exigere hujusmodi interesse^{d)}: ut communiter docent Lugo³, Azor⁴, Concina⁵. Ratio, quia si mutues centum, et pro lucro cessante accipias decem, non jam mutuas centum, sed nonaginta: privare autem mutuatarum ex pacto ante tempus commoditate pecuniae mutuatae onus est, et illud imponere est usura. — Concedit tamen Azor^{e)}, posse exigi sub initio lucrum conventum in alia specie. Sed recte hoc etiam reprobatur Concina⁶; quia privare mutuatarum illa re ante tempus, etiam onus est.

771. - Quaestio 2^a. An possit exigere lucrum cessans ob mutuum pecuniae destinatae ad negotiandum, si aliam pecuniam habeas non destinata, quam tamen negotiationi substituere posses?

Et quidem, si illam aliam pecuniam reservasses ad usum familiae, nimirum

¹ Lib. 9, de Contract., tr. 1, cap. 3, § 4, num. 3. — ² Disp. 25, n. 95. — ³ Disp. 25, n. 106. — ⁴ Part. 3, lib. 5, tit. de Usura, cap. 5, qu. 3. — ⁵ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 15, § 10, num. 4. — ⁶ Loc. cit., num. 8. — ⁷ Cap. 20, num. 87. — *Navar.*, Man., cap. 17, num. 212, v. *Tertia.* — ⁸ Tr. 14, cap. 3, num. 86. — *Less.*, loc. cit., a. n. 87. — ⁹ Tr. 33, disp. 4, punct. 15, n. 7. — ¹⁰ Lib. 9, de

c) Salas, *de Usur., dub. 20, n. 2, v. Sed quid*, idem habet ac Bonacina supra; et ita etiam a Lugo adducitur.

d) Seu majoris claritatis gratia: Nunquam licebit per pactum exigere ut hujusmodi interesse ab initio solvatur.

ad domum alendam, filias dotandas, senectutem solandam, vel ne tuum statum periculo exponas: tunc licite exiges lucrum cessans, quia non teneris ratione mutui tuam providentiam negligere. — Ita Lessius⁷ cum Navarro; et Salmant.⁸ ut certum supponunt.

Sed Dubium est: *quid, si sine tali incommodo posses aliam pecuniam supponere?*

Negant probabiliter alii tunc posse aliquid exigere; quia tunc tibi non cessat lucrum ex causa mutui. — Sed Lessius, Palaus⁹, Tamburinius¹⁰; Sporer¹¹ cum Molina, Laymann et Lugo; Croix¹²; item Valentia, Trullench, Villalobos (et merito probabile putant Salmant.¹³) affirmant,posito quod statueris illam solam pecuniam negotiationi et periculo exponere, licite posse petere lucrum cessans. Quia vere tunc mutuatio est causa ut tibi cesset lucrum speratum ex illa pecunia; nec teneris in gratiam mutuatarum pecuniam non destinata negotiationi exponere. — Hoc tamen non admitterem, nisi, cum mutuum das, vere habeas animum pecuniam illam reservatam negotiationi non substituere.

772. - Quaestio 3^a. *Utrum, si pecuniam non destinaveris absolute, sed conditionate ad negotium (uti si dicas: vellem negotiari, nisi multi peterent mutuum), tunc possis exigere interesse?*

Lessius¹⁴ dicit probabile esse quod possis. Nam etsi ob multitudinem mutuum accipientium nulla mutuatio sit causa de se, sed omnes simul sint causa lucri cessantis: attamen verum est quod tu, ut istis mutues, jam de facto lucro privaris; et ex alia parte, mutuatarum in hoc non putant injuriam sibi fieri. Et idem sentiunt Lay-

Contract., tr. 1, cap. 3, § 4, n. 2. — ¹¹ Tr. 6, cap. 4, n. 44. — *Molina*, disp. 316, n. 5. — *Laym.*, lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 8. — *Lugo*, disp. 25, n. 90. — ¹² Lib. 3, part. 2, n. 861. — *Valent.*, in *2^{ae} 2^{ae}*, disp. 5, qu. 20, punct. 2, § 5, condit. 3, v. *Secundo hic.* — *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 9, n. 3. — *Villal.*, part. 2, tr. 22, diff. 8, num. 7. — ¹³ Loc. cit., num. 86. — ¹⁴ Cap. 20, n. 90 et 95.

e) Azor, *loc. cit.*, concordat, non tamen sine limitatione; totam enim suam doctrinam concludit dicens anticipatam solutionem usurariam esse, quotiescumque solvitur et detrahitur vel ex ipsa mutuata summa, « vel ex aliqua alia re fructifera, quae interim, dum

Etsi reservetur alia pecunia pro familia, potest exigi interesse.

Item probabiliter, si alia pecunia possit supponi.

Limitatio.

Conditionate destinans pecuniam negotiationi, potest exigere.

Secus, auctore Concina, interesse damni probabilis.

Verius potest exigi.

Respondetur objectioni.

mann¹, Tamburinius², Sporer³. — Sed dices: Iste usuram committit, quia efficaciter vult lucrari ex mutuo, et ineffaciter ex negotiatione. At responderi potest: Iste, quamvis habeat voluntatem inefficacem negotiandi, vult tamen efficaciter juste lucrari; et quia jam potest juste lucrari ex negotiatione, ideo juste lucratur ex mutuo, cum mutuum sit huic vera et efficax causa, ut lucrum ex negotiatione ipsi cesset.

Recte vero advertit Lessius⁴, non facile hoc admittendum, ob periculum palliandi usuras^{a)}. Nam, ut notat Busenbaum hic cum Toletio^{b)}, ut quis ab usurae labe sit immunis, malle debet lucrari negotiando quam mutuando; et mutuare debet tantum in gratiam mutuatarii.

773. - Quaestio 4^a. *Utrum, si quis bona fide ineat contractum usurarium et lucrum exigat, re postea cognita, possit illud retinere, si vere poterat contrahere ex justo aliquo titulo, nempe ratione periculi, lucri cessantis, etc.?*

Prima sententia affirmat; quia quisquis bona fide contrahit, semper intendit contrahere modo licito quo potest. Ideo enim hoc tali modo contraxit, quia licitum putavit: quare virtualiter intendit contrahere quocumque licito modo, quo contractus cohonestari poterat. — Ita Lugo^{a)}; et Sa, Diana, Tanner^{b)}, apud Salmant.⁵, et Tamburinius⁶.

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 8. — ² Lib. 9, de Contract., tr. 1, cap. 3, § 4, n. 4. — ³ Tr. 6, cap. 4, n. 44. — ⁴ Lib. 2, cap. 20, n. 96. — ⁵ Sa, v. *Usura*, n. 8. — *Diana*, part. 1, tr. 8, resol. 47. — ⁶ Tr. 14, cap. 3, n. 38. — ^a Decal., lib. 8, tr. 3, cap. 8, § 3, n. 21. — ^b Tr. 14, cap. 3, n. 39. — ^c Cap. 20,

mutuum redditur, fructum et lucrum edit ipsi mutuatori ». — Hanc vero limitationem non advertit Concina.

772. - *a)* Idemque notat Tamburinius, *loc. cit.*

b) Toletus id satis perspicue innuit, dum *lib. 5, cap. 33, n. 2*, negat posse de lucro pacisci eum, qui sponte, id est non coactus nec rogatus mutuatur; posse vero affirmat, si rogatus, vel, etsi non rogatus, ex caritate tamen ad proximo subveniendum, ei mutuatur.

773. - *a)* Sententiam hanc Lugo tuetur, *disp. 25, n. 180*; sed cum limitatione, quam *n. 182*, his verbis exponit: « Vel mutuans scit onus quod suscepit ultra mercem mutuam, ratione cuius potest lucrum exigere, vel illud ignorat. In secundo casu requiruntur

Secunda tamen verior sententia, quam tenent Salmant.⁷, Lessius⁸, Concina⁹, Continuator Tournely¹⁰, negat posse eo casu mutuatore lucrum perceptum retinere. — Ratio, quia minime dici potest ipsum voluntatem virtualementem sive implicitam habuisse; cum non de alio contractu quam de usurario cogitaverit. Eo casu tantum habuisset voluntatem interpretativam, quae non sufficit ad contrahendum (ut diximus supra, *n. 769, v. Secunda*).

Nec obstat dicere quod mutuator ipse potest retinere lucrum, tamquam possessor bonae fidei, qui tenetur tantum ad id in quo factus est ditior: nequit autem dici ditior factus ille, cui ratione mutui cessavit lucrum quod juste percipere poterat. — Nam respondetur quod ad juste exigendum in mutuo aliquid ultra sortem, omnino requiritur ut mutuatarium de justo titulo moneatur; ut diximus supra (loco citato, *n. 769, v. Secunda*). Aut saltem, ut tam mutuator quam mutuatarium expresse vel implicite consentiant in titulum justum, saltem explicite intendentes contrahere omni meliori modo quo possunt: quod e converso sat probabiliter sufficit ad exigendum id quod licite exigere poterat ex illo justo titulo, quamvis non expresso; ut dicunt Croix¹¹ et Salmant., Continuator Tournely¹², ac probabile putat Lessius¹³.

Caeterum, SS. noster Pontifex Benedictus XIV, in sua bulla *de Usuris*¹⁴, ubi,

dub. 12, n. 104. — ⁹ Lib. 3, de Just. et Jure, dissert. 3, cap. 17, n. 9. — ¹⁰ Part. 2, de Contract., cap. 3, de Usura, art. 5, concl. 3. — ¹¹ Lib. 3, part. 2, n. 924. — *Salmant.*, *loc. cit.*, n. 40. — ¹² *Loc. cit.*, concl. 3, i. f. — ¹³ *Loc. cit.*, n. 105 et seqq. — ¹⁴ Bulla *Vix pervenit*, § 3, n. 3 et 5.

conditiones a Lessio assignatae, ut lucrum exigere aut retinere possit [conditiones scilicet ex quibus censetur mutuans implicite velle ex justo titulo lucrari], quia non habuit ullam voluntatem etiam virtualementem vendendi illud onus, sed solum habitualementem et conditionatam, quam habuisset si scivisset; quae voluntas... non videtur ad verum contractum sufficere. In primo autem casu videtur jam dari sufficientem voluntatem confusam; atque ideo quando bona fide contraxit, poterit exigere et retinere lucrum justum, licet tempore contractus ignoraverit se posse pro illo onere pretium exigere ».

b) Tanner, *tom. 3, disp. 4, qu. 7, dub. 3, n. 99*, hoc utique admittit, « nisi aperte constet mutuatarium non nisi vi mutui, secluso

Verius nequit retinere.

Nisi intendant contrahere meliori modo possibili.

Doctrina Benedicti XIV.

postquam dixit *n. 3*: *Per haec autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios (ut ajunt) titulos, eosdemque ipsimet universim naturae mutui minime innatos et intrinsecos, forte concurrere; ex quibus justa omnino legitimaque causa consurgat quiddam amplius, supra sortem ex mutuo debitam, rite exigendi*: deinde, ad significandum quales sint tituli iusti aliquid exigendi ex mutuo, statim sic subdit: *Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversae prorsus naturae a mutui natura contractus, recte collocari et impendi: sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam... exercendam, honestaque indidem lucra percipiendam*. Tandem ait *n. 5*, falsum esse quod semper et ubique praesto sint iusti tituli vel contractus; unde sic monet: *Quisquis igitur suae conscientiae consultum velit, inquiret prius diligenter oportet, verene cum mutuo iustus alius titulus, verene iustus alter a mutuo contractus occurrat, quorum beneficium, quod quaerit lucrum, omnis labis expers et immune reddatur*. — Postea sapienter sic instruit: *Qui ab omni usurae labe se immunes et integros praestare volunt..., admonendi sunt, ut contractum instituendum antea*

Bened. XIV, bulla cit., § 9. — Bened. XIV, bulla

declarent, et conditiones inserendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent.

Et hic sedulo animadvertendum est id de quo in eadem bulla Pontifex monet confessarios: *Ab extremis... longe se absteineant. Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus iudicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent tamquam illicitam, et cum usura conjunctam. Contra vero, nonnulli indulgentes adeo remissive sunt, ut quodcumque emolumentum ab usurae turpitudine liberum existiment. Suis privatis opinionibus ne nimis adhaereant; sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter caeteros praedicantur. Deinde eas partes suscipiant quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent. Quod si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, nullae omnino contumeliae in eos confingantur qui contrariam sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandam asserant, si praesertim ratione et praestantium virorum testimoniis minime careat*. — Hoc ut adverterent cuperem, qui in scriptores non humilis notae non dubitant plurimis conviciis saepius insultare, eo quod eorum sententiis contradicunt^{c)}.

cit., § 8.

omni alio justo titulo, qui reipsa ad petendum auctarium intervenisset, dare auctarium voluisse ».

c) Utrum vero praeter quatuor titulos hucusque excussos, lex civilis aut consuetudo haberi queat ut titulus iustus, propter quem liceat aliquid supra sortem percipere, nullo alio titulo perpenso, acriter utrinque disputatum est; atvero stante controversia, id in praxi licitum esse constat ex sequentibus S. Poenitentiariae et S. Officii responsionibus. Et primo quidem a S. Poenitentiaría quaesitum fuerat:

1°. An confessarius ille possit absolvi, qui, licet Benedicti XIV et aliorum Summorum Pontificum de usura definitiones noverit, docet ex mutuo divitibus aut negotiatoribus praestito percipi posse, praeter sortem, lucrum quinque pro centum, etiam ab iis qui nullum omnino alium, praeterquam legem civilem, titulum habent mutuo extrinsecum. — 2°. An peccet confessarius qui dimittit in bona fide poenitentem qui ex mutuo exigit lucrum lege

civili statutum, absque extrinseco lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extraordinarii titulo.

Quibus quaesitis Sacra Poenitentiaría, respondit die 16 Septembr. 1830: « Ad primum: Confessarium de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque Sancta Sedes definitivam decisionem emisit, cui paratus sit se subjicere, ideoque nihil ob stare ejus absolutioni in sacramento Poenitentiae. Ad secundum: *Provisum in praecedente*, dummodo poenitentes parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ».

Cum autem alius Orator eidem S. Poenitentiariae sequentia dubia exposuisset:

« Quando S. Poenitentiariae dubia circa materiam usurae proponuntur, semper remittit ad doctrinam Benedicti XIV, quae revera sat clara et perspicua est pro iis qui bona fide illam perscrutari volunt. — Attamen sunt quidam presbyteri qui contendunt licitum esse percipere auctarium quinque pro centum, solum vi legis principis, absque titulo ullo vel

Non facile admittendum.

Perceptum bona fide ex titulo vero sed ignorato potest retineri iuxta alios.

774. - Quaestio 5^a. *Quaenam pacta licite apponi possint in mutuo?*

Prae omnibus in hoc attendenda est generalis illa regula tradita a S. Thoma¹, quod omne onus pretio aestimabile impositum in mutuo, tamquam debitum ex justitia, vera sit usura. Secus, si exigatur res quae pecunia non mensuratur, ut benevolentia, amicitia et similia. Ita S. Doctor. — Item certum est, nec etiam esse usuram exigere ex mutuo rem alias ex

justitia jam debitam; hinc licite in mutuo potest exigi ut alter cesset a vindicta privata, a vexatione injusta, etc., (secundum dicta *de Simon. ex n. 98*). Ita Lessius², Salmant.³ cum Palao, Trullench, Cajetano, etc.

775. - Sed dubitatur 1°. An in mutuo possit apponi pactum *legis commissoriae*, scilicet quod, non facta solutione pro certo tempore, pignus acquiratur a mutuante?

n. 1. - *Trull.*, lib. 7, cap. 19, dub. 6, n. 7. Cfr. dub. 5, n. 2. - *Cajetan.*, in 2° 2°, qu. 78, art. 2.

1° 2°, qu. 78, art. 2. — 2° Cap. 20, dub. 7, n. 47. — 3° Tr. 14, cap. 3, n. 54. - *Palao*, tr. 33, disp. 4, punct. 14,

damni emergentis, vel lucri cessantis, quia, inquit, lex principis est titulus legitimus, cum transferat dominium auctarii, sicut transfert dominium in praescriptione, et sic prorsus annihilant legem divinam et legem ecclesiasticam quae prohibent usuras. — Cum res ita se habeant, Orator existimans nullo pacto licitum esse recedere a doctrina Benedicti XIV, denegat absolutionem sacramentalem presbyteris qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem, absque titulo vel lucri cessantis, vel damni emergentis. Quare Orator humiliter supplicat ut sequentia dubia solvantur:

1°. Utrum possit in conscientia denegare absolutionem presbyteris praefatis.

2°. Utrum debeat.

S. Poenitentiarum eodem die 16 Septembris 1830, diligenter ac mature perpensis dubiis propositis, respondendum censuit presbyteros de quibus agitur non esse inquietandos, quousque Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subicere, ideoque nihil ob stare eorum absolutioni in sacramento Poenitentiae.

Idem Orator iterum ad S. Poenitentiarum recurrit, et haec exposuit:

Ex responso Sacrae Poenitentiarum ad Oratorem... directo, die 16 septembris 1830, absolventi sunt presbyteri qui contendunt legem principis esse titulum sufficientem et legitimum aliquid percipiendi ultra sortem in mutuo, absque alio titulo a theologis communiter admissio, donec Sancta Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subicere, et huc responso humiliter et libenter acquiesco. — Attamen, salvo Sacrae Poenitentiarum responso praefato, consultis auctoribus probatis, et attentata doctrina omnium fere seminariorum Galliae, ac praesertim eorum quae a presbyteris Congregationis sancti Sulpitii diriguntur; sententia quae rejicit titulum legis civilis tamquam insufficientem, videtur longe probabilior, securior et sola in praxi tenenda, donec Sancta Sedes definiverit. — Quapropter fidelibus qui a me

consilium petunt, utrum possint auctarium percipere ex mutuo, et qui nullum habent titulum a theologis communiter admissum praeter titulum legis civilis, respondeo eos non posse praefatum auctarium exigere; et denego absolutionem sacramentalem si exigant. Pariter denego absolutionem iis qui, perceptis hujusmodi usuris, id est, vi solius tituli legis, nolunt restituere.

Quaeritur 1°. Utrum durius et severius me habeam erga hujusmodi fideles, etc.

2°. Quae agendi ratio in praxi tenenda erga fideles, donec Sancta Sedes definitivam sententiam emiserit.

Quibus S. Poenitentiarum, die 11 Novembris 1831 respondit: « Ad primum: *affirmative*, quandoquidem ex dato a S. Poenitentiarum responso liquet, fideles hujusmodi qui bona fide ita se gerunt non esse inquietandos. — Ad secundum: *Provisum in primo*, unde Orator priori Sacrae Poenitentiarum responso, sub die 16 sept. 1830, sese conformare studeat ».

Quinimmo inquietandi non sunt ii qui dubia aut mala fide lucrum moderatum ex mutuo perceperunt. Cum enim quaesitum fuerat: « An poenitentes qui moderatum lucrum, solo legis titulo ex mutuo dubia vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint, nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam aut malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ». S. O., die 17 Januarii 1833, respondit: « *Affirmative*, dummodo parati sint stare mandatis Sanctae Sedis ».

Quae cum ita sint, nunc exponenda veniunt ea quae in diversis regionibus de hac re sancita sunt. Igitur.

In GALLIA (lex 12 Jan. 1886), taxa legalis 5% in materia civili superari nequit; in materia commercialis admittitur *conventionalis*.

In AUSTRIA (Cod. civ., § 994, 995), constitui potest taxa 5% si mutuum detur accepto pignore; et 6% si sine pignore credatur. Si autem cuipiam auctarium sit debitum vi *solius legis*, taxa est 4% in materia civili, et

Pactum legis commissoriae, quando licitum.

Communiter negant doctores: Palao^a, Navarrus^a, Bonacina^a, etc. cum Salmanticensibus^a. Nisi pignus non valeat pluris quam sors; vel nisi sit pactum (certe licitum) ut, si tali tempore non fiat solutio, vendatur pignus, et de pretio mutuans retineat tantum suam sortem.

Utrum autem valeat pactum, ut in poenam non impletae solutionis amittatur pignus, etsi pluris valeat? — Negant Vasquez, Palao^b et Covarruvias. Sed probabiliter affirmatur cum Bonacina^b, Trullench^b, Azor^c, Reginaldo^d, etc., apud Salmant.¹, juxta dicta n. 766, ubi poena conventionalis licita jam fuit probata.

Pactum de amittendo pignore in poenam, licitum.

776. - Notandum est autem quod si mutuator accipiat loco pignoris rem fructifera, tenetur fructus ejus in sortem computare; et ideo pactum quo creditor uti

Vasq., Opusc. de Pignorib., cap. 4, num. 8 et seqq. - Covar., Variar. resolut. lib. 3, cap. 2, n. 7 et 8. — 1° Tr. 14,

6% in materia commercialis, inter mercatores et opifices legaliter uti tales recognitos.

In HISPANIA (art. 1755, 1108), admittitur taxa conventionalis, qua deficiente, nihil exigi potest. Ratione tamen morae culpabilis taxa legalis 6% viget.

In GERMANIA (art. 246 et seqq.), taxa legalis, deficiente conventionali, est 4% in re civili, 5% in commerciali. Taxa conventionalis etiam admittitur, quae si 6% superet, potest mutuans sortem restituendo se liberare, neque ullum pactum potest hoc jus tollere.

In ITALIA, praeter taxam legalem, quae deficiente conventionale potest exigi (i. e. 4% in materia civili, 5% in commerciali, ex lege 22 junii 1905), admittitur *taxa conventionalis*, quam quidem lex civilis (art. 1831) liberam relinquit cuique definiendam; lex vero naturalis immodicam seu usurariam semper vetat.

775. - ^a) Auctores isti a Salmant., *loc. cit.*, n. 47, citantur pro sententia, quae negat per se licitum esse ejusmodi pactum; at postea ipsi Salmant. limitationes apponunt, quae apud S. Alphonsum reperiuntur. — Auctores autem citati, et primo quidem Palao, *tr. 33, disp. 4, punct. 23, n. 2*, asserit ex jure positivo, ejusmodi pactum reprobari et irritari, quamvis pignus non excedat debitum; sed n. 4, ita leges explicat, ut dicat valere pactum de quo hic agitur, si pignus detur in solutum, justo tamen pretio emptum; secus vero, si minoris justo venditum sit. — Navarrus etiam, *Man., cap. 17, n. 204*, concedit posse fieri, « quando non in lucrum creditoris, sed in poenam debitoris sit pactum, ut pro vendito justo pretio habeatur ». — Denique Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 8*,

possit pignore; ejusque fructibus frui, donec debitum solvatur, dictum *antichriseos* (vulgo *contratto a godere*), communiter rejicitur de se, praeciso alio titulo, tamquam usurarium. Est certum cum S. Thoma² et communi, contra Diana^a; quia, cum res adhuc remaneat in dominio mutuatarum, illi soli fructificat, ex *cap. 1 et 2, de usuris*. — Immo tenetur mutuans reddere fructus illos, quos sua culpa negligit colligere. Vide Salmant.³

Excipitur tamen pignus pro dote promissa datum: cujus fructus non computantur in dotem ad onera matrimonii sustinenda; ut Concina^b et Petrocorensis^d, ex *cap. Salubriter, de usuris*, ubi dicitur: *Generum ad fructus possessionum, quae sibi a socero sunt pro numerata dote pignori obligatae, computandos in sortem, non credimus compellendum*. Et hoc cur-

Fructus pignoris pro dote, in dotem non computandi.

cap. 3, n. 48. — 2° 2°, qu. 78, art. 2, ad 6. — 3° Loc. cit., n. 46. — 4° Lib. 4, de Just., cap. 7, qu. 7.

n. 2, dicit per se esse illicitum; sed fieri posse licitum, quando hujusmodi pactum in poenam apponitur; quod his verbis, n. 3, explicat: « Quando pignus non plus valet quam debitum, non committi usuram apponendo pactum, ut si debitor non solvat constituta die, pignus habeatur venditum justo pretio ».

^b) De Palao et Bonacina, vide supra notam a. — Trullench vero, *lib. 7, cap. 19, dub. 14 n. 14*, idem docet ac Bonacina.

^c) Azor, *part. 3, lib. 7, tit. de Pignorib., cap. 10, § Mea sententia, et § seq.*, id profecto affirmat, stando in jure naturae.

^d) Reginaldus, perverse a Salmant. adducitur; nam, *lib. 25, n. 597*, requirit ut « non accipiatur plus quam sit juste debitum, serveturque justum ipsius pignoris pretium... » et intervenerit mutuus contrahentium consensus aut iudicis sententia, absitque fraus ».

776. - ^a) Diana, *part. 1, tr. 8, resol. 28*, parum dissentire videtur a S. Thoma; non enim id concedit, nisi sub duplici conditione: « Prima, inquit, ut lucrum cesset illi qui pecuniam tradit... Secunda, ut in dicto contractu apponatur pactum retrovendendi in favorem utriusque contrahentis, ita ut tradens pecuniam obliget se ad rem acceptam restituendam, si qui pecuniam accipit, restituerit pecuniam, et e contra ».

^b) Concina, *lib. 3, de Just. et Jure, disservi. 3, cap. 18, n. 6*, concordat, nisi tamen, ut ipse limitat, « mutua conventio fieret inter partes, ut pignus esset dumtaxat ad dotis securitatem; tum fructus pignoris gener recipere non posset, sed computandi in sortem forent ».

rit, esto fructus pignoris onera matrimonii excedant, quando pignus conceditur absolute, et tempore quo dos constituitur. — Secus tamen, si detur tantum in dotis securitatem, aut dote jam constituta. Secus item, si gener onera matrimonii non sustineat. Vide Salmant. ¹.

777. - Dubitatur 2°. *An possit in pactum deduci, ut reddantur a mutuuario quae ab eo sunt debita, non ex justitia, sed ex caritate aut religione:* nempe, ut medicus medeatur si alius non est; advocatus patrocinetur; dives succurrat in necessitate gravi; item, ut qui vovit eleemosynam, eam praestet; ut Missam praecipiam audiat, etc.?

Azor ², Bonacina ³; item Covarruvias ⁴, Salas, Trullench, Reginaldus, etc., apud Salmant. ⁴, negant id posse fieri sine labe usurae; quia pactum addit onus justitiae quod prius non aderat. Et hanc tenet Viva ⁵, dicens omne pactum novum onus imponens mutuuario, usurarium esse. — Contradicunt tamen Lugo ⁶, Lessius ⁶, Concina ⁷, [Continuator] Tournely ⁷, Salmant. ⁸ cum Valentia ⁸, Palao, etc. Quia, ut inquirunt, talis obligatio superaddita non meretur pretium; cum sit in utilitatem [non] tam mutuantis quam mutuarii, qui implendo exoneratur ab obligatione quam jam habebat. Addunt: si ex sententia omnium potest deduci in pactum mutui, ut alter desistat ab injuria inferenda homini; tanto magis ab injuria inferenda Deo.

His non obstantibus, huic secundae

¹ Tr. 14, cap. 3, ex n. 49. — ² Part. 3, lib. 5, tit. de Usura, cap. 7, qu. 15. — ³ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 3, n. 15. — Salas, de Usur., dub. 9, n. 4. — Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 6, n. 7. — Reginald., lib. 25, num. 191. — ⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 55. — ⁵ In propos. 42 Innoc. XI, n. 15. —

777. - a) Covarruvias, *Variar. resolut. lib. 3, cap. 1, n. 2*, negat sane id fieri posse, si mutuator intendat ea pactione mutuarium obligare nova obligatione eique novum onus imponere. Cfr. *ibidem*, lib. 1, cap. 20, num. 4.

b) Lugo rem distinguit: « Considerandum, inquit *disp. 25, n. 49*, an promissio illa humana novum vinculum considerabile afferat mutuuario, cui grave sit promissio illa exterius obligari ad id, ad quod jam ex caritate tenebatur. Si enim grave onus hoc ei sit, pactum erit usurarium; secus, si hoc pro

sententiae, pace tantorum doctorum, nunquam valui acquiescere. Quia omne onus quod imponitur mutuuario ex pacto, tenetur ipse praestare ex justitia, et ideo evadit quidem pretio aestimabile. Ita ut, si post tale pactum medicus ille non debeat, advocatus non patrocinetur, tenebitur utique ex justitia compensare damnum quod eveniet ex omissione medelae vel patrocini praestandi: ad quod damnum resarciendum prius certe non erat obligatus. Quid ergo refert quod pactum impositum cedat, vel non, in utilitatem mutuarii, cum usura in hoc consistat, quod exigatur ex mutuo onus pretio aestimabile?

Et miror cur Salmanticenses, qui loquentes de simonia ⁹ (et ut diximus n. 59), tamquam certum asseruerunt ex D. Thoma, simoniam committere qui dat aliquid alicui cum obligatione praestandi aliquid opus spirituale, licet illud non sit in commodum dantis, eo quod esset contractus onerosus; hic vero teneant non esse usuram similem imponere obligationem; cum ex communi axiomate dicatur: *Quod in spiritualibus est simonia, in temporalibus est usura.*

Caeterum omnes recte docent, non inferre usuram pactum solvendi id quod jam prius erat debitum ex justitia, vel tollendi injustas vexationes; quia tunc nihil exigitur pretio aestimabile, vel de quo mutuarius pretium petere potuisset. — Ita Concina ¹⁰, [Continuator] Tournely ¹¹ et alii.

⁶ Cap. 20, dub. 8, num. 60. — ⁷ Cap. 3, de Usur., art. 4, sect. 1, v. *Dico 2*. — ⁸ Loc. cit., n. 55. — Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 14, num. 3. — ⁹ Tr. 19, cap. 1, num. 41. — S. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 189, art. 9. — ¹⁰ Dissert. 3, cap. 19, n. 1. — ¹¹ Cap. 3, de Usur., art. 4, sect. 1, v. *Dico primo*.

nihil reputet, posita jam obligatione praecedenti strictiori ex alio capite, cui si desit, non curabit etiam de promissione illa invalida et fide mutuanti data ».

c) Concina, *dissert. 3, cap. 19, n. 2*, concordat, « si pactum sincerum sit, et unice bonum mutuarii vel proximi spectet ».

d) Valentia citatur a Salmanticensibus ex Bonacina, qui revera eum adducit, ut qui *videatur* sic tenere; sed quidquid investigare conatus sim, apud Valentia, in *2am Qae, disp. 5, qu. 21, punct. 2*, hanc opinionem reperire nequivi.

S. Doctor negat esse licitum.

Pactum de condonatione injuriae non debita, illicitum.

Exceptio periculosa.

Pactum de officio conferendo, illicitum.

Pactum praestandi debitum ex justitia, licitum.

778. - Dubitatur 3°. *An possit deduci in pactum, ut mutuarius faciat injuriae condonationem, ad quam neque ex caritate tenebatur, sed poterat juste satisfactionem petere?*

Affirmant Sotus, Navarrus et Silvester, apud Salmant. ¹; quia laesio tunc ratione amicitiae naturaliter condonari solet. — Longe tamen probabilius et verius negant Lugo ²; Laymann ³, Bonacina, Palao, apud Salmant. ³; quia adderetur obligatio vere pretio aestimabilis. — Lessius autem ⁴; et Salmant. ⁵ cum Trullench, Serra, Prado, etc., adhaerent secundae sententiae, quando esset pactum justitiae. Secus vero, si esset foedus amicitiae (ut loquuntur), ex qua exigatur ut alter libenter injuriam remittat; sed bene advertunt hoc palliatiae usurae periculo non carere.

779. - Dubitatur 4°. *An liceat pactum, ut mutuantis officium conferatur?*

Alii dicunt quod si hoc petatur ex justitia, esset quidem usura; et est communis cum S. Thoma ⁶ et aliis, contra paucos apud Salmant. ⁷. — Secus vero, si petatur ex amicitia aut gratitudine. Salmant. autem ⁸ dicunt hoc practice non posse admitti, nisi forte in aliquo casu raro. Sed ego absolute nunquam admittendum esse dico; ex propositione 42 Innocentii XI (ut supra allata), ubi ab usura excusabatur aliquid ultra sortem exigi, tamquam ex gratitudine debitum. — Hinc officium sic recipiens, teneretur illud resignare ex justitia, vel pretium officii in sortem computare, nisi mutuarius hoc nolle praesumatur; cum alias collatio jam valida existimetur. Vide Lessium ⁹, Lugo ¹⁰, Salmant. ¹¹.

780. - Dubitatur 5°. *An liceat obligare mutuarium ad ea quae ex gratitudine tenebatur praestare, v. gr. ut emat sibi*

Sotus, de Just., lib. 6, qu. 1, art. 2, v. *Exsistit autem*. — Navar., Man., cap. 17, n. 238. — Silvest., v. *Usura I*, qu. 11. — ¹ Tr. 14, cap. 3, n. 57. — ² Disp. 25, n. 38. — Bonac., disp. 3, qu. 3, punct. 3, n. 16. — Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 10, n. 3. — ³ Tr. 14, cap. 3, n. 57. — ⁴ Cap. 20, dub. 7, n. 48. — ⁵ Loc. cit. — Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 5, n. 3. — Serra, in *2^{am} 2^{ae}*, qu. 78, art. 2, dub. 1. — Prado, cap. 28, qu. 2, n. 7 et 8.

778. - a) Laymann, *lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 2*, v. *Simili*, concordat quidem; sed subdit: « Fateri tamen debemus raro in ejusmodi casu usuram timendam esse; quia plerumque praesumitur potest mutuarium, si homo liberalis sit, propter praestitum sibi mutuacionis bene-

necessaria a mutuante, suam domum locet, agrum cum justa mercede colat, etc.?

Omnino negandum cum Busenbaum (n. 791, ad 12), non solum si haec exigantur ut debita ex justitia ^{a)}; sed etiam ut debita ex gratitudine, juxta eandem prop. 42, ut diximus. — Salmant. autem ¹² dicunt quod simpliciter rogare mutuarium ad haec libere praestanda ex amicitia, de se non esset illicitum; et in hoc videtur expresse consentire S. Thomas ¹³, ubi dicit: *Si vero munus ab obsequio vel a lingua non quasi ex obligatione rei exhibetur, sed ex benevolentia quae sub aestimatione pecuniae non cadit, licet hoc accipere, et exigere, et expectare.* Haec autem doctrina currit speculative loquendo; sed in praxi recte dicunt Salmant. ¹⁴ esse valde periculosam.

Nec admittendum id quod ait Laymann ¹⁵: licitum esse obligare mutuarium ad haec praestanda, si obligatio imponatur non ut onus, sed ut conditio sine qua non daretur mutuum. Quia, acceptata conditione, reipsa jam onus imponitur et mutuarius obligatur ad illud: quod nunquam licet ex D. Thoma. (Vide n. seq.).

781. - Si pactum autem sit remutuandi, S. Thomas ¹⁶ sic docet: *Licet simul mutuantis unum, aliquod aliud mutuum recipere: non autem licet eum obligare ad mutuum in posterum faciendum.* — Licitum igitur est, mutuarium obligare ad remutuandum eodem tempore mutui; quia potes ab altero petere officium amicitiae, quod ille a te postulat: modo illud non sit ipsi magis onerosum. Et sic pariter posses petere ut eodem tempore domum tibi locet, frumentum vendat, etc. — Secus autem, si obligares in futurum. Ita cum S. Thoma, Lessius ^{a)}, et Salmant. ¹⁷ cum

— ⁶ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 3. — ⁷ Tr. 14, cap. 3, n. 58. — ⁸ Loc. cit. — ⁹ Cap. 20, dub. 9, n. 62 et 63. — ¹⁰ Disp. 25, n. 41 et seqq. — ¹¹ Tr. 14, cap. 3, n. 59. — ¹² Loc. cit., n. 61. — ¹³ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 3. — ¹⁴ Tr. 14, cap. 3, n. 61. — ¹⁵ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 3, v. *Pro concordia*. — D. Thom., 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, corp. et ad 4. — ¹⁶ 2^a 2^{ae}, qu. 78, art. 2, ad 4. — S. Thom., loc. cit. — ¹⁷ Tr. 14, cap. 3, n. 62 et seqq.

ficiam, dictas obligationes seu debita gratis remittere ac condonare ».

780. - a) Busenbaum, *loc. cit.*, dicit usuram esse, si haec exigantur « ex debito civili ».

781. - a) Lessius, *cap. 20, n. 53*, de pacto remutuandi in praesenti loquitur, et concor-

Pactum de debito gratitudinis, illicitum.

Quidam excipiunt simplicem rogationem.

Exceptio ista, periculosa.

Imponere onus, ut conditio nem sine qua non, illicitum.

Pactum remutuandi eodem tempore, licitum.

In futurum, illicitum.

aliis; contra Bañez ^{b)}, et Rodriguez ^{b)}, etc., qui excusant ab usura pactum adhuc in futurum remutuandi: sed improbabiliter.

782. - Dubitatur 6°. *An liceat pactum, ut reddatur res mutuata in eadem specie et quantitate, quando creditur pluris valitura?*

In hoc certum est 1°. Quod licet, si aequae dubium est an valor rei sit augendus vel minuendus: vide Lessium ¹. - Certum est 2°. Quod si rem servaturus eras usque ad tempus quo ejus valorem augendum esse certo credas; potes petere ut reddatur res in eadem quantitate, vel ejus incrementum, deducta tamen aestimatione periculi vel expensarum in re servanda. Ita Habert, Concina ^{a)}; item Bonacina, Dicastillus, Rebellus, etc. cum Salmant. ². - Certum est 3°. Quod licet mutuare vetus frumentum, ut reddatur novum quod non credatur pluris valiturum nec melius veteri. Ita Salmant. ³ cum Palao, Molina, Trullench, etc., cum Busenbaum (*n. 791*).

Quaestio igitur est: *an possis petere ut tibi reddatur res quam non es servaturus, in eadem quantitate, eo tempore quo credis eam pluris valituram?*

Affirmant Sotus ^{b)} et Molina ^{b)}, apud Lessium ^{b)}; et his adhaeret Busenbaum ^{c)} (hic infra, *n. 791, ad 18*). Quia, ut dicunt, haec est natura mutui, ut res in eadem quantitate reddatur; et quia per mutuatarium stat ne res reddatur ante illud tempus.

Sed docet Lessius ^{b)} hanc sententiam tunc esse probabilem, cum fuisset dubium an pretium foret augendum, vel an rem tu servasses (in quo casu etiam puto, rem valore jam auctam cum aliqua detractioe reddendam esse, juxta praedicti dubii aestimationem, ne quid ex mutuo lucraris: posito quod non fuisses certo rem servaturus). Nam alioqui recte dicit Lessius [se] non videre, quo jure possis aequalem mensuram recipere. - Salmant. autem ⁴ cum Bonacina ^{a)}, Azor ^{e)} et Trullench ^{d)},

Quid, si res non sit servanda, et credatur pluris valitura.

Quid, si credatur minoris valitura.

Quid, si non attendatur ad incrementum.

praedictam sententiam approbant, si ex vi pacti attendatur tantum ad rei substantiam, praecisa consideratione valoris et incrementi. Sed haec praecisio non video quomodo licite posset fieri, quando res non foret servanda pro tempore redditionis, et certo vel probabilius pluris valitura creditur; pretium enim rei de se necessario semper pertinet ad rei substantiam.

Certum autem puto e converso cum Salmant. ¹, quod si certo vel probabiliter res tempore restitutionis censeatur minus valitura, poteris majorem mensuram petere, ut te serves indemnem.

Haec dubia tamen locum habent, quando cogitatur et creditur res pluris valitura. - Si vero bona fide nulla habeatur consideratio de incremento vel decremento rei, bene potes pacisci ut res in eadem quantitate tibi reddatur. Ita Lessius ^{f)}, Pater Concina ²; ac Laymann, etc. cum Salmant. ³.

Hoc tamen non dici posse de mutuo pecuniae, tenent Salmant. ⁴ cum Sà, Palao, Trullench, Toletus ⁵⁾, etc.; quia in pecunia principaliter attenditur valor. - Sed Azor ^{e)}, Navarrus ^{h)} et alii, apud eosdem Salmanticenses ⁶, cum Busenbaum ⁱ⁾ infra, *n. 791, ad 17*, ajunt bene valere pactum, ut reddatur pecunia in eadem specie et numero monetarum, quando nullum cogitatur nec intenditur incrementum, et sic expresse sit conventum. Horumque sententia est mihi probabilior: saltem si commune ^{j)} sit periculum incrementi vel decrementi; ut sentit Pater Concina ⁶. - Pactum autem reddendi pecuniam in alia specie quam traditur, omnino usurarium est, quia imponitur onus pretio aestimabile; ut dicunt Salmant. ⁷, Concina ⁸ et alii communiter.

Usque adhuc de *pactis*. Circa quae bene advertit Anacletus ⁹ cum aliis communiter, quod contractus in aliqua regione usitatus, et a viris probis celebrari solitus,

Quid de pecunia.

¹ Cap. 20, dub. 17, n. 145. - Habert, tr. de Contract., cap. 13, v. *Dixi nisi*. - Bonac., disp. 3, qu. 3, punct. 3, num. 20. - Dicast., lib. 2, tr. 10, disp. 2, dub. 2, num. 42 et 45. - Rebell., part. 2, lib. 8, qu. 8, n. 3 et 4. - ² Tr. 14,

cap. 3, num. 67. - ³ Loc. cit. - Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 13, num. 10. - Molina, tr. 2, disp. 311, num. 8. - Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 11. - ⁴ Tr. 14, cap. 3, num. 70.

¹ Tr. 14, cap. 3, n. 71. - ² De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 19, num. 11. - Laym., lib. 3, sect. 5, tr. 4, cap. 16, num. 14. - ³ Tr. 14, cap. 3, num. 72 et 73. - ⁴ Loc. cit., num. 78. - Sà, v. *Mutuum*, num. 9. - Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 1, num. 6 et 7. - Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 15,

num. 6. - ⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 72. - ⁶ De Just. et Jure, dissert. 3, cap. 19, num. 14. - ⁷ Tr. 14, cap. 3, num. 74. - ⁸ Lib. 3, de Jure et Just., diss. 3, de Usura, cap. 19, num. 14. - ⁹ Tract. 8, de Contractibus, dist. 4, qu. 4, num. 48.

dat. Sed *n. 56*, pactum remutuandi in futurum usurarium esse negat: «Modo tamen ad hoc te non obligem obligatione civili, sed solum gratitudinis». Si vero obligatio civilis imponatur, tenendum esse in praxi ait *n. 58*, quod adsit usura: «Nisi, ut limitat *n. 61*, eo eventu quo onus carendi pecunia tanto tempore, par censeretur isti obligationi civili; licitum enim est par onus exigere: unde etiam pro obligatione civili, quam subeo dum tibi mutuum promitto..., possum vicissim parem a te obligationem exigere».

^{b)} Bañez et Rodriguez a Salmant. contra aliorum sententiam non recte adducuntur. - Bañez enim, in *2am 2ae, qu. 78, art. 2, circa resp. ad 1, 2 et 3, concl. 1*, diserte affirmat usuram esse: «Si mutuatur quis alteri pecuniam, obligando illum ut remutuet in posterum». - Idemque omnino docet Rodriguez, *Sum., part. 1, cap. 112, n. 5*. - Fateor tamen Bañezium, *ibid., concl. 2*, concedere, obligationem illam ad remutuandum futuro tempore, vendibilem esse et licite vendi posse: «Sed est observandum, subdit, quod sub hac specie et ratione solent mercatores et negotiatores palliare usuram».

782. - ^{a)} Concina, *cap. 19, n. 11*, satis innuit id fieri posse, dum scribit se hanc quaestionem missam facere; venditionem enim esse, ut ait, non mutationem.

^{b)} Sotus et Molina a Lessio, *loc. cit., n. 154*, non citantur ad hoc quaesitum, prout a S. Alphonso exponitur: «Adverte tamen Sotum... et Molinam..., inquit, putare non esse contra justitiam, etiamsi exigat in hoc casu [quando scilicet certum vel probabilius est rem pluris tempore traditionis valituram] parem mensuram, modo non obliget illum ut differat solutionem usque ad illud tempus». Quod quidem tenent auctores citati: Sotus, *lib. 6, qu. 1, art. 2, v. Quaeris autem*; Molina, *loc. cit., n. 2*. - «Haec sententia, ita pergit Lessius, etiam probabilis est, si non erat certum pretium fore augendum, vel si mutuans constituerat eam servare, aut erat adhuc anceps; alioquin, si constabat pretium augendum, et constituerat rem consumere aut alienare ante illud tempus, non video quo jure possit aequalem mensuram repetere». - Et in hoc ultimo asserto consentit etiam Molina, *n. 4*.

^{c)} Vide textum Hermanni Busenbaum infra, *loc. cit.*

^{d)} Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 3, n. 24 et 28*; et Trullench, *lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 7*, citantur utique hic a Salmanticensibus; sed haec dicunt de pecuniae mutuo, quamvis Bonacina idem forte significet de aliarum rerum mutuo.

^{e)} Azor a Salmant. quidem adducitur, ut refert S. Alphonsus; sed non adeo clare lo-

quitur. Et primo quidem negat adesse in hoc ullam differentiam inter pecuniam et alias res: «Idem juris est (ita ille, *part. 3, lib. 10, tit. de Cambiis, cap. 7, qu. 2, § Haec quaestio*) de moneta, quod de caeteris rebus quae mutuae dantur, et in pondere et mensura consistunt». - Atvero non expresse loquitur de exclusionis valoris; eam tamen forte innuit, quaerens utrum pecunia mutuo data sit restituenda juxta aestimationem quam habet tempore mutui dati, an tempore solutionis, et *loco citato* respondet: «Haec quaestio locum non habet quando moneta ejusdem generis solvitur; quare tota in eo versatur, an quando solvitur alterius generis moneta... Et dicendum mihi videtur solvendam esse ejusmodi monetam secundum eam aestimationem quam habet tempore solutionis». - Deinde, quaerens de casu quo probabiliter creditur plus valitura, ait, *§ Deinde quaeri*: «Aut non erat servaturus vel interim consumpturus; et tunc absque usura mutuum dare non potest, quia perinde esset ac si mutua dedisset decem ut reciperet undecim». Cfr. etiam *lib. 7, tit. de Mutuo, cap. 10, qu. 1*, ubi quaerit Azor: «An qui mutuo dat nummos aureos vel argenteos, possit sibi debitorem obligare ad solvendum in pecunia aurea argenteave?» Et respondet: «Posse»; neque ullam limitationem addit.

^{f)} Lessius, *cap. 20, n. 149*, haec scribit: «Quid si in contractu non fuerit conventum de restituenda majore mensura, vel de exaequando pretio, sed tantum de restituendo mutuo: tenebiturne mutuarius postea, cum pretium decreverit, majorem mensuram restituere?» Et sententiam affirmantem probabilem appellat; sed *n. 150*, addit: «Contraria tamen videtur usu recepta».

^{g)} Toletus, *lib. 5, cap. 34, n. 2*, concordat profecto; sed subdit: «Haec intellige, quando qui dat pecunias, non petit sibi dari in eadem materia, in qua dat, sive minus sive plus valeant; tunc enim essent sic dandae, sive auctus sive minutus esset valor pecuniarum».

^{h)} Navarrus, *Man., cap. 17, n. 294*, videtur innuere totum quod habetur apud S. Alphonsum: «Qui centum ducatos mutuatur ad annum, inquit, si intra illud crescat eorum valor auctoritate publica, debent solvi eidem totidem in fine anni, si eos eousque erat servaturus, vel mutuavit cum pacto, ut redderentur ei centum alii ejusdem metalli et formae, sive majoris sive minoris in fine anni valerent».

ⁱ⁾ Vide textum Hermanni Busenbaum infra, *loc. cit.*

^{j)} Commune, id est: *aequale* periculum incrementi aut decrementi.

non est facile damnandus. — Sed procedamus ad alias Quaestiones quae suspersunt.

783. - Quaestio 6^a. *Utrum usurarius acquirat dominium lucri usurarii?*

Affirmant Lugo¹; ac Scotus, Sà, Navarrus, etc., apud Salmant.² Quia mutuarius, quamvis coacte det (et ideo usurarius teneatur ad restitutionem), dat tamen libere et transfert dominium: sicut transfert qui metu coactus rem vendit. — Sed oppositum tenendum cum S. Thoma³, et communi cum Salmant.⁴, Concina⁵, [Continuatore] Tournely⁶. Et ratio est, quia contractus usurarius est omni jure nullus; nuda autem traditio rei dominium non transfert, ut habetur in *l. Nunquam*, ff. de acquirendo rerum dominio.

784. - Circa fructus autem acquisitos per usuras acceptas, docet S. Thomas⁷, quod si percepti sint ex re usu consumptibili, tunc restitui non debent; quia sunt fructus industriae. — Secus, si percepti sint ex re non usu consumptibili, puta ex domo, agro: *quia* (verba d. Thomae) *sunt fructus rerum, quarum alius est dominus, et ideo ei debentur*. Et hoc valet, etiamsi usurarius fructus non percipiat, si alias dominus percepisset.

Quid de fructibus quos dominus non fuisset percepturus, sed usurarius percepit? — Lugo⁸ dicit non esse restituendos; quia ex sua sententia usurarius dominium usurarum acquirat, et tantum tenetur mutuatarium indemnem servare. Sed nos contrarium in nostra sententia, ut supra, dicendum putamus⁹ cum Salmant.⁹, [Continuatore] Tournely¹⁰ et Concina¹¹.

785. - Quaestio 7^a. *Utrum dans consilium pro usuris, aut praebens pecuniam usurario ut mutuet, teneatur ad restitutionem?*

Negant Lugo^a; et Sà, Toletus, Silvester, Medina, etc., apud Salmant.¹² Quia hi non sunt causa efficax damni; cum possit postea debitor solutionem usurarum negare. — Sed respectu hujus rationis longe probabilius (saltem dico *quoad suadentem usuras*) teneri affirmant Busenbaum *hic* cum Lessio, Lugo^a; Salmanticensis¹³ cum Palao, Bonacina, Trullench, etc.; quia vere ipse tunc est causa injusti contractus; et licet debitor posset non solvere, si tamen solvet, ex causa sua injuste solvet. — Commune autem est¹⁴, quod non peccat nec ad restitutionem tenetur, qui in gratiam mutuatarii

Quid, si dominus fructus non percepisset.

Suadens usuram non tenetur restituere, juxta alios.

Probabilius tenetur.

nisi faciat in gratiam mutuatarii.

¹ Disp. 25, num. 206. — Scotus, in 4, dist. 15, qu. 2, art. 3, ad 2 (num. 26.). — Sà, v. *Usura*, num. 2. (in edit. genuina tantum.) — Navar., Man., cap. 17, n. 265. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 106. — ³ 2^a 2^a, qu. 78, art. 3. — ⁴ Loc. cit., num. 107. — ⁵ Lib. 3, de Jure et Just., diss. 3, de Usura, cap. 23, num. 1. — ⁶ Cap. 3, de Usur., art. 5, concl. 1, v. *Dices...* Resp. — ⁷ 2^a 2^a, qu. 78, art. 3, corp. — ⁸ Disp. 25, n. 209. — ⁹ Tr. 14, cap. 3, n. 113. — ¹⁰ Loc. cit., concl. 1, i. f. — ¹¹ De Usura, cap. 23, n. 5. — Sà, v. *Usura*, n. 12.

(in edit. genuin.). — Tolet., lib. 5, cap. 36, n. 2. — Silvest., v. *Usura VII*, qu. 2. — Joan. Medina, Cod. de rebus per usur. acquisit., qu. 4, v. *De cooperantibus*. — ¹² Tr. 14, cap. 3, n. 115. — Busenb., cap. 3, dub. 7, v. *Quaeres*. — Less., cap. 20, dub. 21, num. 178. — ¹³ Loc. cit., num. 115. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 26, n. 4. — Bonac., disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 15, n. 12, v. *Secundo*. — Trull., lib. 7, cap. 19, dub. 21, n. 2. — ¹⁴ Apud Salmant., ibid., num. 115.

784. - ^a) Salmant. et Concina, contrarium revera, ut asserit S. Alphonsus, tenent; sed detractis expensis et labore seu industria.

785. - ^a) Lugo plures distinctiones in hac materia ponit; et quidem, *disp. 25, n. 217*, tractans de eo qui pecuniam apud usurarium deponit, negat huic imputari peccatum usurae, nisi tamen suaserit ut usuras exigeret. Et, *n. 216*, tractans de eo qui consulit mutuare sub usuris, aut pecuniam usurario tradit, ut iste mutuare possit, distinguit, dicens: « Aliquando enim horum actiones mutuatariorum displicent graviter, et tunc peccabunt contra justitiam, ut si homini diviti consulat non nisi sub usuris mutuare, vel eum in hoc proposito confirmes... Aliquando ejusmodi actiones mutuatariorum non displicent: quod des enim usurario pecunias quas mutuare possit, non dis-

plicet, sed placet mutuatariorum, cum optet mutuum, et per consequens velit media necessaria et utilia ad mutuandum...; non ergo infers ei injuriam dando usurario pecuniam ut possit mutuare. Aliquando etiam non est invitatus, eo quod consulat mutuare sub usuris: quando scilicet illud consilium necessarium vel utile existimatur, ut velit mutuare, quia sine usuris non mutuaret; quo casu consilium illud non displicet mutuatariorum, qui primo loco optat mutuum; atque ideo gratum illi est quod inducas usurarium ad mutuandum etiam sub usuris, quando hoc consilium non est causa quod non mutuatur gratis... Aliud esset, si consulens aequo posset persuadere mutuum gratis et mutuum sub usuris; tunc enim hoc consulendo peccaret contra justitiam, quia circa tale consilium merito esset mutuatariorum invitatus ».

Prima opinio, satis probabilis.

Tradens pecuniam usurario tenetur restituere.

Exceptiones.

Deponens pecuniam apud ab usuras.

illa faceret^b); et ideo ex alia ratione prima sententia est satis probabilis; quia rationabiliter in illis mutuatariorum praesumitur consentiens, ut ait Lugo^a).

Quoad eum autem qui tradit pecuniam usurario, ajunt Concina¹, Lessius^c; et Salmant.² cum Bonacina^c, Trullench^c, etc., peccare et teneri ad restitutionem; quia proxime cooperaretur ad damnum mutuatariorum. — Sed Lugo^a recte excipit ob eandem rationem, nisi praestet pecuniam in gratiam mutuatariorum. Vel nisi (adendum dico) non posset ipse pecuniam tradens eam negare sine damno superioris ordinis, quam esset mutuatariorum damnum^d); juxta dicta *n. 571*, v. *Secunda*.

786. - Quaestio 8^a. *An peccet et teneatur ad restitutionem deponens pecuniam apud eum quem scit abusurum ad usuras?*

Respondent Lessius³; Salmant.⁴ cum Palao, Lugo^a, Bonacina^a) et Trullench, quod is peccaret utique contra caritatem, si usurarius non haberet alias unde usuras exerceat: sed non teneretur ad restitutionem, quia in hoc injuriam non irrogaret mutuatariorum. — Teneri tamen sentit Pater Concina⁵, ex D. Thoma⁶, ubi dicit: *Quod si quis committeret pecuniam suam usurario non habenti alias unde usuras exerceat, vel hac intentione committeret, ut inde copiosius per usuram lucraretur, daret materiam peccandi; unde et ipse esset particeps culpae*. Unde si talis deponens est particeps culpae, non erit quidem particeps alterius culpae, quam injuriae quam perpetrat mutuatariorum.

¹ De Usur., cap. 23, num. 7 et 8. — ² Tr. 14, cap. 3, n. 115. — ³ Cap. 20, n. 184. — ⁴ Loc. cit., n. 116. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 26, num. 5. — Trull., lib. 7, cap. 19,

^b) Bonacina, Lessius et Trullench idem notant, *locis citatis*.

^c) Lessius, *loc. cit.*, n. 184, oppositum tenet, negans ad restitutionem teneri, modo tamen pecuniam deponens non consuluerit ut usuras exigeret, nec sit earum particeps; addit tamen eum posse peccare, quatenus usurario praebet materiam plurimum iniquorum contractuum. — Bonacina, *disp. 3, qu. 3, punct. 15, n. 12*, v. *Ultimo*, pariter negat teneri ad restitutionem, nisi pecuniam tradat ad usuram exercendam, aut usuras consulat. — Denique Trullench, *loc. cit.*, n. 7, prorsus idem tenet ac Lessius; unde Bonacina et Trullench non recte citantur a Salmant.

Sed hoc non obstante, verius mihi dicendum videtur quod deponens non teneatur ad restitutionem. Sua enim actio non est injuriosa, sed potius gratiosa mutuatariorum; cum hic potius gratiam habeat, quam aegre ferat depositionem pecuniae, ut in necessitate sibi providere possit. — Posito ergo quod mutuatariorum in hoc non sit invitatus, deponens, licet sit particeps injuriae, quatenus laedit virtutem justitiae in generali (juxta sententiam quam tenuimus in Tract. de Carit., Lib. II, n. 45, v. *Tertia*, ubi diximus praebentem occasionem peccandi, non solum laedere caritatem, sed etiam virtutem ad quam laedendam proximum inducit), non tenetur tamen ad restitutionem. Quia non laedit justitiam in particulari, nempe peculiare jus alterius; nec ei injuriam irrogat; cum ille respectu deponentis non sit invitatus. Et sic intelligi potest S. Thomas.

787. - Quaestio 9^a. *An principes, judices et advocati, qui sunt causa ut usurae solvantur, teneantur ad restitutionem?* — Respondetur teneri: sicut tenentur etiam illi qui non excludunt a suis locis usurarios. Immo excommunicantur ipso facto in clem. *Ex gravi, de usuris*; nisi tamen ob bonum publicum^a) hoc permittere expediret. — Ita Lessius⁷, Salmant.⁸ cum Palao, etc.

788. - Quaestio 10^a. *An, si usurarius sit tibi debitor, possis tu licite exigere usuras, quas ille tibi assignat exigendas a mutuatariorum?* — Nega. Atque si exigis, teneris ad restitutionem: modo tamen

dub. 21, n. 7. — ⁵ De Usur., cap. 23, n. 8. — ⁶ 2^a 2^a, qu. 78, art. 4, ad 3. — ⁷ Cap. 20, n. 179. — ⁸ Tr. 14, cap. 3, n. 117. — Palaus, tr. 33, disp. 4, punct. 26, n. 6.

^a) Sed vide etiam notam *d*, ad dictum *n. 571*, ubi ipse S. Alphonsus explicat et temperat suam doctrinam respectu cooperationis ad damnum proximi.

786. - ^a) Lugo, *loc. cit.*, n. 217, non loquitur de peccato contra caritatem; in reliquis vero concordat. — Bonacina, *loc. cit.*, v. *Ultimo*, pariter dicit illum « praestare rem de se licitam, consequenter non videtur peccare contra justitiam ».

787. - ^a) Salmant. et Palaus ad hoc requirunt gravem reipublicae necessitatem. — Praeterea notandum est hanc excommunicationem non amplius vigere ex constit. *Apostolicae Sedis*.

S. Doctor eum excusat a restitutione.

Principes, etc., faventes usurae, tenentur restituere.

Quid, si usurarius sit tuus debitor.

Usurarius, juxta alios, fit dominus lucri usurarii.

Oppositum est tenendum.

Quid de fructibus lucri usurarii.

tibi constet illud debitum esse pro usuris ^{a)}. — Salmant. ¹.

789. — Quaestio 11^a. *An peccent famuli cooperantes dominis usurariis?* — Certum est quod famuli minus principales, qui tantum scribunt, numerant pecunias, deferunt pignus et similia, non tenentur ad restitutionem nec peccant. Ita Salmant. ², Croix ³, Tamburinius ⁴, et Busenbaum ^{a)} infra, n. 792.

Dubium est de iis qui exigunt usuras et ad solutionem cogunt: an teneantur ad restitutionem?

Sà ^{b)}, Silvester ^{b)}, Tabiena ^{b)}, Vega ^{b)}, apud Salmanticensis ⁵, licet dicant peccare, excusant tamen a restitutione; quia isti non sunt vere causa exactionis, vel tantum sunt materialis et remota. — Salmant. autem ⁶ cum Palao, Valencia, Medina, Salas, etc., putant teneri; cum vere sint causae injustae proxime cooperantes. Et hoc videtur probabilius cum Tamburinio ⁷, si ipsi cooperantur in re ingrata debitoribus, prout esset, si cogere eos ad solutionem, subscriberent apodixes. Secus, si in re illis non ingrata: nempe, si eos hortarentur simpliciter ad solutionem, vel exigere usuras sine coactione; quia in hoc debitoribus non censentur inviti. — Sed non excusarem exigentem a peccato cooperationis ratione solius famulatus.

790. — Quaestio 12^a. *An haeredes usurarii vel alterius debitoris teneantur ad*

restitutionem in solidum? — Distinguen- dum: Si debita sint hypothecaria ex contractu, communis est sententia, omnes in solidum teneri.

Dubium est, si debita sint personalia defuncti ex delicto.

Adhuc teneri in solidum docent canonicae cum Silvio, Salas, Lopez, Majore, etc., apud Continuatore Tournely ⁸. Idque arguunt ex cap. *Tua nos 9, de usur.*, ubi dicitur: *Filii ad restituendas usuras ea sunt districtione cogendi, qua parentes sui, si viverent, cogerebantur.* — Sed satis probabiliter [Continuator] Tournely ⁹ cum Azor, Cajetano, Tolet, Bonacina, Bañez, Medina, Habert, Pontas, Sambovio, etc., dicit hos haeredes teneri solum pro rata, nisi ipsi delicto defuncti cooperati fuerint ^{a)}. Et probatur ex *l. un. C., ex delictis defuncti*, ubi dicitur: *Post litem contestationem, eo qui vim (seu damnum) fecit... defuncto, successores ejus in solidum; alioquin... in quantum ad eos pervenit, conveniri juris absolutissimi est.* Rationem dat Cajetanus (respondens ad textum *Tua nos*, supra oppositum), et dicit: *Filii tenentur, sicut et pater, obligatione scilicet personali omnium bonorum suorum: sed in hoc est differentia, quod pater est tota illa persona, ac per hoc habet totam obligationem; quilibet autem haeres (scilicet filius) est pars illius personae, et consequenter partem tantum obligationis subit.*

Haeredes tenentur in solidum in debitis hypothecariis.

Item, iuxta alios, in personis debitis ex delicto.

Satis probabiliter negatur.

nisi delicto cooperati sint.

modo. — ⁸ Cap. 3, de Usur., artic. 5, concl. 5. — ⁹ Loc. cit., concl. 5, i. f. — Azor, part. 3, lib. 5, tit. de Usur., cap. 18, qu. 11. — Cajetan., Opusc. tom. 2, tr. 8, qu. 5. — Tolet., lib. 5, cap. 35, num. 3. — Bonac., disp. 3, qu. 3, punct. 15, num. 14. — Bañez, in 2° 2°, qu. 78, art. 3, dub. 4. — Joan. Medina, Cod. de reb. per usur. acquisit., qu. 4, § *In 5 et ult. arg.*, et §§ seqq. — Habert, de Contract., cap. 14, qu. 23. — Pontas, v. Restitutio, cas. 112. — Sambov., tom. 4, cas. 325, ad 1 cas. — Cajetan., Opusc. tom. 2, tract. 8, qu. 5, ad 2.

¹ Tr. 11, cap. 3, n. 119. — ² Loc. cit., n. 118. — ³ Lib. 2, n. 268. — ⁴ Decal., lib. 5, cap. 1, § 4, n. 49 et 50. — ⁵ Tr. 14, cap. 3, num. 118. — ⁶ Loc. cit. — Palao, tr. 33, disp. 4, punct. 26, n. 9. — Valent., in 2° 2°, disp. 5, qu. 21, punct. 3, v. *Tertio sequitur*. — Joan. Medina, Cod. de reb. per usur. acquisit., qu. 4, coroll. 2. — Salas, de Usur., dub. 44, n. 11. — ⁷ Decal., lib. 5, cap. 1, § 4, n. 50 et 51. — Silvius, in 2° 2°, qu. 78, art. 3, quæ. 6, concl. 1, i. f. — Salas, de Usur., dub. 43, n. 3. — Ludov. Lopez, Instruct. consc., part. 2, cap. 80, qu. 3. — Major, in 4, dist. 15, qu. 38, v. *Ecce quo-*

788. — ^{a)} Scilicet, ut loquuntur Salmanticensis: « Si tibi constet illas pecunias ob usuras [a mutuuario] deberi tuo debitori ».

789. — ^{a)} Textum Hermannii Busenbaum vide infra, n. 792, resp. 1.

^{b)} Sà, v. *Usura*, num. 13; et Tabiena, v. *Usura VII*, n. 6, qu. 5, i. f., negant dumtaxat merum usurarium exsecutorem ad restitutionem teneri. — Silvester vero, v. *Usura VII*, qu. 4, asserit eum, qui est minister tantum seu merus exsecutor, ut qui solum pecuniam manualiter tradit, et recipit pignus ac pecu-

niam, peccare quidem mortaliter, non tamen ad restitutionem teneri, nisi cooperatus sit ad exactionem. — Vega denique, *Sum. nuova, part. 2, cap. 131, de Usura, cas. 38*, eos utique a restitutione excusat, modo tamen, iis etiam deficientibus, usurarius usuras nihilominus exigeret.

790. — ^{a)} Non omnes auctores citati hanc limitationem expositae doctrinae apponunt. Cajetanus autem et Bonacina eam alio modo proponunt: « Modo aliquis (sunt verba Bonacinae) non sit causa cur caeteri non restituant;

Quaestio 13^a. Hic etiam pertineret quaerere an licitum sit petere mutuum ab usurario, et illas [usuras] ei offerre. — Sed de hac satis dictum est supra de *Carit.*, Lib. II, n. 47, v. *Secunda*; et n. 77, v. 4°. *Licitum*.

791. — « 11°. Mutuare frumentum vetus cum obligatione ut restituatur novum (praesertim certo tempore) est usura, si mutuans sciat novum fore melius et majoris pretii. — Silvester, Navarrus, Trulench ¹.

« 12°. Est usura ex communi sententia, si des mutuum ut postea mutuatarium ex debito civili obligetur tibi rursus mutuare aut vendere, vel apud te in tua officina emere merces, aut operas suas locare. Quia talis obligatio est res pretio aestimabilis; cum privet mutuatarium potestate alibi emendi et locandi operas. — Lessius ^{a)}, card. Lugo ². Vide Laymann ³, Bonacina ⁴.

« 13°. Usura est mutuare principi vel reipublicae, eo pacto ut interim, dum non solvitur, sis liber a tributis vel oneribus justis solvendis. — Salas, card. Lugo ⁵, ex communi.

« 14°. Item mutuare ea lege ut mutuatarium eam pecuniam exigat a debitore mutuantis, a quo non facile extorquebit. Quod addo, quia si sponte onus illud suscipiat, eo quod facile possit obtinere, non erit usura. — Ibid. ⁶ et Bonacina ^{b)}.

« 15°. Item, si frumentum quod alibi habes, des mutuum, obligando ut tibi reddatur hic vel alibi (cum majoribus sumptibus vel laboribus), ubi plus valet. — Ibid. ⁷.

« 16°. Usura etiam est obligare mutuatarium ut partem mutui accipiat in mercibus quibus non indiget. — Ibid. ⁸.

« 17°. In mutuo pecuniario, nisi aliter conventum sit, si quis det mutuos v. gr. centum florenos, non potest exigere plus

quam eorum pretium et valor tunc fuerit. Unde, si eorum valor tunc augeatur, non potest repetere centum; quia reciperet aliquid supra sortem. Quod si valor decrescat, debet mutuatarium reddere plus quam centum; quia alias non restitueret ad aequalitatem. Vide Lessium ⁹, Laymann ¹⁰, Bonacina ¹¹. — [Vide n. 782, v. *Hoc tamen*].

« 18°. In mutuo tamen aliarum rerum, ut vini, tritici, etc., aliter se res habet: quia si quis v. gr. mutuet alteri decem modios tritici, sive pretium crescat sive non, potest repetere decem. — Ratio dis- paritatis est, quia in pecunia non spectatur ordinarie (nisi aliter conventum sit ob certas et licitas causas) nisi valor sive pretium. Unde non debet restitui nisi pretium aequale. At vero in frum- menti, etc., spectatur ipsa materia; quia non petitur mutuum frumentum propter pretium frumenti, sed propter ipsum corpus et substantiam: ergo, etsi crescat pretium illius, potest repetere tot men- suras quot dedit mutuo. Interim tamen quidam de his rebus eodem modo lo- quuntur quo de moneta. — Vide Laymann ¹² et Bonacina ¹³. — [Vide dicta n. 782].

792. — « Quaeres: Quae obligatio et poe- na sit usurariorum et cooperantium? »

« Resp. 1°. Usurarium etiam non mani- festus, ac haeredes tenentur restituere. — Immo etiam omnes ii qui ex parte usurarii cooperantur efficaciter: v. gr. iudices, domini temporales, notarii, famuli, advocati, qui quovis modo juvant vel cogunt mutuarios ad solutionem usurarii. Dixi: positive seu efficaciter; quia habendo se negative, possunt per- mittere usurarios ob justam causam et necessitatem pauperum.

« Praeterea in praxi, ex praesumpta voluntate mutuatariorum, fere excu-

Silvest., v. *Usura I*, qu. 17. — Navar., Man., cap. 17, n. 224. — ² Lib. 7, cap. 19, dub. 15, n. 11. — ³ Disp. 25, n. 46 et 47. — ⁴ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 3. — ⁵ Disp. 3, de Contract., qu. 3, punct. 3, num. 9 et 10. — Salas, de Usur., dub. 16, num. 4. — ⁶ Disp. 25, num. 64. — ⁷ Lugo,

loc. cit., num. 66. — ⁸ Lugo, disp. 25, num. 67. — ⁹ Lugo, loc. cit., num. 68. — ¹⁰ Cap. 20, dub. 17, num. 149 et seqq. — ¹¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, num. 15. — ¹² Disp. 3, qu. 3, punct. 3, n. 21 et seqq. — ¹³ Loc. cit., n. 14. — ¹⁴ Loc. cit., n. 20 et seqq.

hic enim teneretur in solidum, utpote causa efficax totius damni ». Et Cajetanus eodem sensu loquitur.

791. — ^{a)} Ad hanc Lessii allegationem, vide supra n. 781, not. a.

^{b)} Quidquid dicat Busenbaum, istud apud

Famuli minus principales excusantur a peccato et restitutione.

Famulos exigentes usuras alii excusant a restitu- tione.

Probabilius distinguendum.

Solus famu- latus non excusatur a cooperatio- ne.

Obligatio- nes usura- rii et coope- rantium.

« santur minus principales famuli ». — [Vide dicta supra num. 789, et Lib. II, num. 78].

Eorum
poenae.

« 2°. Usurarius publicus sive notorius non debet admitti ad Communionem altaris nec absolvi, donec restitutum usuras, nec sepeliri in loco sacro; et qui

« scienter sepelit, ipso facto est excommunicatus ».

« 3°. Addit Laymann¹, ejus testamentum ipso jure irritum esse, nisi ante mortem restituerit^{b)}. Vide Lessium, Bonacina, Trullench² ». — [Item usurarii sunt infames. Salmant³].

DUBIUM VIII.

De Emptione et Venditione.

ARTICULUS I.

QUID SIT EMPITIO ET VENDITIO.

793. Quando venditio est justa. — 794. An requiratur determinatio pretii. An, data arrha, liceat a contractu resilire. — 795. An requiratur scriptura et traditio. — 796. An ad transferendum dominium requiratur solutio pretii, vel fides de illo. — 797. Ad quem spectent fructus, cum completur conditio emptionis. — 798. Ad quem spectent fructus rei venditae, sed non traditae. — 799. Cujus sit res empti pecunia aliena. — 800. An valeat contractus, si vendatur res aliena. — 801. In quibus casibus res suo valore crescat, vel decrescat. — 802. Quid de merce ultronea. — 803. An taxa obliget in conscientia. — 804. Quotupliciter pretium varietur. Et an res pretiosae habeant majorem latitudinem. — 805. An deceptio semper obliget ad restitutionem. — 806. An liceat pluris vendere rem utilem emptori. — 807. Quid, si adsint alii justitiae. — 808. An res extraordinariae possint vendi quanti plurimi. An communis aestimatio variet pretium. Et an venditio sub hasta, aut per venditricem. — 809. Quid, si res vendatur minutim. — 810. An res possit carius vendi ob dilatatam solutionem. An ratione periculi, vel quia res pluris esset valutura. — 811. An res ad creditum carius vendi possit. — 812. An et quando liceat vendere cum pacto retrovendendi. — 813. An licitum sit pactum reemendi ad arbitrium emptoris. Quid de contractu mohatra. — 814. De monopolio. — 815. Quot modis fit monopolium. — 816. An unus vel pauci, qui annonam emunt ut carius vendant, peccent contra justitiam. — 817. An mercatores inter se conspirantes ut merces vendant pretio summo, teneantur ad restitutionem. Et an, facto monopolio a mercatoribus, liceat aliis mercem eodem pretio vendere. — 818. An irritet contractum vitium occultum. — 819. Quid, si vitium sit circa substantiam. — 820. Quid, si venditur ut pura res mixta perfectior aliis. Quid de vino mixto cum aqua. — 821. An sit injustitia vendere quid pro quo. — 822. Quid, si vitium est circa quantitatem. — 823. Quid, si circa qualitatem. — 824. An sit illicitum vendere pretio ordinario debitum cujus debitor non est solvendo; vel mercem mox minuendam. — 825. An, tradita tibi re ad vendendum pretio designato, possis retinere superfluum. Et an idem dicendum de eo qui emit nomine alieno. — 826. Quid de sartoribus vilis pannum ementibus. — 827. Si res vendatur duobus, cui acquiratur dominium. — 828. Si res pereat ante traditionem, cui pereat. — Quid, si post traditionem. — 829. An liceat vilis emere chirographa seu credita. — 830. Vide alia apud Busenbaum.

793. - « Resp. Est contractus quo pretium pro merce solvitur; completurque mercis traditio. Venditio, contra. — Justitia ejus in hoc consistit, ut pretium sit justum sive exaequet valorem rei;

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 16, n. 21. — Less., de Just. et Jure, lib. 2, cap. 20, dub. 22. — Bonac., disp. 3, de Contract.,

« et contra. Alias, si sine legitimo titulo secus fiat, committetur injustitia, gravis « vel levis pro gravitate excessus, qui « proinde ad restitutionem in conscientia « obligabit; etsi in foro externo ad resti-

tu. 3, punct. ult. — ² Decal., lib. 7, cap. 19, dub. 22. — ³ Tr. 14, de Contract., cap. 3, n. 125.

Bonacina, loc. cit., punct. 3, reperiri non potest.

792. - ^{a)} Excommunicatio ista, non amplius viget ex const. Apostolicae Sedis.

^{b)} « Nisi ante mortem restituerit quae per

usuras acquisita sunt, vel de eorum restitutione idoneam cautionem (per pignora videlicet aut fidejussores) dederit ». Ita Laymann, et haec dicit de usurarii testamento et de qua libet alia ejus voluntate.

« tutionem fere non cogatur quis, nisi « ultra dimidium defraudaverit. — Vide « Laymann¹, Bonacina² ».

Validitas
requirit de-
terminatio-
nem pretii.

794. - Notandum I°. Quod, ut contractus emptionis sit validus, requiritur *determinatio pretii*: quae si remittatur ipsi emptori, nullus est contractus: *l. Quod saepe*, ff. de *contrahenda emptione*. — Secus, si remittatur tertio: *l. ult.*, C. *eod. tit.*; sive iudicio prudentum, ut recte ait Dicastillus.

An autem valeat emptio facta pro justo pretio, *sine determinatione*? — Affirmat Palau³; Salmant. autem⁴ negant cum communi, nisi pretium sit jam a lege taxatum. Et sicut pretium, sic etiam (ut valeat contractus) res debet esse determinata, saltem in spe: ut quando venditur hic jactus retis. Vide Salmant.⁵

Item, de-
terminatio-
nem rei.

Quaeritur hic: *an quando data sit arrha*, liceat danti resilire a contractu cum jactura arrhae?

Data ar-
rha, licitum
est resilire.

nisi data
sit pro ma-
jori securi-
tate.

Respondeo cum Patre Concina⁶, quod licite potest ex consuetudine, quae regulariter talis est^{a)}. Excipitur, nisi arrha data sit pro majori securitate contractus jam initi.

Quid in
dubio.

Utrum autem *in dubio, an arrha data fuerit pro securitate*, liceat danti resilire? — Videtur negare Lacroix⁷ ex Oñate⁸; quia natura hujus contractus arrhae est, ut detur pignus ad statuendam obligationem ad non recedendum a contractu sub poena pignus amittendi^{b)}. Sed affirmat Concina^{c)}. Et hoc verum mihi videtur in

¹ Lib. 3, tr. 4, cap. 17. — ² Disp. 3, qu. 2, punct. 1 et 4. — ³ Dicast., tr. 9, disp. 1, dub. 1, num. 20. — ⁴ Tr. 33, disp. 5, punct. 1, n. 4. — ⁵ Tr. 14, cap. 2, n. 2. — ⁶ Loc. cit., n. 3. — ⁷ Lib. 3, dissert. 2, cap. 1, n. 2. — ⁸ Lib. 6, part. 3, n. 134.

794. - ^{a)} Apud vectores dumtaxat regulariter dari hanc consuetudinem, juxta Concina; de ceteris vero non loquitur.

^{b)} Croix et Oñate, *locis cit.*, ita definiunt arrhae contractum; unde, ut recte ait S. Alphonsus, *videntur* negare quod sit licitum resilire in dubio an sit data arrha pro securitate.

^{c)} Concina, *loc. cit.*, n. 2, videtur innuere negativam: « Absolute, inquit, dari arrha solet in majorem inchoatum contractus securitatem. Quare, nisi expresse contrahentes patefaciant se nolle aliam subire obligationem praeter arrhae jacturam, dicendum videtur arrham datam, contractae obligationis et devinctae conscientiae testimonium esse ».

iis contractibus, ubi regulariter talis est consuetudo; quisque enim praesumitur velle contrahere, juxta consuetudinem qua regulariter fiunt contractus.

795. - Notandum II°. Quod contractus emptionis *solo consensu* perficitur^{a)}; nisi ante emptionem conveniant partes conficere scripturam, ex Inst. *de obligat. et consensu*, et Inst. *de empt. et vendit.* — Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi *facta traditione*; ut est commune, contra Petrum Navarra: et videtur certum esse ex § *Cum autem*, Inst. *de empt. et vendit.*, ubi: *Qui rem nondum emptori tradidit, adhuc ipse dominus est.*

Emptio solo
consensu
perficitur.

Dominium
non trans-
fertur nisi
traditione.

796. - Immo nec transfertur dominium rei etiam emptori traditae, donec ab emptore pretium solvatur vel offeratur, aut saltem praestetur pignus vel fidejussio, aut saltem fides de illo. Ex § *Venditae*, Inst. *de rerum divisione*, ubi dicitur: *Venditae vero res, et traditae, non aliter emptori acquiruntur, quam si is venditori pretium solverit, vel alio modo ei satisfecerit, veluti expromissore aut pignore dato... Sed si is qui vendidit, fidem emptoris secutus fuerit, dicendum est statim rem emptoris fieri.*

et solutio-
ne, vel data
fide pretii.

Quaestio autem hic fit: *an gabella debita pro venditione, solvenda sit gabellario tempore contractus vel tempore traditionis?*

Vasquez, Petrus Navarra, etc., apud Salmant.⁹, dicunt, tempore traditionis; et probabile putant Salmant. — Sed recte

Gabella
debita pro
venditione.

⁹ De Contract., disp. 34, sect. 1, n. 3. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 246; et cap. 2, dub. 13, n. 154. — *Vasq.*, Opusc. de Restit., cap. 6, § 2, dub. 6, n. 27. — *Petr. Navar.*, lib. 3, cap. 1, n. 247. — *Tr. 14*, cap. 2, n. 4. — *Salmant.*, loc. cit.

795. - ^{a)} Effectus solius consensus, traditionis rei non secuta, non sunt iidem in omnibus juribus. — In jure AUSTRIACO (1053) et GERMANICO (Cod. 446), dominium rei per solam traditionem transfertur in emptorem; sed interim, quibusdam casibus exceptis, periculum et utilitas manent apud venditorem. Si de fundo agatur, ejusdem relatio in libro fundorum requiritur in jure Germanico ad transferendum dominium. — In jure GALLICO (art. 1583), ITALICO (art. 1448), HISPANICO (art. 1452, 1468) et ANGLICO, dominium rei ejusque periculum ac commodum transeunt, per solum consensum partium, ad emptorem, qui proinde actionem realem habet ad obtinendam ejus possessionem. — Attamen, si res praegustari